

श्रीमन्महानाटकः ॥

कथात्

रामसीखाद्यः ।

—*—*—*—*

विश्वेशोऽवः सपायात्तिगुणसचिवतां योवलाभ्यानुवारं विश्वदीचीन खण्डि
स्थितिविलयमजः स्वेक्या निर्मितीते । यस्येयत्तामतीत्य प्रभवति महिमा को-
पिलोक व्यतीतस्यक्षोयस्यक्षुशाद्यैरपि निपुणमो वीक्षणादि क्रियासु ॥ १ ॥

विश्वेशोऽवः सपायात्तिगुणसचिवतां पुष्करायेष्यपीत्वा यस्मिन्नुडृत्यतोर्य
विश्वज्ञितिसकलं दृश्यते योग्यिदैवैः । काप्यमः कापिविण्याः क्वच कमलाभ्युः काप्य-
नन्तः क्वचश्चीः क्वायैर्ब्यः क्वापिश्चैत्याः क्वचनमणिगणाः क्वापिनक्रादिचक्रः ॥ २ ॥

जयति रघुवंशतिकाः कौशल्यानन्दवर्जनोहामः दशवदननिधनका-
री दाशस्थिः पुण्ड्रीकाक्षः ॥ ३ ॥

नमाभिदेवं सुरक्ष्यवृद्धं धनुर्धरं नीरद नीलगारं । जनाभिरामं कामला-
ननंतं यदास्पदं लक्ष्मामुच्छति श्रीः ॥ ४ ॥

रामं लक्ष्मा पूर्वजं रघुवरं सीतापतिं सुन्दरं काकुत्स्यं करुणामयं गुण
निधिं विप्रप्रियं धार्मिकं । राजेन्द्रं सत्यसन्धं दशरथतनयं इडामलं शतान्तमूर्च्छिं
बद्दे चोकाभिरामं रघुकुलतिलकं राघवं रावणारिं ॥ ५ ॥

सूनेभिरामं नयनभिरामं वचोभिरामं अवगाभिरामं सदाभिरामं
सतवाभिरामं वन्देसदा दाशरथिभिरामं ॥ ६ ॥

श्रीरामचन्द्र भुविविन्तृतकीर्तिचन्द्र स्मैरामस्यचन्द्र रजनीचर यद्गचन्द्र^१
आनन्दचन्द्र रघुवंशसमुद्रचन्द्र सीतामनःकूमुदचन्द्र नमोनमस्ते ॥ ७ ॥

कल्यामानां निदानं कल्यामस्यान्थानं जीवनं सज्जनानां पायेयवन्मुक्तीः
सपदि पश्पदप्राप्तये प्रस्थितस्य विआमस्यानमेवं कविवहवचसां पावनं पाव-
नानां बीजं धर्मद्रुमस्य प्रभवतु भवतां भूतये रामनाम ॥ ८ ॥

ऐतौ हौ दग्धकाठकाठकदसी कान्तारकान्तिच्छै वैदेहीकुचकुम्बुद्धुम
रजः सान्द्रारुग्णाङ्गाङ्गितौ लोकात्माविधान सामुसवन ग्रामभयौभुजौ देया
खामुख विक्रमौ रघुपते: श्रेयांसि भूयांसिवः ॥ ९ ॥

वालकीडितमिन्दुशेखर धनुर्भङ्गावधि प्रभूता तसिकानन सेवनावधि
कृपा सुग्रीवसखावधि आज्ञावारिधिवन्धनावधि यशोलङ्घेशनाशाक्षिधि
श्रीरामस्य पुनातु लोकमहिमा जानक्युपेक्षावधि ॥ १० ॥

नान्दनन्ते सूतधारः ।

सूच । वाल्मीकीर्वदनामलेन्दुगलितं हृदयं परं पावनं ओतं वागमृतं यिव-
न्यनुदिनं यश्रीचपात्रैर्जनाः । विशोःसच्चितिं चराचरगुरो रामायणं सादर-
त्तेषां श्रीर्विमला भवत्यनुदिनं नश्यन्ति चाशातयः ॥ ११ ॥

च्छिच । वाल्मीकीरुपदेश्वरः स्वयमहोः वक्त्राहनुमानक्षिः श्रीरामस्य
रघुदहस्यचरितं सौभवावयं नर्तकाः । गोष्ठीतावदियं समस्तसुर्मनः संघेनसंवे-
षिता तद्वीराः कुरुत प्रसोदमधुना वक्त्रास्मिरामायणं ॥ १२ ॥

च्यथप्रथमोऽङ्कः ।

च्यथाध्याराजसदन कल्पनं ।

राम लक्ष्मण भरत शत्रुघ्नि सहित दशरथागमनं ।

सूत्र । राजासीत्समहारथोदशरथच्यव्युवृष्टायग्नीस्तस्या सत् कमनीय केलिनिलयाच्चित्र स्वा महिषाशुभाः वीरांस्तो अतुरः सुतान् समुविरे रामं तथा लक्ष्मणं शत्रुघ्नं भरतच्च कैटभरिपोर्णश्वताराच्यमी ॥ १३ ॥

शत्रुघ्नोराजपुत्रं सदनु समभवच्युनिद्वै कवीरः सोदं खेहानु वृच्या भरतमनुग्रहतः केकयी सूनमेव सौमित्री राममेवानुगम दथसदा धर्मकर्म प्रवीरः श्रीमद्वाश्रयाः स्वयं मुरदिपेतरं श्वताराच्यमी ॥ १४ ॥

चिक्षामित्रागमनं ।

सूत्र । तेषां रामः कुणिकतनय प्रार्थितो यज्ञसिद्धो तातस्याचां शिरसि विदधक्षाणेनानुयातः । योश्च्छीभिर्नयन कमलैः सादरं वीच्यमाणः कव्यादाली निधनकुतुकी यज्ञभूमिं प्रतस्थे ॥ १५ ॥ निष्क्रान्ताः ।

तपोवनं कल्पनं ।

ततःलक्ष्मणसहितःश्रीरामचन्द्रे तपोवनंप्रविश्चति वैतालिकवाक्यं ।

वैता । विद्यां विशिष्टां विजयां जयाच्च सम्प्राप्य सम्युक्तनुगाधिपृच्छात् । रक्षांसिहत्तुं क्रतुबन्धुवन्धुः समागतःसम्पृति रामचन्द्रः ॥ १६ ॥

पुर्वैता । मारीचं निजधानं राक्षसव्यूहाद्यं खयंशाधवः सर्वेन्द्रन्ये-

किंच चाच्छाणस्य विशिखैर्पीताः क्वान्ताक्षयं । तोषं प्रापुरथोमहर्विं सहितः ।
सर्वपुरावृक्ष्याक्षाभ्यां संयुयुजुः शुभाश्चिवमतिस्पीताः समाप्ताः क्रियाः ॥ १७ ॥

सूत । हतेरक्षः कुलेतत्र रामेण विधिवत्कृतैः । निर्वृते कौशिकः प्रायान्ता-
भ्यां जनकापत्तनं ॥ १८ ॥ निष्कान्ताः ।

मिथिलाराजभवन कल्पनं ।

अथ मिथिलां प्रविशति रामे वैतालिकैः पठितं ।

वैता । योदत्तः कुशिकात्मजायमुनये ततेन यज्ञो त्वं प्रत्युह प्रश-
माय वर्मविपिने हत्याहितां लाङ्कां । लक्ष्मीस्त्राणि सुनेरवेच्यच्चमखं तस्या-
नुगः कौतुकात् सोयं सम्प्रति राघवो निमिषते प्राप्तुर्दीर्घां सादुजः ॥ १९ ॥

जनक । असुरसुर भुजङ्कु वानराणामथ नरकिन्नर सिङ्घचारणानां ।
नमयति यदि कोपि चापमेतं मम दुहितुः सपरिश्यहं करोतु ॥ २० ॥

तत्श्रुत्वा शावणादूतः सौष्कलः सकोपः ।

सौष्कल । साङ्के हरेण हरवक्षभया गिरीशं हेरम्बवमुख वृथ प्रमथाव-
कीर्णे । कैचासमुद्रुतवतो दशकन्धरस्य केयस्तेधनुषि दुर्मददेः परिक्षा ॥ २१ ॥

तयोरुक्ति प्रत्यक्षी ।

माहेश्वरं धनुः कुर्यादधिज्यच्चेददाम्यहं । गुरोः शमो धर्तुर्नैः चे चूर्ण-
तां नयति च्छात् ॥ २२ ॥ इत्युक्ता दूतगते ।

शतानन्दागमनं ।

सूत्र । सभायां नृपद्युत्तायां जनकस्य पुरोहितः । शतानन्दोवचोप्राह
पृथ्वतां सर्वभूमतां ॥ २३ ॥

शता । पृथगुत जनकशुल्कं क्वचिद्याःसर्वयते दशवद्वद्भुजानां कुगिट-
ता यत्प्राक्तिः । नमथति धनुरैश्चां यःशरारोपणेन । चिभुवन जयस्तच्छी मैथि-
जी तस्यदाराः ॥ २४ ॥

नृपतिभिरव गृहीतेष्वनुषि जनकवाक्यं ॥

जनक । व्यादीणन्तरतोऽप्यमी नृपतयःसर्वं समभ्यागताः कन्येयं कल-
धैत कोमलकृचिः कीर्त्तिस्तुनातःपरा । नाक्षयं नव टङ्गिसं ननगितं नोत्था-
पितंस्थानतः केनापीदमहो महद्वद्वनुहते निवर्विस्तुव्यांतत्वं ॥ २५ ॥

ससखीगणसीतागमनं ।

सखी । इमोदूर्वादलश्चामे जानकीकानकीकाता । अनयोर्वाग्यउद्वाहो
धनुरैश्चापणोमहान् ॥ २६ ॥

कमठपृष्ठकठोरमिदंधनु र्मधुरमूर्च्छिरसौरधृनन्दनः । कथमन्धिज्यमनेन
विधीयतामहतात पराक्षतवदारुणः ॥ २७ ॥

श्रीरामेखञ्जांकुर्वति सीताया उत्साहंवर्द्धयन्त्रमुद्धरणः ।

लक्ष्मणः । देवश्रीरघुनाथ किं वज्रतया दासोर्मिते लक्ष्मणोमेव्वादीन-
पि भूधराङ्गणेयं जीर्णः पिनाकःकियान् ॥ २८ ॥

तमामादिश वीरयस्य भवते वाक्यादहं कौतुकी । ग्रोद्धर्मुः प्रचलायितुं नम-
यितुं भडकुं सदेनक्षमः ॥ २६ ॥

सूत्र । गृहीते हरकोदग्धे रामे परिणयोन्मुखे । पस्यन्दे नयनं वामं जानकी
जामदग्ध्ययोः ॥ ३० ॥

गृहीते धनुषि रामेण लक्ष्मणः ।

पृथिव्यस्थाभव भुजङ्गमधारयैनां त्वं कूर्मशाजतदिदं हितयं दधीयाः ।
दिकुञ्जराः कुरुत तत्रितये दिधीर्धामार्यः करोति हरकार्मुकमाततज्यं ॥ ३१ ॥

पृथ्वी यातिरसातर्चं पाणिपर्तिनम् यथा मग्नुलं विभ्रत् चुभति कूर्मशाज
सहितो दिकुञ्जराः कातराः । आतन्त्रित्व द्वं हितं दिशिभैः सार्द्धधर्षधा-
रिणः कल्पन्ते रघुपुङ्गवे पुरजितः सज्जं धनुः कुर्वति ॥ ३२ ॥

तत्र नृपतीर्ना चेष्टा ।

सूत्र । रामेण दशरथासनं तु लयति स्मित्वास्थितं पार्थिवैः किञ्चासिङ्गनतत्य-
रे व च सिवं दत्वा मिथस्तालिकां । आरोय प्रचलाङ्गुली किल क्षयैर्मुनं गुणा-
रयालाने सर्वाकर्षणभग्नं पर्वनिपुणः सिंहासने मूर्च्छितं ॥ ३३ ॥

उत्क्षिप्तं सहकौशिकस्य पुत्रकैः सार्द्धमुखैर्नाभितं भूयानां जनकस्य संशय-
धिया साकंसमास्फालितं । वैदेही मनसा समच्छसहस्राह्यं ततो भार्गवप्रैषाहं
क्षतिकृन्दनेन महता तद्गृह्णैशं धनुः ॥ ३४ ॥

रथग्रहविधेः श्रुतीर्मुखरथवैष्णवादिशः क्रोडयन्मूर्त्तिरिष्टमहे श्वरस्य दत्तय-
ज्ञैराङ्गुलघ्नाभृतः । अल्पैर्वैधिरणि पद्मगुलान्यैषाच सम्यादयन्मुक्तील
त्यथमार्य देर्वल दत्तत्वोदग्ध कोसाहृतः ॥ ३५ ॥

लोकान्सप्तनिनादयन् हरिष्यानुद्गमयन् सप्तच धानां सप्तनिवा-

रथमुनिवरान्समार्गवान् दोभयन् । उच्चुलानिरसात्तानि जनयन्स-
सापि संभूतवान् श्रीमद्राघववाङ्दण्डविदल्लोदण्डचण्डधूनिः ॥ ३६ ॥

तुच्छद्वीमधनुः कठोरनिनदस्तचाकरा दिसःयं चस्यह । जिरवेविमार्गम-
नं प्रामोःशिरःकाम्पनं । दिग्दन्तिरुल्लनं कुलात्रिचलनं सप्तर्गान्देलनं वै-
देहीमदनं महान्यदमनं चैलोक्यसमोहनं ॥ ३७ ॥

कोदण्डभेद्यान्मुखरीक्षताणां वरंवेशयं जनकात्मजायाः । अनन्यसामान्य-
धनुर्विलासं नमामित्तं लोकविसर्पिकीर्तिं ॥ ३८ ॥

अथ शतानन्दे नानीतेदशरथे मिथिलां वैतालिकैः पठितं ।

वैता । जनकानुपतिवाक्यं पुच्चसम्बद्धात्मा सरभसमुपगृह्ण श्रीशतानन्द-
वक्त्रात् । अपरमपितूजदन्दमादायहृष्टः श्रुतश्चुपतिश्चार्थः कोण्ठेन्द्रोय-
मेति ॥ ३९ ॥

सूत । आतिश्यमानमहितं मिथिलाधिनाथः क्षत्रियिं दशरथं परमा-
तिथेयः । खोयेसुतेष्यथ कुशधूजकन्यकेच प्रत्याददौ विधिवदेव तदात्मजेभ्यः ॥ ४० ॥

निःशालमर्दल इसालगभीर भेरीदक्षारतालवर काहलनादाचैः ।
पूर्णांवभूवधरस्यी गगनन्तरालं पाणिय हेष्टुपतेर्जनकात्मजायाः ॥ ४१ ॥

रघुजनकमहीन्दयोस्तदानीमभवदयत्वं विवाहमङ्गलश्रीः । चिभुवन-
जनताननन्द यत्र प्रमदसवाप्य मनोरथव्यतीते ॥ ४२ ॥

सीतां श्रीरघुनन्दनोथ भरतःकौशधूजीमागडवीं सैमित्रिः शतपत्तशत्तु-
वदगां सीतानुजामूर्मिलां । शतुर्घुश्रुतकीर्तिमुच्चमगुणां कौशधूजीमूढां
खानादाय त्रितेस्तवो दग्धरथः स्त्रीयांपुरीं प्रख्यस्थितः ॥ ४३ ॥ निष्क्रान्ताः ।

॥ द्विप्रथमोऽप्तः ॥

द्वितीयोऽङ्कः ॥

चित्रपथ कल्पनं ।

च्यथं परिपरश्चुरामेगा संसर्गः ।

सूत्र । यद्भमङ्ग जनकात्मजाकृते राघवः पशुपतेर्महङ्करुः । तद्वनिश्चयण
रेवितरत्त्वरत्त्वाजगाम जगदग्नि जोमुनिः ॥ ४४ ॥

स्तुष्टाणः श्रीरामव्युति परश्चुरामं स्मारयति ।

कुर्वन् कोपादुदच्च ब्रविकिरणा सटापाटलैर्द्विष्टिरद्यापि क्वचकरणच्युत
रधिरसरित्विक्षेप्तां कुठादं । तीव्रैर्निश्चासपतैः पुनरपि भुवनोत्पातमा सूचय-
नद्राज्ञार्जन्मै ल्वीकलापं चिभुवनविजयी जगदग्न्यायमेति ॥ ४५ ॥

अपिच । चूडाचुम्बितकङ्गपत्रमभितस्तूर्णीहृदयं पृष्ठतो भस्मस्तिष्ठ पवित्र
लाज्जनमुरो धत्तेलच्छैरवै । मौज्जामेखलया नियन्त्रित मधोवासस्यमाङ्गि-
ष्टिकं पाण्डिकामुकं मक्षसूचवलयं दग्धं परं पैष्यते ॥ ४६ ॥

सोयं सप्तसमुद्रमुक्तिमही येनार्जुनादुद्वृता किंवा भैरवसङ्करेतिकठिनं
करणं कुठाराष्ट्रै । इवानीरनिरोधहेतुगहनं बाहोः सहस्रं जयात् खण्डं
खण्डमखण्डयत् पितृवध्यमर्थेण वर्णीयसा ॥ ४७ ॥

यचाक्रामति सङ्कराङ्गाभुवं द्वुर्व्वार धारासखल्कुप्तत् क्वचकिशोर
करणश्चिरैनीरिगुकाभूरभूत् । तादृशरवीरवर खयस्त्र यस्त्वेत्कक्षकार
क्रीडापुक्तरदामरेणुभिरभूद्वैरेव रेणूकटा ॥ ४८ ॥ क्रोधं नाटंयित्वा ।

जाम । केनेदं कालदण्डान्तरमिच्छता भग्नमजगवं धनुरिति साशङ्के
वासनयं ॥ ४९ ॥

पार्वत्यानिजमर्तुं शायुधमिति ग्रेष्मायदभ्यर्चितं निर्भोकेनचवासुक्षेनिर्चु-
लितं यस्तादर्दं नन्दिना । भव्यं यत्तिपुरेन्यनं धनुरिदं तत्त्वमन्यथान्माधिनः
सत्येवं भुवि रामनामनिमयिं हैषीकृतं दृश्यते ॥ ५० ॥

इत्युक्ता सतकंसासूयम् ।

सहस्रवाङ्गस्त्वमहं दिवाङ्गस्त्वं चक्रवर्तीं सुनिनन्दनोहं । त्वं सैन्युत्तोट-
स्यहमेकं वीरस्तथापिनौ पश्चतुतर्कमर्कः ॥ ५१ ॥ इति सूर्यं दृष्टवान् ।

उक्तृत्येत्कृत्यगर्भानपि ग्रकालयतुं द्वचसन्नान् रोषादुदामानेकं विश्वत्य-
वधि विश्वसतः सर्वतो दाजवं द्वयान् । पैतं तदन्तपूर्णहु दमवनि महानन्दमन्दा-
यमानं क्रोधाग्नेः कुर्वतो मेनखलुविदितः सर्वभूतैः प्रभावः ॥ ५२ ॥

कृप्यत्कृत्यकिञ्चिदोरकगठविग्रहाङ्गकैः धधारासरिन्निर्वृत्ताभिष्वस्य कृत्तिश-
रसः केग्रानकृशान् कुर्वतः । तावदन्तजलाङ्गलिः पितृगतिर्यस्य क्षणं सो-
कृतः सन्तोषेणाग्रुप्तस्या करुणया हासेनग्रेकेन वा ॥ ५३ ॥

चपिच । चाच्चर्थ्यकार्तवीर्यार्जुनभुजविपिन क्वेदक्षीलास्तभिजः केयूर-
ग्रश्चिरत्वालोरकग्रा रुग्लालारघोरः कुठारः । तेजोभिः क्षणगोत्रप्रस्तायसमुदित-
द्वादशार्कानुकारः किंनप्राप्तः श्रुतिं ते पुरमथन धनुर्भङ्गपर्युत्सुकस्य ॥ ५४ ॥

स्वकुठारं प्रदर्शयति ।

चभग्निं जमदग्निरात्रम पैरदैः श्रूयते श्रोत्रियैः श्रूयेचाहमहं द्वुभिन्नृद-
तिभिस्त्रोभयेसात्तिणः । इच्छवाकोरथवाभृगोर्भगवतो भाविस्त्रधाविष्पुवः
स्वाध्यायेनश्चेष्टपे परशुनापत्यापशूनाशपे ॥ ५५ ॥

श्रीशास्त्रानुवादः ।

वाहुं नैसंनविदितं नचकार्मुकस्य जैयम्बकस्य सुतसामयमेवदेवः । तच्चा-
पलं परशुराममवामस्व डिभस्य दोर्विजासितानिमुदेगुरुणां ॥ ५६ ॥

रामदुर्घनमनकर्णेव परशुरामः ।

परशु । क्षसदाश्रस्थी रामो मद्याश्चन्नवारितः । पुरादेकार्मकं येन
भग्नं तिष्ठतिभाग्ने ॥ ५७ ॥

यवमाकर्णे श्रीरामः सविनयं ।

राम । स्पृष्टं वापिनवास्पृष्टं कार्मुकं पुरैरेतिः । भगवद्वात्मनैवेद मभ-
ज्यत करोमिकं ॥ ५८ ॥

द्वारः करणेऽप्रभवतुत रामजिभ्वाकुठारः क्षीणां नेचारणधिवसतुनः कञ्ज-
खं वाजसं वा । संपश्यामो निरूपममुखं प्रेतभर्तुर्मुखं वा यद्वातद्वाभवतु नवं
व्रात्मयेषु प्रवीराः ॥ ५९ ॥

अपिच । निष्ठन्तः हन्तमो विप्राज्ञशूराश्ववा वयं । अयं करणे कुठारस्ते
कुरुराम यथोचित् ॥ ६० ॥

अथ युद्धोदते परशुरामे दासरथिः मुने द्वामस्त ।

भेद्रुभ्यवतासमं नघटते संयाम वाच्चापिनः सर्वे हीनवस्तावयं वस्तवतां
यूथं स्थितामूर्जनि । यस्मादेकगुणं शारासनमिदं राजन्य कानाम्बलं युस्माकं द्विज-
जन्मनां नवगुणं यज्ञोपवीतं वलं ॥ ६१ ॥

अथ परशुरामं प्रति चाष्ट्याः ।

पुरोजन्मानादा प्रभुति ममरामः स्वयमहो नपुचः पैत्रिः वा इघुकुलभुवा-
च्चितिभजां । अधीरं धीरं वाकलयतुजो मामयमयं मयावज्ञो दुष्टदिजद-
मनदीक्षा परिकरः ॥ ६२ ॥

स्वर्णगां सानवयन् श्रीरामः ।

श्रीराम । जातः सोहं दिनकरकुले द्वचित्य श्रोत्रियेभ्यो विश्वामित्रादपि

भगवतो हष्टदिव्यास्तपारः । चक्षित्वं शोकस्थृतुजनोद्युर्घो वायशोवा द्विप्रेषु च
दग्धयशुद्धः साहसिक्षाद्विभेनि ॥ ४३ ॥

तथापिरामं प्रति पश्चुरामः ।

तथापमीश्च भुजपीडनपीतसारं प्रागप्यभृत भवांसु निमित्तामाचं ।
राजन्यकप्रधनसाधनमस्तु दीयमाकर्षकाम्बुकमिदं गत्वद्वजस्य ॥ ४४ ॥

सूच । रामसंदादाद्यधनुः सहेतुं वाग्वासंशुच्य तदाचक्षं । भातिस्मसा-
क्षामकरव्यजोयं गतिप्रचिच्छेदच भार्गवस्य ॥ ४५ ॥

तथापमाकर्षति ताढकाशावाकार गुप्तपिविद्वाजनेत्रा । सासूयमैष्ठिष्ठ-
विदेहकव्याकन्या किमन्यापरिग्नेष्वतीति ॥ ४६ ॥

भार्गवः साजुनयं ।

यः कार्त्तवीयस्य भुजान्सहस्रं चिच्छेदवीरो शुद्धिजामदरन्यः । सप्तस्यके
रामकराधिकृद्वृक्षमण्डयत् प्रश्नवीवभूत् ॥ ४७ ॥

यावद्यूर्ज्ञान्तिधर्म्मपुच्चपरगु द्वुसाखिलक्ष्मियकेयीशोगितपिच्छिकायहुम-
सीकोस्यामधरखत्पदं । चैसोक्ष्माभयदानद्विग्नभुजावद्वम्भदिव्योदयो देवो अं-
दिमङ्गत्कुत्से कतिक्षको न प्राभविष्यदि ॥ ४८ ॥

आमदरन्द चरणपतिवारामः ।

८५ अत्यक्षिण्मदग्निः सभगवान् देवः पिनाकीगुरुर्वीर्यं यजुर्गतद्विरो पथि-
गनन्द्यत्तंहितत्वम् भिः । त्यागःसप्तसमुद्दितमही निवाऽऽदानावधिः सर्वं
ब्रह्मतपेनिधेभेगवतः किं किं नलोकोच्चरं ॥ ६६ ॥

सूच । आत्माप्रभावं रघुनन्दस्य तदकृमासिंश्च ततोतिगाढः । विन्दस्यत-
द्विनजमदग्नि सूनुकेजो महत्तद्व वधात्रिवृत्तः ॥ ७० ॥

यैरामं परिव्यज्यभार्गवः सीयमास्यमः । राजापि वहदामाद्या पुचेदकार
कोशकार्णा ॥ ७१ ॥

८६ रात्रिपशुराममुनोःस्तोऽकान्नाम स्युतर्वसुजनान् पितृमातृवेष्यान् ।
सम्यमान्यतमविष्ट गुरुस्तातीनिजासमं निजपुर्दोप्रजगाम रामः ॥ ७२ ॥

८७ च्यान्नरेजगक्षजा रघुनन्दनैच दृश्याचिराक्षदनवायनिषीडिताक्षो ।
गत्वाक्षेष्यगित्वरं लरद्धिमात्ती दृष्टात्प्रयातसचित्ते चरमस्यस्त्वं ॥ ७३ ॥

कत्पितश्यनामारत्प्रति सीतामन्दगमनं ।

८८ चक्षुयातेसपदिनसिनी वाक्षे सिन्मुषे प्राचीभाने करसमुदिते एषामा-
रकृक्षत्ये । रामःकामंगुरुजन गिरामन्दिरे सङ्कुतोभूत् वामोऽहस्तं जगकहन-
या नन्दवनी जगाम ॥ ७४ ॥

सूच । नन्दस्यजनैर्दाजा गृहेजामैः सप्रजितः । कौशल्याच्च सुमित्राच
कैकेयीच सुमध्यमा ॥ ७५ ॥

वृषुपतियज्ञेतुता याचान्वादाजयेवितः । ततःसीतां महाभागामूर्मिकर
स्वयग्निर्विनीः ॥ ७६ ॥

कुशलजसुतेचोभे जगुड्मूर्येवितः । मङ्गलाकापनेहौमै द्विभिता
स्वामवाससः ॥ ७७ ॥

देवतायतनान्याश सर्वाक्षाः प्रत्यपूजयन् । अभिवादाभि वादाश्च सर्वा
राजसुताक्षादा ॥ ७८ ॥

शुश्रवमाणाः पितरं बृह्णयन्ति वर्द्धमा । वस्त्रचित्वथकाशस्य राजादश-
दयसुतं ॥ ७९ ॥

भरतकैकायीपुत्र मवृद्धैद्युग्मन्दनः । अथं केकवरागस्य पुत्रोवसति
पुत्रम ॥ ८० ॥

त्वा वेतुमागतेवीरोद्युधाजिक्षातुक्षक्षव । शुत्वा दद्यरथस्येतद्वितः
कक्षयीसुतः ॥ ८१ ॥

गमनादाभिवक्ताम शत्रुघ्नं सहितक्षदा । आपृष्ठ्यपितरं शूद्रोदामस्ता
लिखकारिणं ॥ ८२ ॥

मातृख्यापिनरम्बेष्ठः शत्रुघ्नं सहितोयौ । युधाजित्प्राप्यभरतं सशत्रुघ्नं
प्रहृष्टिं तः ॥ ८३ ॥

खपुर्प्राविशदीरः पितातस्य तुतेष्व । गतेच भरतेशमो चक्षुख्य
महावक्षः ॥ ८४ ॥

पितरस्तेवस्त्राणं पूजयामासतुक्षदा । पिहुदाक्षान्तुरकृत्य पौरकायोग्यि
कर्वेणः ॥ ८५ ॥

... चकारदामः सर्वाद्यिप्तियाद्यित्वा इतानिधि । मातृभ्योमातृकार्याद्यि छत्वा
परमधंनितः ॥ ८६ ॥

गुरुह्यांगुशकार्याद्यि कालेकालेन्द्रैष्वैष्वास । श्ववन्दश्वरथः प्रोतोव्राश्वस्यानै
गमाक्षया ॥ ८७ ॥

रामस्य श्रीकृष्णेन सर्वे विषयवासिनः । तेषामति यशालोके रामः सत्य
पराक्रमः ॥ ८८ ॥

खयम्भूरिवभूताम् वभूवगुणवत्तहः । रामचसीतयासाधे विजहार वज्रन्
लूपू ॥ ८९ ॥

इति सर्वगिष्ठिकान्ताः ॥

इति हितीयोऽहः ।

चक्राटयं वृत्तान्तः ।) सद्भिः सङ्ग पुनर्विवेचनाद्यामस्तिष्ठते पञ्चसप्ततिम
क्षेत्राकादारभ्येकोननवतितमस्त्रोक्तं पर्यन्तं यद्यपि पञ्चदशस्त्रोक्ताः आदिरस
घटिताः सुआचारकथापि महावीरायेसरकेसरि श्रीरामचन्द्रपरन्याः क्षेत्रान-
क्षाः अन्तः पुरक्षीडावर्णानं पाठकवर्णाणां सङ्गेत्तावहमतत्त्वान्परित्यज्य सञ्चस्य
गाहस्यसुवृत्तान्तघटित स्त्रोक्तान् श्रीरामचन्द्रमीकि रामायणाददृत्यास्ति इति
कृच्छरोत्तिरुपेणविवेष्टाऽपि पञ्चाङ्गपरिपूर्तिः क्षेत्रिविदाद्वार्त्त्वं विद्वांसः ॥

हृतीयोऽङ्कः ॥

पुनर्द्योधा ।

प्रथमं सूचधारः ततः सप्तभाजनदशरथं सुमन्त्रागमनं ।

भुक्तोभोगान् सुस्म्यान् कलिपयदिवसं राघवोधर्मपत्न्यासाङ्गं वर्दिंधाकामः
अवगामुनिपितुः प्रापहाश्रापकालं । धर्त्तेकस्मादिवसामलिन विश्वातां हाम-
हेत्यात चेतेऽरक्षादणः प्रचण्डः प्रयतिनभसः कम्पते भूतधानी ॥ ६० ॥

दिहागोधूसरोभूदहनिवज्जतराः स्पारतराः स्फुरन्तिखर्मानोर्मानवीयं
यहगामसमये दधिरी शक्रवृष्टिः । मध्याके ध्वांश्वधोषः श्वगामसतमति स्पीत
केषु प्रचारो वारंवारं गभीरप्रलयहवमहाकोषाचीत्कारधोषः ॥ ६१ ॥

व्याप्तान्तरे दशरथस्य चेष्टा ।

सूच । इमेनयचयं दृश्या सोकधर्मासहज्यत् । यैवशाज्याभिषेकाय नि-
च्चिकाय दिवेश्च ॥ ६२ ॥

अथ रामाभिषेकप्रसङ्गे सुमन्त्रोवहिनिः स्वत्य नागरान्प्रत्याह ।

सुमन्त्र । स्त्रीयांजरामुपगतामवलोक्यराजा रामच्छश्चाज्यवहनकाममा-
कलव्य । राज्याभिषेक परमोत्तमस्य कर्तुं व्यादिष्वानपुरुजनाः कुरुतप्रमो-
दं ॥ ६३ ॥

सूच ॥ रामाभिषेके मदविभ्वसायाः कक्षाकुतोहेमघटस्तरुणाः । सेपा-
नमांगण अकारदशर्वं ठठं ठठं ठठं ठठं ठः ॥ ६४ ॥

केकथीधविश्चति ।

व्यथ केकथीस्त्वगतं पतितमन्धान्तरं राजानस्यपृष्ठव्यप्रकाशं जयति
जयति महाराजोदश्चरथः ।

सूत्र । याकोशीन्द्रिवरामं वरनयनयुगं विभूतीस्त्वर्यकान्ति गत्वाराजान
मुच्चेदश्चरथमवदत् केकथीसाधुमध्ये । राजनरामाभिषेको विश्वमतुजडधीर्जि-
व्यक्तिको कुलेस्मिन् भूपुञ्ची यस्यपत्रीसहिभवतिकथं भूपतीरामचन्द्रः ॥ ६५ ॥

राजाच्चाह ।

केकथिद्वास्यतांउपविश्व केकथीस्त्वमेवं कथयतिराजानं किंतत्त्वमङ्ग-
स्त्वयंवधूः यतोच्चस्याच्चागमनानुपदमेव महोत्पाताः दृश्यन्ते तदेनांदूरतो निः-
सारथ मत्त्वाच्चप्राकस्त्रीकृतं वरद्वयं प्रदीयतांतदेवसीतात्त्वाग्ना सहितस्य रामस्य
वनप्रयाणं भृतस्यचक्रर्जिते अभिषेकः ॥

ततोदश्चरथः ।

हारामभृतप्राणाधिकभूपुञ्ची तवपली तथापितस्यभुवःपरियहगं अनुचितं
इदमिति मत्वाकेकथीत्वां निवाशयामास ॥

ततःसुमन्त्रःस्त्वगतं राजारथे अभिप्रायस्तस्यमेव गत्वारामचन्द्रायनिवे-
दयामीति निष्क्रान्तः । जयतिजयतिशीरामचन्द्रः भृत्यस्ते सुमन्त्रोस्मि निवेदया-
स्यात्मानमिदमन्यच ॥

शुत्वैकेकथसुतानगरीजनानां माङ्गल्यमुम्भदकुलाकुलवार्योधं । तुभ्यं
श्रियन्यसति शक्तस्खेनरेन्द्रे प्राक्स्त्रीकृतवस्युगं समयाचैतेन ॥ ६६ ॥

तदेव वश्यमः ।

रामोयातुवनं चतुर्दशसमामूर्ध्वं जटांधारयन् वन्यां वृचिमुपागतो विरचि-
तांसीतासखः सानुजः । राज्यं सानुचरं समुन्नतमिदं संन्यस्यतां मत्सु ते श्रुत्वैवं
सतुनिषुरं वच्छदं भूमिंगतो विहङ्गः ॥ ६७ ॥

केकारीं प्राप्य श्रीरामः ।

वैखानसैः परिवृते षु वनेषु वासस्ताताज्ञया जननितचतवानुरोधः ।
प्राणाधिकास्य भरतस्य चराज्यसाभे रामेण देविकिमतः प्रसमर्जितव्यं ॥ ६८ ॥

युध्माचरणाः प्रणाममित्यन्तः पुरान्निष्क्रान्तः ।

राम । श्रीरामो लक्ष्ययां प्रति वत्सलक्ष्याग्रजावतीमादाय ये भव अहं तात्म
नत्वा यावदागच्छामि ॥

सूत्र । तात्मदशरथं नत्वा मातरैः जननीैः ततः । मैयिल्यासहितो श्रीरामो ल-
क्ष्यागेन वनं यदै ॥ ६९ ॥

गुर्बाजापरिपालनात्प्रतिवर्नं संप्रस्थितं राघवं द्वस्त्रासौ त्रिता विदेहतनया
खंसं जनं पृच्छती । नत्वा कोशलकन्यकां विद्युगलं पश्चात् मित्रां पुनः पृथुसौ शुक-
सारिकामिकाकुलं रामानुगाप्रस्थिता ॥ १०० ॥

अथ सुमित्रागमनं ।

खद्यगां प्रति सुमित्रावचनं ।

रामं दशरथं विद्मां विद्धि जनकात्मजां । अयोध्यामठवीै विद्धिगच्छ पुच्यथा
सुखं ॥ १०१ ॥

शासंप्रति. सुमित्रावचनं ।

वास्त्राविदेहतनयात्तिलौ भवन्तौ दिग्दक्षिणाच रजनीचरक्रकुष्टा ।
तदत्पत्त्वस्त्रात्तदेमुदाहरामो मामगच्छनयदक्षिणादक्षिणाशां ॥ ३०२ ॥

अत्रावसरे पौदा: ग्राङ्गः ।

सूच । अभिनवगुग्गायामेशमेविमुच्चतिपत्तनं तस्माकरुणापाशावरे निम-
ज्जतिसञ्जने । अचलदचलैर्व्वर्णगुर्व्वेपिरं नतुकेकायीकुलिः वडिश्च प्रायं प्रायोम-
नो वतयोमितां ॥ ३०३ ॥ ततःसर्वे निष्क्रान्ताः ।

अथ वनकल्पनं ।

सीतागमनं ।

अथ वनप्रस्थाने पथि सीतावचसाशमखेदः ।

सदाः पूरीपरिसरे मृगीघमृदी सीताजवातचित्तुराणि पदानिगत्वा ।
गन्तव्यमस्तिक्यदित्यसक्तदनीरामाकुणः द्वातवतीप्रथमावतारं ॥ ३०४ ॥

सहैवकर्णाभरणप्रसूनै रिहैववात्तपतापितासि । दिनान्तमस्यानिवना-
न्य मूलित्वकेन वैदेहिविलङ्घयेथाः ॥ ३०५ ॥

इत्युक्ता वनं दर्शयति ।

मुनिगणः प्रविशति ।

नायं भिदुर्व्वर्णयुवतिमान् नातितिद्वुर्धनुष्मान् राज्ञः पुच्छानहिनहिजटाज्-

दभारं दधानः । नायं व्याधो नवगुणधरः पश्चकमादकस्मात् पुण्ये दरण्ये नवनवधन-
पश्चामत्तः कोयमेति ॥ १०६ ॥ इति परस्परमवलोकयन्तस्तस्यः ।

धरणीं प्रति श्रीहासः ।

अरुणादलतनिमूलिकग्नधारादार विन्दाकठिनतरधरश्चाणां यात्यकस्मत्सखल-
न्ती । अवनितवसुतेयं पादविन्यास देशेत्यजनिजकठिनतं जानकीयात्यरश्चाणां ॥ १०७ ॥

पथिकवधूनामागमनं ।

यथिपथिकवधूभिः सादरं पृथ्यमाना कुवलयदलनीलः कोयमार्थं तवेति ।
भितविकसितगण्डं त्रीडविभ्रान्तनेत्रं मुखमवनमयन्ती स्थृतमाचयसीता ॥ १०८ ॥

मस्तवरणपातंगम्यतां भूसदर्भाविरचय सिचयान्तं मूढ़ि घर्मः कठोरः ।
तदितिजनकपुचीलोचने रशुपूर्णैः पथिपथिकवधूभिः शिक्षितावीक्षि-
ताच ॥ १०९ ॥

इति पथिकवधूनां प्रस्थानं ।

सूत्र । प्रथमपथिकमस्मि त् काननेरामभद्रं तदनुचरण चारिष्येवमेकाकि-
नीसा । त्वस्तिमगायन्तोपर्थिटन्ती दिग्नान् कृश्चर्चिमचिदेन्द्रं रोहिणी
वस्त्रिनाय ॥ ११० ॥ निष्क्रान्ताः ।

पुनर्योध्याकल्पनं ।

सुमन्त्रदश्चयेदागमनं ।

अथ श्रीराममनुवृत्यागतः सुमंत्रो दशरथं प्रति ।

सुमन्त्रः । भवद्विरादाज्यमपास्तुर्णीवनं जगामैवरघुप्रवीरः । निष्ठपृष्ठं
प्रश्नापहस्तं तंस्त्रियोगादनुसीतयाच ॥ १११ ॥

तदाकल्य दशरथः ।

आङ्गतस्याभिषेकाय प्रस्त्रितस्यवनायच । नमयास्त्रित तस्तस्यस्त्वप्याप्या-
कारविभ्रमः ॥ ११२ ॥ इत्युक्ता ।

दशरथः स्वगतमाल्लिपति ।

हृदयं नोपयातोसि दिलुसर्वासुवेद्यसे । वत्सरामगतेसीति सन्तापादनु-
शीयते ॥ ११३ ॥

सूत्र । श्रुत्वासुमन्त्रावचने नवनप्रयागं प्रापस्तस्याच विचिन्त्यविपावेत्तां ।
हासाधवेति सकादुवर्षिते नृपेण निश्वस्यदीर्घतरं मुच्छसितं गम्भूयः ॥ ११४ ॥

अथ पौरजनामगतं वदुक्तीच ।

पौरजनाः । जातः सूर्यकुलेपितादशरथः चोणीभुजामयणीः सीतासत्य-
रायणाप्रणयिनीयस्यनुजोलघ्नाः । देवर्हेन समेन चास्त्रिभुवने प्रत्यक्षविशुः
खयं रामेयेन विडन्तितोपिविधिना चान्येजनेकाकथा ॥ ११५ ॥

जामात पुरुषोत्तमो भगवतीलक्ष्मीः खयं कन्यका दूतोयस्य ब्रह्मूवकौ प्रियक-
मुनिर्यज्वा वशिष्ठः खयं । योदाताजनकः प्रदानसमये चैकादशस्याग्रहाः किंवुमो
भवितव्यतांहतविधे रामेपितातेवनं ॥ ११६ ॥

प्रविष्ट्यकेकयीभरतः ।

अथ मन्त्रिभिरानीतो भरतेमातरमुक्तिप्रत्यक्षितयापृच्छति ।

मातृतातः क्षयातः सुरपतिभवनं हकुतः पुन शेकाल्लोक्सापुच्छतुर्णांत्व-

बरजतया यस्य जातः किमस्य । प्राप्तिसौ काननान्तं किमिति नृपगिरा द्विंशतान्
सौबभाष्ये मदाग्निः पात्ते किमिहतवधराधीशता हाहतोस्मि ॥ ११७ ॥

रामंप्रति तत्प्रयाणे ।

रामेन्द्रिद्विनिधायकाननमगान्मालाभिवाजां गुरेष्वद्वद्वयापिच लद्वागेन
सकलं मात्रासहैवेच्छितं । श्रीश्रीराममयात्वया सहवनेस्येयं यतस्तेनुजः सै-
मित्तिः सग्निशूर्णपेपि भवतस्तापादितः स्वःपर्य ॥ ११८ ॥ इत्युक्ता ।

पुनः स्वगतं कोकयीं भरतः ।

भरत । नैषानिष्ठमतिरामकुलोचितेषु वंशेषु सत्सपिखलापिशिताशनीव ।
माकन्दशालिनिवने विघवक्षिकेव हाहन्त केकयसुताकथमाविरासीत् ॥ ११९ ॥

आनन्दमैलिमतिवाहितराजेश्वरानन्दयन्तमखिलानवलोकनेन ।
हाहन्तकेकयसुता नयनाभिरासं रामंकर्थं च मुनिवेश्वरं चकार ॥ १२० ॥
इति सर्वे निक्रान्ताः ।

अथ पुनर्वनदचनं चित्रकूटाश्रम कल्पनच ।

ततो भरतं वनेसमायातं प्रति श्रीरामः ।

राम । परस्तीमतेव च चिदपिनकोभः परधनेन नमर्यादाभङ्गः कृष्णमपि
ननोच्चमिहतिः । रिपैश्चार्थ्यं धैर्यं विपदि विजयः सम्पदि सतामिदं वर्त्मभ्रात
भरतनियतोयास्यसिसदा ॥ १२१ ॥

वाङ्मृतजनसङ्गेपरगुणे श्रीतिर्गुरैनम्रता विद्यायांश्च सन्खयोविति-
रतिलोकार्पिवादाद्वयं । भक्तिः गूलिनि ग्रन्तिरात्मदमने संसर्गमुक्तिः खचेष्वेते
येषु वसन्तिनिर्मलं गुणास्तेष्वेन रेष्वेन नमः ॥ १२२ ॥

अन्योपदेशेन भरते शिक्षयति ।

सामान्योदयं धर्मस्तुर्नशाश्वा कालिकाशेषाच्चनीयैऽवद्धिः । नत्वा नत्वा भा-
वितः पार्थिवेन्नानभूयोभूयो याचते रासभदः ॥ १२३ ॥

भरतः स्वगते ।

भरत । इहाहन्तमातरहहुच्चितानलोभांकामंदहत्यग्निपैलक्ष्मपाणाशाः ।
मश्यन्तुतान् विषहतेभरतः सलीकं श्रीरामचन्द्रं पदये रुद्विष्वयोर्म ॥ १२४ ॥

श्रीराम । सांवाधतेनहितथा विपिनेषु वासो राज्यैरुचिर्वक्षकावान्धव-
मत्सलस्य । रामामुजस्य भरतस्य यथा प्रियायाः पादारविन्दुग्लोक्यति रुत्य-
साच्चाः ॥ १२५ ॥

ततः सीतां प्रणमति भरतः ।

सूच । मूर्द्वावद्वजटेन वल्लसभृतादेहेन पादानंतिं कुर्व्यागे भरतेतथा
प्रददितं तारस्वते श्रीतया । येनोहिगृ विहङ्गसंकुशतरु निःसंमदः श्वापदः
शैलेन्द्रोपिकीजभूरितिरभूत्सास्पदः प्रस्ववैः ॥ १२६ ॥

ततः श्रीरामपादानलोभरतः ।

अर्थात् श्रीराज्यमर्लंकरेत् विपिनेवासोमयास्त्रीकृतस्ताताज्ञा यशिपात्रानंवत
फलं गृह्णातुमत्तेभवान् । इत्युक्तोभ्युपगम्य चाहन्तमनादाज्येयदाराघवः संप्राप्तो-
भरतरुदानिजपुरी मादायतत्पादुके ॥ १२७ ॥

राज्येत्त्वाभिविष्टाथ नन्दियामगतःस्थं । राघवागसगपेत्वी भरतोपा-
लयन्महोः ॥ १२८ ॥ निष्कृताः ।

अथ सगोदावरी पञ्चवटीवन कल्पनं ।

तत्र सीबासहित रामलक्ष्माण्योरागमनं ।

सूत्र । दृष्टुआमानथ विद्यायविहाय चित्कूटस्थलीमिह विराघवधं विधाय । कुम्भेदूर्वेनमुनिना सहमन्त्रयित्वा रामोनिवासमकरोदथपञ्चवद्यां ॥१२६॥

तं पयोदभिववीच्यसप्तम्यं कम्पमान कमनीयकलापाः । ताण्डवानिविदधुस्त-
रुषयडे दण्डकाननश्चिखिण्डयुवानः ॥ १३० ॥

राघवेनस्तद्युनारधुनाथ प्रेस्तेनविपिनादुपनीतं । स्वर्णवर्णमकरोदधिकारीं
कर्णिकारकुसुमंकरभोवः ॥ १३१ ॥

तत्र गमनसमये रामचन्द्रं प्रति सीता ।

सीता । पदकमलजोभिर्मुक्तं पाषाणदेहामलभत यदहल्यां गोतमो-
धर्मपलीं । त्वयि विचरतिशीर्यादाव विध्याद्विपादे कतिक्रिभवितारक्तापसा-
दारवन्तः ॥ १३२ ॥

अथ लक्ष्माणोनदीं दृष्टुनाविकमाचुयति नाविकः प्रविश्य रामचन्द्रं प्रति ।

नाविक । मानुषीकरणरेणुरस्तिते पादयोरितिकथा प्रथीयसी । चालया-
मि तवपादपङ्कजे नाथदारण्डवदोः किमन्तरं ॥ १३३ ॥

उपसतनुरहल्या गोतमस्येहशापादियमपि मुनिपली प्रापिताक्षरपिवा-
स्यात् । चरणमलिनकुरुद्वानुग्रहन्ते सभन्तीभवतुविरमियनः श्रीमतो ग्रात-
पाची ॥ १३४ ॥

अथ पर्णशालाकल्पनं तेषां तत्रनिवासच्च ।

सूत्रं दृष्टातिदैन्यं जनकात्मजाया कृत्वैवरामः सहस्रश्चायेन । गोदावरी
तीरसमाञ्चितेषु देशेषु चक्रे निजपर्णशालां ॥ १३५ ॥

ततः शूर्पशाखाप्रविशति ।

स्त्रीमायथाहरतिशूर्पशाखेति बुद्धा सौमित्रिणा । सपदिखङ्गनिकृत्तनासा ।
सारावणस्यभगिनी कुपिताथगत्वा प्रल्यानिनाय खरदूषण सैन्यमुर्द्ध ॥ १३६ ॥

चतुर्दशसहस्रकं परमचशङ्कोशगां निहत्ययुधिसत्वरं सकलमेकवारोन
सः । खरंचिशिरसान्वितं तदनुदूषणांदुर्द्वं जघानघनघोषणास्फुरितक्राम्भिं
राघवः ॥ १३७ ॥

सीताशयंसुधाहृदयं श्रुत्वा शूर्पशाखामुखात् । राममोहायमारीचं प्रेषयामा-
सरावणः ॥ १३८ ॥ निष्क्रान्ताः ।

ततः कियदेशेषद्वच्छाः मारीचः प्रविष्ट्य ।

मारीचःस्वगतं ।

मारीच । क्षतान्तदग्नप्रकाशङ्कदेवार्द्धङ्गः सकिलचग्नांशुवंश्शाखग्नेऽराम-
चक्रः । अयसपि महेन्द्रावस्थान्यस्थानं लङ्घेऽवरस्तदवशः श्रमनभवनातिथिनाभ-
वितव्यं जीवितेनाश्य ॥ १३९ ॥

राघवादपि मर्त्तव्यं मर्त्तव्यं रावणादपि । उभाभ्यामपिमर्त्तव्यं वरं रामाद्वरा-
वणात् ॥ १४० ॥ इत्युक्तामारीचो निष्क्रान्तः ।

ततःपशालान्तिकं हेममृगरूपीमारीचागमनं ।

सूत्र । सुत्तितपालमूलैस्तत्त्वकालंकियन्तं दशरथकुलदीपेसीतयोलघाशेन
गमयतिदशकरणेत्करण्या प्रेरितं ज्ञाक् कनक्कुमयकुरञ्जं जानकीसंददर्श ॥ १४१ ॥

ततः सीता श्रीरामंप्रति ।

प्रियतम मृगमङ्गुताङ्गमेनं मृगपतिविक्रम देहि मे प्रसीद । इति जनक-
सुतावचोनुरोधात् कनकमृगं सशरोन्दियायरामः ॥ १४२ ॥

तते गच्छन् श्रीरामोल्लध्यांप्रति ।

श्रीराम । वत्सलद्युग्मा त्वमस्याः प्रजावत्याः सहायेभव । यादवहं कनक
कुरुङ्गं निष्ठ व्यसमागच्छामीति निष्क्रान्तः ॥ १४३ ॥

रामान्वेदयां ।

सूत्र । आक्षोकयन् विशिखमेककरेणामन्दं कोदण्डकाशङ्गपरेण दधार
सज्यं । संनङ्गपुष्पलतया पटसंजटानां रामोमृगं मृगयते वनवीथिकासु ॥ १४४ ॥

मृगचरितं ।

इस्तप्राप्यमुपैति चेद्विचृत्यां नस्युद्यतां ग्राहते गुख्मान् प्राप्य निवर्त्तते
किसलयां व्यायावायाव्यायत । भयः पश्यति गच्छति प्रतिदिशं कायदूयतेखांतनुं
दूरंधावति तिक्षुति प्रचरति प्रान्तेषु मायामृगः ॥ १४५ ॥

तत्र सीतालद्युग्मांप्रति ।

चिरवति मृगान्वे वीलायः कथं इन्द्रनन्दनो वनपरिसराद्येते क्रूरक्षपाघर
भैरवाः । मुङ्गरपिभवानुक्तेनन्यायसः परिसर्गं व्रजतितद्वेषेतः किं किं न
स्यद्युग्माशङ्गते ॥ १४६ ॥

८४७ । विशालद्वये रामेकरण कटुभिर्मैथिलसुता वचेभिः कोदण्डाटनिजनित-
रेखान्तरगतां । निधायैनारामःस्फुरितपदपद्माद्वितभुवं तदध्वानं पश्यन् कथ-
मपिंस सौमित्रिगमत् ॥ ८४७ ॥

सूच । नीतोदूरं कनकाहरिगाढ़ना रामभद्रः पश्यादेनं हुतमनुसरत्वे
वत्सःकनिष्ठः । विभ्यद्विभ्यत्प्रविशति ततः पर्णशालां सभिक्षुर्धिंगिधक्षाद्यन्द्रयति
निजामाक्तिरावगेयां ॥ ८४८ ॥

रामान्मौत्कवाणाप्रतिहतहृदयः काञ्चनाङ्कः कुरुङ्कः सद्यामादीचनामाटजनि-
रजनिचहः सान्कृताक्षवदाः । भिक्षुःकोपिक्षगार्भमणिखचित चलत्कुण्डल
अग्निशोभावीधीलेखत्वपोलस्फुरित दशशिराः कुम्भकर्णाद्यजोभूत् ॥ ८४९ ॥

व्यपिच । वाणेन दियेन इघुप्रवीरो मृगस्यवक्त्रःस्थान वद्धत्वच्यः । विव्याध
यावत्तरसा तपस्त्री दशाननक्षावदिहाजगाम ॥ ८५० ॥

भिक्षुः । भिक्षांप्रवच्छ ननु सूर्यकुलावतंसे कन्ये विदेहनृपतेः प्रथितासिसाध्वि ।
यतद्दुहाण हरिपादरजोविमिशं निर्जाल्यदामसकलेपित चिद्विहेतु ॥ ८५१ ॥

इति तुलसीं दर्शयति ।

सीता । दग्भज्जिमज्जिमशैतरसतीरहस्यमन्वे वयन् कपटभिक्षुकलक्षितोसि ।
चासं प्रभुः सुभगनाहमिति चामस्त्रभैक्षायमाकुरु मृधात्वयमज्जिलिस्ते ॥ ८५२ ॥

सूच । सव्याहरद्विभिर्गि देहिभिक्षामसंघयस्तद्यगादन्त रेखां । ज-
गाहतां पाणितसे क्षिपन्तीं समाहयन्तीं इघुराज पुत्रां ॥ ८५३ ॥

मार्गेमार्गेमुग्यति मृगादाति रामेविरामेशोकंशोकं गतवति गते लक्ष्यणे
सत्यगेन । सीता सीतातपसतनया शाल्यत्वामलङ्काज्ञीतानीता सुर्सुरवधूरा-
वगेरावगेन ॥ ८५४ ॥

रावणेनहृतासीता द्वापदेशिताष्टमी । अर्द्धरात्रौ दिनस्यार्द्धरात्रौ-
द्वंभाष्टरे ॥ १५५ ॥

सीता दशमुखनीता भीतावदतिस्म काद्यनदोता । इघुनन्दन इघुनन्दन
इघुनन्दन इमचन्द्रेति ॥ १५६ ॥

हाराम हारमण हा जगदैक वीर हानाथ हा इघुपते किमुपेक्षसेमा ।
इन्द्रियं विदेहतनया वज्रधार्यपन्तीमादाय राक्षसपर्तिनेभसा जगाम ॥ १५७ ॥

रावणास्य इथसङ्कृतासती नूपुरं परिसर्जं सत्तरा । उक्तशीयमपि कङ्गयो
क्षिचिद्धर्मपिचस्यालेस्यले ॥ १५८ ॥

अथ तच्चवनस्य जटायुवृत्तान्तः ।

सूत्र । इतेबाणं रामः क्षिपति हरिणे मुक्तकरणः सचापः सौमित्रिः स्त्रजन-
मनुयातिद्रुतमिह । इतः सीताभिक्षामुपनयति भिद्वाः करत्वे चयं द्वाभ्यु-
मिद्रन् युगपदहमालोकयन्दिदं ॥ १५९ ॥

रावणास्यस्थां सीतां द्वयुजटायुः स्त्रगतं ।

सारीषमृगयावये रामभन्ते च लक्षणे । कथमेवा तुरङ्गादी रावणास्य
रथोपदि ॥ १६० ॥ एवमालोचयन् ।

व्यम्यसदवतेरन्तं जटायुं द्वयुरावणः स्त्रगतं ।

मैत्राकः किमयं रुणद्वि गग्नेमन्मार्गमव्याहतं शक्तिरूपस्यकुतः स वज्रपतना-
द्वीतीमहेन्द्रियादपि । ताक्षः सोपिसमं निजेन विभुनाजानाति मां रावणं अज्ञातः
सजटायुर्व वज्रसायस्तोवधं वाक्षति ॥ १६१ ॥

०० रावणं प्रति जटायुः ।

जटा । जन्मवृक्षकुले हरार्चनविधै छत्राशिः कर्त्तनभन्तिवंजिगि वाङ-
दग्धदशनव्यापास्त्रितः परा । हेतोचेतित वेलिकन्दुकनिभः कैलासउत्ता-
ठितस्तत्त्विं रावण सञ्चेन हरसे चैर्येण पलीरधोः ॥ १६२ ॥

अधिक । जन्म वृक्षकुले तपस्त्रियनुपर्म वीर्यस्त्र लोको तरं किञ्चैश्चर्यमहोचि-
क्योक अधिनः स्वर्गाङ्कलास्त्राभिनः । इत्यस्मादपि वाङ्कितं किमधिकं सीता समा-
क्षायते तस्मात्त्वं सद्यवान्वैः पशुभूते यातासि निःशेषता ॥ १६३ ॥

अविदुषस्तवदोषमहं सहे विष्णजवीरवधूं पतिदेवतां । ग्ररणमस्तिजटायु-
रहं सखा दशरथस्य रथस्तवतिष्ठतु । १६४ ॥

तथापि तमवधीर्यगतेशावणे ।

जटा । रे भोः परदासचौर किमिदं धीरं त्वया गम्यते तिष्ठाधिलितगत्वा
मादनतटप्रान्तोजटायु स्थं । मुक्तैनापतिदेवतां नखलुचेन्मनुग्नधरण्डाङ्गुणं क्री-
डाकर्षयनिर्गताङ्गुरुसः पास्यन्तिगृध्रास्तव ॥ १६५ ॥

सीतामाश्वासयन् रावणं प्रतिक्रोधं नाटयति ।

माभैवोः पुचिसीतेवृजतिममपुरो नैषदूरं हुरात्मा रे रेश्वः क्षदाशान् इघु-
कुलतिसकस्यापहृत्य प्रयासि । चक्षुलोप प्रहरिस्त्रुटितधमानभिर्द्विविशिष्य-
मागौराश्चापालोपहृत्य दशभिरपिभृशं त्वच्छिरोभिः करोमि ॥ १६६ ॥

आपापिन् पश्यतोमे रघुतिलकवधूं चोरयित्वाप्रयात् सीताशीतांशुलेखाभिव
गिरिशशिः शायिनीमुद्यतेसि । रभिस्त्रित्वाशिरांसि प्रखरनखमुखैर्दैसिवृडा-
मणीनि त्वा मद्याहं गहन्मानुरगभिव सुधाश्चादिग्नं संहरामि ॥ १६७ ॥

अथ जटायुरावण्योर्युद्धं ।

सूत्र । अक्षं विद्धिपतिं ध्वं विभजते लूङ्गातिनङ्गं युगं चक्रं चूर्णयति द्विषो-
ति तु रामान् रक्षः पतेः पद्धिराट । रुक्षं गर्जति तर्जयत्यभिभवत्यालक्षते ताडय-
त्याकर्षत्यपकर्षति प्रचलयत्यच्छत्युदच्छत्यपि ॥ १६८ ॥

शुद्धस्तोऽधृतचपेट शिलातलेन रक्षः पिपेष्वगग्नेऽङ्गुष्ठपद्धिराजं । ईवत्-
स्थितासु रपतङ्गुवि राम राम रामेति मन्त्रमनिश्चनिगदन्जटायुः ॥ १६९ ॥

अथ क्षतरथभङ्गं पद्धिराजं निहत्यक्षितिगतमवलोक्य श्वासमाचावशेषं ।
अनकन्तु पतिपुर्वीं क्षिप्रमादाय लङ्घांसरभसमुपदध्वे द्विषोककेषीवनान्ते ॥ १७० ॥

अथ परितजटायुखेदः ।

नमैत्रीगिर्युद्धा दशरथनुपेकार्यविषया न वैदेही जाता न च इण्डतो राक्ष-
सपतिः । न रामस्य द्वुर्नेत्रविषये भूदक्षतिनो जटायोर्जमेदं वित्यमभ्य-
द्धामरहितं ॥ १७१ ॥

अथ परितजटायुद्धक्षिप्ति प्रलुक्ती ।

शकाकिनी मुटजसीम्भि विहाय सीतां किंवद्य मत्सविध माकुल मागतो-
सि । अचागते चिरयति त्वयिवीर देव्यानैवस्थितः कटुकटुक्ति कर्दितीर्तोह्व ॥ १७२ ॥

सूत्र । वाग्नैर्केनाङ्गुतं तं निहत्य मादीचार्यं आतुधानं जदेन । सीता-
शून्यां पर्णशासां विलोक्य किं किं वृत्तं न तदा शाधवस्य ॥ १७३ ॥

रामः । मायाकुरङ्गं विनिहत्य बागै भूं त्रासहागत्याच पर्णशासां । कोमा-
जयं तत्र समीक्षात्तूर्णं द्रष्टुं चतुर्थं न प्रशाकरामः ॥ १७४ ॥ इतिसर्वेनिष्क्रान्ताः ।

इति तृतीयो द्वादशः ।

अथ चतुर्थोऽङ्कः ॥

रामः प्रविशति ।

अथ रामविलापः ।

वहिरपिनपदानां पंक्तिरक्तनकाचित् किमिदमिहनसीता पर्णशास्त्रा
किमन्ता । अहमपि किलनाहं सर्वया राघवचेऽक्षयमपिनिहिसोऽन्त
सीता विद्येण ॥ १७५ ॥

शूपर्णशास्त्राकृत्यासयष्टे हाभूतलाविकृतं अन्तस्तेषु । मणीवना नामव-
स्तम्भगात्मे वैदेहि वैदेहि कुतोगतासि ॥ १७६ ॥

सूच । सभूरजोशङ्कित सर्वकायो वभौ विभुर्भन्तु विदीर्घचेताः । योवि-
दियोगानेतदद्युमानः खकान्त मालिङ्गयतीवभूमिः ॥ १७७ ॥

अथावसरे मुनिजनागमनं ।

मुनि । एकदैवतुरामेण सर्वमर्थं चतुर्थं । राज्यनाशो वनेवासोऽहता-
सीता मृतःपिता ॥ १७८ ॥

स्थसम्भवं हैममृगस्यजन्म तथापिरामो लुलुभे मृगाय । प्रायः समासम्भ-
विपत्तिकाले धियोहिपुंसां मलिनीभवन्ति ॥ १७९ ॥

कर्मणावाध्यतेवुद्धि वृत्थाकर्म नवाध्यते । सुवुद्धिरपियज्ञामो हैमंहरि-
गमन्यगात् ॥ १८० ॥

राज्याङ्गुश्यता वनंगमयता घेरै लियामाचैरै वैरं कारयतां सति क्ल-

यथा मायामृगकद्धना । दागम्भारयता वनेभ्रमयता नानावनासीतत्त्वं शुभम् ।
पि द्वात्रं श्वेतविधिना दुःखातिदुःखमहृत् ॥ १८१ ॥

उत्थायरामः ।

राम । हावस्त्रभे जनकवंशज वैजयन्ति हामद्विसोचन चकोर नवेन्दुखेषे ।
इत्थंस्पुटं बङ्गविलाप्य विलाप्य रामस्तामेव पर्णवसति परित्यचार ॥ १८२ ॥

पुनःपर्णश्वासां विसोक्ष्यरामः ।

आलिङ्गितात्र सरसीसहकोरकालीपीतेश्वरोत्र मधुरो विधुमण्डलोस्य ।
रङ्गावतार मकरन्द विमर्दितानि पुष्पारणमूलि दयिते क्वगतासि सुभ्र ॥ १८३ ॥

अथ गोदावरीतीरे सीतान्वे घणे रामचरितं ।

राम । हेगोदावरि रम्यवारि सुभगे दृष्टात्वया जानकी साहर्तुं कमला-
नि किं गतती याता विनोदायवा । इत्येवं प्रतिपादयं प्रतिपथं प्रत्यापगं प्रत्यगं
प्रत्येगं प्रतिवर्हितं तत इतस्तायाच्चते मैथिकीं ॥ १८४ ॥

भो भो वृक्षाः पर्वतस्या बङ्गकुसुमयुता वायुना घूर्णमाना रमोहर्षं व्याकु-
लात्मा दशरथ तनयः पृच्छते शोकदग्धः । विमोक्षी चारनेत्रा गजप्रतिगमना
दीर्घकेशीसुमध्या हासीता केननीता ममहृदयगता केनवाकुचदृष्टा ॥ १८५ ॥

सारेवातटिनो तदेवविधिनं सैधानिकुञ्जस्थकी सोयं भूमिधरः सरवमल-
यः प्रेहृत मन्दानिकः । तान्येतानि सरांसि सन्ति विमलान्युक्तुङ्कु बद्रोरुह
हन्दपिण्डनभार मन्दगमनना नालोक्यतेजानकी ॥ १८६ ॥

सूत्र १ गाहृं गाहृं गच्छे कानगेतां दर्शदर्शं दर्शवस्त्रीं मतस्त्रीं । स्मारं स्मारं
भूयगं ताद्वकान्तां रामकान्तामदिचारी मैरात्मी ॥ १८७ ॥

चथ सीताया-मलव्यायां रामः ।

अथं केशरिभिः स्मितच्च कुसुमै नैवं कुरुक्षीगौः कान्तिच्चम्पककुट्टैः
कलशं हाश्वाहतं कोकिलैः । वस्त्रीभिर्ललितंगतं करिवैरित्यं विभव्याङ्गसा
कान्तारैः सकादै विस्तास पटुभिर्नैतासि किं मैथिलि ॥ १८८ ॥

सीताया नूपुरं प्राप्य रामः ।

चदुर्मे प्रीणयत्वेतत्त्वीताया इव नूपुरं । अवधारय सौमित्रे भूषणान्तर-
मन्त्रयतः ॥ १८९ ॥

स्त्राणाः । नाहं जानामि केयुरे नाहं जानामिक्षुये । नूपुरावेव जा-
मामिनित्यं पादाभिवन्दनात् ॥ १९० ॥

ततः कियद्दुर्गत्वापत्तित सीतोचरीय प्राप्तोरामः ।

द्युते पग्गप्रणायकेलिषु कागठपाणाः कीडापरिष्महरं व्यजनंस्ताने । श-
श्यानिश्चीय कलहे हरिगोद्धायाः प्राप्तंमया विधिवज्ञादिदमुच्चरीयं ॥ १९१ ॥

ततस्तन्त्रं दृष्ट्वा ।

रामस्त्राणयोरान्तिः प्रत्युक्ती ।

सौमित्रे ननु सेष्यतां तरुततं चयहांशुरञ्जुभते चयहांशोर्निश्चिकाकथा रघु-
पते चन्द्रोय सुन्मीलति । वहै तदिदितं कथं नुभवता धर्त्ते कुरुक्ष वतः क्षासि प्रे-
यसि हाकुरुक्षनवने चन्द्रानने जानकि ॥ १९२ ॥

ततञ्चन्प्रतिशामः ।

श्रीतरश्चिरसि चन्द्रमांकथं तापयस्यनलगम्भमयौहैः । त्वां श्रेणा शतधा
विभजेयं जानकी मुखसमोयदि नस्यात् ॥ १६३ ॥

अथ स्मृतिं विभ्रमे राम लक्ष्मणोदयान्ति प्रलुक्ती ।

यथा । केयूर्यं रघुनाथ नाथ किमिदं भृत्योस्मि तेलक्ष्मणः कोहं वत्सवदाच्च
देवभगवानार्था भवान्नाघवः । किंकुर्मो विजनेवने ततइतो देवीसमन्वयते
कादेवो जनकाधिराज तनया हाहाप्रिये जानकी ॥ १६४ ॥

अथ रामादुस्मरणं ।

हाहानारेणिपितः करणे मया विस्मेषभीरुणा । इदानी मावयोर्मध्ये सरि
त्सागर भूधराः ॥ १६५ ॥

सोदत्तात वियोगः सोष्ठागच्छ वियोगोपि । सोष्ठा वल्लचवासः सांकु नभ-
वानि जानकी विरहं ॥ १६६ ॥

इयंगोहे लक्ष्मीरियममृत वर्त्तिनयनयो इसावस्याः सोर्णावपुष्टि बज्जल-
चन्दनसः । इमौवाहकणे सरसमरुणो भान्तिक सरः किमस्यान ग्रेयोवद
परमसङ्घर्षु विरहः ॥ १६७ ॥

वासिवात यतःकान्तां तांस्तुष्टु मामपिस्त्पश्च । रक्षेत्वा मां त्वया नान्यः
प्रक्षमेतेन जीवितु ॥ १६८ ॥

तदिवोगी समुत्थेन तचिन्ता विपुलाचिन्ता । राजनिदंशरीरं मे दक्षते
मदनामिनः ॥ १६९ ॥

व्रायुर्दक्षिणतो वगानि पुरतो भृङ्गनिर्वामतः पश्चादुःसह चक्रवाकर्ण-
दितं चोर्दं सुधादीधितिः । इत्थं दुःसह पश्चताप सहिते मध्येमया ध्यायताने-
व्यन्ते कतिवा प्रजागर भैरवत्यन्त दीर्घाःक्षपाः ॥ २०० ॥

चन्द्रस्याह कराथते मृदुगति वर्तोपि वत्रायते मालासूचि कुलायते म-
लयत्रासेपः स्मुकिङ्गायते । आलोकस्तिमिरायते विधिवशात्प्राणोपि भारायते
हाहन्ता प्रमदा वियोग समयःसंहार कासायते ॥ २०१ ॥

निर्दय दुर्निवासमदन प्रोत्पुक्षपदे रहन् वाणान् संवृगु संवृगु त्वज-
धनुः किं पौरवं मांशति । वान्नायास्तु वियोग जातज्ञतभुव्यासाप्रदर्शं वपुः
ग्रूदायां मृतमरणे नहियराधर्मीः प्रयुक्तोवृद्धैः ॥ २०२ ॥

आपुक्षायसमीशरामनसि मेमगृहस्मं पश्चते निर्दग्धं विरहाग्निना वण-
पिदं तैरेव सार्दं मम । तत्कन्दर्पं निरादुधोसि भवताजेतुं नशक्वःपरो दुःखी
स्थमह मेकायवसक्तो लोकः सुखी जीवतु ॥ २०३ ॥

एवं देवादर्थं गते मात्तर्णह मरणले प्रचण्डग्रात्तर्णह मिवेदयन्त मच-
गडरभिसमन्तस्त्रभृत्यन्तमवलोक्य वद्यागंप्रतिशामः ।

राम । सैमिनेदाववक्षि स्त्रशिखरगतो वर्थतां निर्भरेदैः कावाचादाक-
वक्षेष्यमुदयगिरे रज्जिहोतेहिमांशुः । धत्तेधूमं पुरस्तात्प्रिमिति कथमयं
नैषधूमोधरस्याच्छयेयं सङ्कृता भूदियधरणिस्ते कुञ्जसीतेस्थितासि ॥ २०४ ॥

यच्यत न जगामराधव स्तन्ततच बुद्धेस मैथिलौ । यद्यदाश्रममगाम
भिन्नुक स्तन्तदर्थं परिपूर्णं सीकते ॥ २०५ ॥

सूच । विचिन्तता तेनविदेह पुच्छौ दण्डोजटायुः श्वसितावश्चेष्टः । सीता
हताते दशकम्बरे ये त्यावेद्य सद्यः सतनुं सुमोच ॥ २०६ ॥

श्रीरामः । ज्ञात्वादशस्येन मित्रं शत्रु निष्पूदनं । हाहातातं किमिदं
नाम रामः पश्चीन्द्रमवृवीत् ॥ २०७ ॥

पारस्लैकिं कृत्वा कृतास्त्रिलः ।

राम । तात्वं निजते ज्ञैव गमितः खर्म व्रजखस्ति ते व्रगमस्ते किमिमां तद्भु
हृतिकार्थं तातान्तिको माक्षयाः । रामेष्व यदितद्विनैः कतिपयैव्रीडानमत्कान्धरः
सार्थवन्मुजनैः सुरेन्द्र विजयी वक्तास्त्वयं रावणः ॥ २०८ ॥

राज्यनाशो वनेवासो हतासीता मृतःपिता । एकैकमपि यदुःखे समुद्र-
मपिशेषयेत् ॥ २०९ ॥

एकस्य दुःखस्य नयावदन्तं गच्छाम्यहं पारमिवर्णवस्य । तावदितीयं समु-
पस्थितं मे किद्व्यनर्था बज्जलीभवन्ति ॥ २१० ॥

युक्तमेवहि केक्या भरतस्याभिषेचनं । भार्यामपि योरक्षेत्पक्षं पा-
क्षयेत्प्रहृण्व ॥ २११ ॥

भद्रंकातंहि तानेन येनाहं वनवासितः । एषापि हिनमेवुद्धिः कामुगः क्वहि-
रगमयः ॥ २१२ ॥

सगरात्सागरःकीर्ति गंडाकीर्ति भंगीरथात् । अस्माकं भीष्मीकीर्ति
रेकाभार्या न इक्षिताः ॥ २१३ ॥

स्वव्ययमयै लभते मनुष्यो देवोपितं वारविनुं नशन्तः । अतो न शोका-
मि न विक्षयेत्मे लक्षाटलेखा न पुनःप्रव्याति ॥ २१४ ॥

विलपतित्र ।

दापगिरुह्यान्वितासुतरणी तन्वीसुवंशेषाद्वगौदी स्पर्शसुखानदा

गुणवस्त्रे नित्यं मनोहारियो । साकेनापि छतातया विरहिषो गन्तुं ग्रस्तावये
हे भित्रो तवकामिनी नहिनहिप्राणप्रियायथिका ॥ २१५ ॥

अङ्गेचेतसि जागकी परिपत्यङ्गेच सङ्गेश्वर रुचाङ्गं मदनानलः कवलं
त्यङ्गेष्व रोधानलः । इत्थं दुर्विधि सङ्गम व्यतिकरस्तुत्यदयोर्ग्रथ्यो रेकंवेद्वा
तुषाग्निदग्धं मपरं दग्धं करीषाग्निना ॥ २१६ ॥

नमेदुःखं प्रियादूरे नमेदुःखं हतेतिसा । यतदेवहि शोचामि चापो यद-
भिवर्त्तते ॥ २१७ ॥

श्रीरामेत्याशांप्रति ।

केवेद हेमहरिणा ग्रहणाय वत्स दूरं गते मयिहता जनकात्मजेति । व्री-
दैव पीडयतिमां श्वसतोपि कुञ्ज चत्रस्तुहि श्रुतिचरो वनिताप्रहारः ॥ २१८ ॥

व्यसनं किमितोप्याक्षे ज्ञातव्याभ्युदयोमम् । शरणं मरणं राज्यं मापुनम्भ-
रणनुतत् ॥ २१९ ॥

ततो भुजङ्गमवलोक्य द्रुतगमनंनाटयतिश्रीरामः ।

सूच । ततोरामस्तिरस्तृत्य पुरस्त्वत्यच लक्ष्याणं । भन्योधन्य शरणयस्त म-
रणानीच्यगाहत ॥ २२० ॥

तत्त्वं कवन्दद्युमा ।

स्वामाः । आयोजनप्ररुते देव्युग्मेनमार्गं माकम्यकरणकुहृदे कुरुतेन-
कोयं । सौमित्रियोति गदितः सकवन्द्य करणंचिच्छेद गर्भकदली मिवरामभद्रः ॥
॥ २२१ ॥

सूच । पूतोरामशरेण दिव्यं मगमहे हं कवन्दस्तस्तदावद्याच्चुमणाश्वमे

हनुमता संयोज्य सीतापतिः । सीताद्वार किम्बैसमं निजवलैः स्त्रीहृत्य । सा-
हाय्यकं संप्राप्तः अतिपद्म वालिनिधनः सख्यं कपीन्नाधिपात् ॥ २२२ ॥

कठश्शमूकगिरै रामो निःसहायः परिभ्रमन् । सख्यं समानदुखेन सुयो-
वेग सहाकरोत् ॥ २२३ ॥

पादाङ्गुष्ठेन दूरं धरणिधरं गुहं दुन्दुभेरस्थिकूटं विमुस्तक्षिप्रकारी
विषम विनिहितान् वज्रवस्त्रालान् । बाणोन्केन ग्रन्थप्रतिहतं सकलाश्रोत्रं
गर्भान् विभेद्यं प्रत्याशां वालिवेद्ये पूर्वगवलपतेः प्रेषयामासदामः ॥ २२४ ॥

तालवेद्यं समये रामो ब्रांशप्रति ।

भावेनिशं तुशि कनन्दनं पादयेर्मे यद्यरम्यहं द्विजतिरस्कृतरोघहीनः ।
नान्यङ्गालाना सुचमनः श्रस्तसतालान् भित्वा तदप्रविश्य भूतक्षमप्यगाधं ॥ २२५ ॥

एकेनवश्चरेणागर्भकदली काशेऽविवानुकमात् विजेषु प्रथमेन दाशरथिना
तालेषु सप्तखण्डिः । शिलाः सप्तगजाश्च सप्तमुखयः सप्तपिसप्तर्णवाच्चेष्टुः सप्तसा-
तलान्युभयतः संख्यानसाम्यादिव ॥ २२६ ॥ निष्क्रान्तः ।

एकांशो इगम्यक्षं केन्द्रपनं ।

ततोदाक्षी प्रविशति ।

सूत्र । श्रुत्वाहतान् समरमूढिं सुसपतालान् रामेणादीन छदयेनविनाय-
राधं । कांपानल ज्यचित छत्वामलोय वालीरङ्गावतारमगमद्विदि गच्छरा-
त्मुः ॥ २२७ ॥

व्यथं प्रवैतमुहाकृतिः ।

ततस्तारा ग्रविष्टति ।

सूच । ततस्तारा सहस्रसात्मगतं व्यावृद्धं श्रीरामचन्द्रचरणं प्रसादा-
न्निजवक्षभस्य चिरविरहिणेवक्षः पीठेलुठियामि ॥ २२८ ॥

वीरसुयीवस्येत्याश्रिष्टः पठति ।

सूच । तारासंत्यक्तहारा गिरिशिखरवरव्यक्तधम्भिक्षधारा शोकाख्यं प्राप्तं
पारापूर्तिमदनश्चरा वीरसुयीवदाराः । नानानाश्च धारानिजरमणारता ता-
पिनो पापिनोस्य प्राणान् मालावतीर्णाहरतु कलिकलाशालिनो वालिनो-
द्य ॥ २२९ ॥

श्रीरामं मुदिष्ट्वास्त्वगः ।

स्तवगः । पृथिव्यां चतुरन्तायां नास्तिवाच्चि समोवती । वचसानेन लोका-
नां शान्तिव्यामहेन्द्रजः ॥ २३० ॥

श्रीरामः सहासः । मामैषीर्मयिं सोमित्रे शधवेधिज्यधन्वनि । सतां
देहं प्रतिव्यज्य निर्गच्छत्यसेताभयं ॥ २३१ ॥

वाती । गृहाशायां रघुराजपुंच सुचामसूनं समरेवतीर्णी । जानीहिमो
दुन्दुभिं धातवज्ज्ञं नेष्यामिवां कालगृहातिथित्वं ॥ २३२ ॥

इलुभौद्युदायावतरतः ।

स्तवगः सुद्धीवंप्रति ।

व्यार्यवाशेन भिन्नोयं वातीलुठति भूतले । तद्विषद्वस्थशिरसिं पुष्पवृष्टिः
सुरैःक्षता ॥ २३३ ॥

वाली । सुयीवेपिक्षमः कर्तुं यत्कार्ये तवराघव । तदहं नक्षमः कर्माद्-
पराधं विनाश्तः ॥२३४ ॥

रामः सकृष्णः ।

शुद्धिर्भविष्यति पुरन्दरन्दस्य मामेवचेदहह पातकिनं शशाप । सख्य
तिर्थं निरपराधिनमाहनियं जातः पुनर्जनकजा विरहक्षतोमे ॥२३५ ॥

वाली । सोहं श्रीमतो रघुवंशावतं सख्यभवतः प्रसादान्महावीराचितां
गतिंगच्छामि । अयं वत्सोऽङ्गद रूपदासः परिपालनीय एवेति खर्गाद्वाहयां
नाटयति ॥२३६ ॥

सूत्र । सद्योनिर्भिद्यागैः समरभुवितदा वालिनं रामचन्द्र किल्बिन्द्या राज्य-
मदा विदमयस दौडौ तत्र सुयीवहस्ते । वर्षाकालं घनाक्षीघनरवदच्छितोदाम
दिक्षुकगम्भे द्योमन्वासं वितेने शिखरवदस्तटे माल्यवत्पर्वतस्य ॥२३७ ॥
निष्क्रान्ताः सर्वे ।

इति चनुर्याटङ्गः ।

अथ पञ्चमोऽङ्गः ॥

माल्यवत्पर्वत कल्पनं ।

तत्र रामस्याग्न्याप्रविशतः ।

सूत्र । रामाङ्गलीयाङ्गपरेऽक्षिं कश्चिद्वारापह्वाङ्गपरेऽपमानः । तथापि
रामः शरदं समीक्ष्य प्रतीक्षते सम्प्रति कालमेतं ॥२३८ ॥

तत्र माल्यवति वर्षासु विरही रामः ।

यन्त्रेत्रसमानकान्ति सखिसेमग्नं तदिन्दीवरं भैरवैन्नरितः प्रियेतवमुख-

चक्रवृत्तकारीशशिः । येषित्वद्भग्नान् कारिगतयस्तेवाजहंसागताकृत्साद्वद्व
विनोदमात्रं मपिमे दैवनहिक्षाम्यति ॥ २४६ ॥

स्त्रियाः । मन्दं मरुदद्वति गर्जति वारिवाहो विद्युक्षता स्फुरति कूजति
नीलकरणः । एतावतिव्यतिकरेऽधुनन्दनस्य मूर्च्छैव केवलमभूदवलम्बनाय ॥ २४७ ॥

सीतांयाः पूर्वावस्थां सूचयन् ।

रामः । पूर्वं पुरारिधनुषे निनेन बहुदं हामं मुनिं इण्मुखे परितो विलोक्य ।
शङ्खाप्राङ्गणं परितम् मुखारविन्दं तामेव मैथिलसुतां सततं सन्तरामि ॥ २४८ ॥

स्त्रियांमलकान्ति लिपवियतो वेष्णुदलाकाघना वाताःशीकरिणः पद्याद्
मुहुदा मानन्दकोक्ताः कल्पाः । कामं सन्तुद्वां कठोरशङ्खदयो रामोस्मि सर्वे सहेत्
वैदेहीति कथं भविष्यति ह चा हा देवि धीरो भव ॥ २४९ ॥

सीतेन्द्रीवशशङ्खाया नयनयेर्वन्द्युक्तुवृथाधरेपाणै पद्मधियामधूककुसुम-
भ्रान्त्या तथागणयोः । सीयन्ते कवरीयु वान्धवजन व्यामोह जातस्पृशा दुर्वा-
दामधुपाः कियन्ति तत्त्वाणि स्थानानि रक्षिष्यति ॥ २५० ॥

रामोलघु गंपति ।

कार्येषु मन्त्री करणेषु दासो धर्मेषु पर्वी कामयाच धात्री । खेष्वेषु
माता शयनेषु वेशारङ्गेसखीलक्षणा सा प्रियामे ॥ २५१ ॥

जीवातः कुसुमायुधस्य भवने सीमन्तिनीनां शिरोरलं मत्कुर्खदेवताप्रति
निधर्नेचोत्तवः कामिनां । माद्यदन्ति नितान्त मन्दगमना सामेप्रियां जानकी
सामित्रे शतपञ्चशत्रुवदना कुञ्चाधुनासीदति ॥ २५२ ॥

रामः स्वात्मानं स्वगतमधिक्षिण्य ।

इदं दग्धभानुकुमो न कोपि भविता यस्याङ्गना कामुकैराक्षेति परस्परं निगदतांशुत्वा मुनीनां सुखात् । सौमित्रे कुलयां शुलस्य चरितं श्रीरामचन्द्रस्य मे शक्राद्यासनसंस्थितेन गुरुणा दुःखं परं धीयते ॥ २४६ ॥

अतीतायां प्रावृद्ध्य नागते सुयोर्वे रामचरितं ।

सूत्र । ततो रामो महातेजा लक्ष्माणं समुपावृद्ध्यत् । सुयोर्वं प्रेषयामास खन्दावारं चकारसः ॥ २४७ ॥

किञ्चिन्न्याराज्यकल्पनं ।

सुयोर्वः प्रविशति ।

ततः किञ्चिन्न्यागत्वालक्ष्माणः ।

श्रीमद्भागवनस्यः कपिवरं नगरं लक्ष्माणः प्रेषितोऽस्मि किञ्चिन्न्या दार-
मागां रघुपतिवचनालक्ष्माणस्तं जगाद् । श्रुत्वा रामेति वाक्यं इसति कपिवरो
रामनामा किमेतत्कस्त्रालिन्वा प्रमेयं सचकितमनसा विस्मितोस्मै प्रमत्तः ॥ २४८ ॥

लक्ष्माणः सुयोर्वं प्रभरं बुद्धाभीयथनुन्नं वाधयति ।

आज्ञाकौशिकताडका कातवधो यज्ञस्याद्वाकरः सीतोर्धे हरचायभक्तम्-
करोच्चिश्चेऽजितः शूलिमः । मारीचः खलु लीलयापि निहतो वाचीहृतः साम्युतं
सोयं संप्रति राघवः कपिष्ठे पश्चाननेगर्ज्यति ॥ २४९ ॥

खक्ति श्रीरामपादाः कुशलिनः समाहृथन्ति मां किं ।
इतिसुयोर्वाक्तिमाकरणं पुनर्संचयतः ।

लक्षणा । नमेसंकुचितेवागो येनवाची हतोमया । समये तिष्ठसुयोन श्री
वालिपथमन्त्रगाः ॥ २५० ॥ इति श्रीरामेवाक्तिं संचयत्यमुखतः श्रुत्वा ।

श्रीरामान्तिकं समागत्यसुयोवः ।

शासौप्राणतिरस्माकं वानराणां न श्रुतः । तामहत्यकुमिक्षामि न सामा
त्यकुमिक्षति ॥ २५१ ॥

पुनर्स्तानुगयं ।

दग्धदग्धे त्यजति न पुनः ज्ञात्यनं कान्तिर्वयं द्विजं द्विजं त्यजति न पुनः श्री-
दुतामिक्तुदग्धः । घृणं घृणं त्यजति न पुनर्यन्दनं चारुगन्धं प्राणान्तेपि प्रकृति
विहति जाग्रते नोत्तमानां ॥ २५२ ॥

श्रीरामः प्रीत्यासुयोवं दृष्टा ।

तातेनदत्तं भरतायदाच्यं सीता छहता संप्रति शावकेन । विचिन्त्य श्रीराम-
जसाकुचेन विहाय चापं च दितुं प्रवृत्तः ॥ २५३ ॥

शावकसरे पुनः सधीरं सुयोषः ।

यते सप्त पशोक्षयो दशदिशः सप्तव गोचाचकाः पृथ्व्यादीनि चतुर्दशैक-
भुवनाच्येकं नभोमयहत्तं । यताचत्परिमाणामत्य विषये वृक्षाखड्डभागड्डदरे क्षासौ
यास्यति जाग्रकी इषुपते किं कार्म्मुकं त्यजयते ॥ २५४ ॥

श्रीरामः । यसने महति प्राप्ते स्थिरैः स्थातुं न युज्यते । लक्ष्मी निःशङ्कुमा-
साग्रह क इष्टाग्रन्तुमर्हति ॥ २५५ ॥

ततःप्रविशति जाम्बवान् ।

जाम्ब । व्याङ्गनेयः समानेयो योस्ता कपिकुलोद्भवः । लङ्घाप्रस्थापनेष्टोऽगः
प्रेतांकं जाम्बवता सतता ॥ २५६ ॥

श्रीरामं प्रणाम्य खपराक्रमं प्रकटीकरोति हवूमान् ।

किं प्राकारविश्वालतेरदग्नवतेर्ण लङ्घामिहैवानये किन्ना सैन्यमण्डुतच्छसक-
र्ण ततैवसम्प्राप्तये । हेत्कोत्तोलित पर्वतोच्छिखरे वैधुमिकातोवधिं देवाशा-
पय किंकरोमिसकर्णं दोर्दग्नसाध्यं मन ॥ २५७ ॥

खोत्कार्यवदमनं श्रीरामः समादिदेश ।

यत्तर्महत्वमुहृत्यं मारुते तव तेजसः । वृथा पदिश्रमः कार्यः सीता जीवति
वानवा ॥ २५८ ॥

पुनः खोत्कार्यं चुवन्तं हनुमन्तं पश्यत् श्रीराम ।

कूमोऽ मूलवदालत्रालवदपां नायो भताविद्गो मेघाः पक्षववत्प्रसूनपालवज्ञ-
क्षचसूर्यन्दवः । राजन् व्याम महीरुहो ममतसे शुचेतिगां मारुतेः सीतान्वे-
व्यगमादिदेश सहस्रा रामः सहर्षःखर्यं ॥ २५९ ॥

सीतान्वे व्यगे तदृचमनभिजानतो हनुमतः परिदेवनं ।

कुचायोध्या करामो दशरथवचनादग्नकाररण्मागात्मासैमादीचना-
मा कलकुम्हयमृगः कुचसीतापहारः । सुयोवो राममित्रं अनकातनयान्वे व्यगे प्रे-
वितोहृष्टोर्थाटसम्भावनीयस्तमपि षट्यति कृष्णकर्मा विघाता ॥ २६० ॥

सूत्र । आरम्भे विदधे महेन्द्रः शिलरादभोनिधेक्षुने वीरः श्रीरघुनाथ
पादं रजसामुच्चैः स्मरन्मातृतिः । मूर्धैः जाम्बुवतोभिवन्द्यचरणौ संस्थित्य सेना-
पतीनाम्बास्याश्रुमुखान्मुडः प्रियतमान्प्रस्त्रैन् समादिश्वच ॥ २६१ ॥

चथ सम्पातेरागमनं ।

सूत्र । सम्पातेरथदृष्टयोजनशतात्पादे समुद्रं पुरी लङ्गा तत्र विदेश्वराज
तनयेत्याकरण्यवायोः सुतः । अविवेक्षन्त्य शशीरदुरुक्तरतरं दृष्ट्यातथावर्द्धतेआपं तेन
तदीय केश्वर सटाटोपैनभोमरण्डां ॥ २६२ ॥

चथ सविलासदमस्तुभितात्ति प्रकाशं जलाचर खरखेलत्सकारवाचास्तिसाश्रो ।
जलनिधिमभिवीरोक्तिहितुं वायुप्रुच्छः खगपतिश्वचण्डोडुनमङ्गोचकार ॥ २६३ ॥

कपीनां कठके द्वेरो जातः कालकलध्वनिः । चाङ्गनेयः विसेकाकी गच्छ-
आवण सश्चिदिं ॥ २६४ ॥

सुरसागमनं ।

सूत्र । प्रविश्य सुरसामुखान्तरसतोपि निष्क्रम्य च क्रमादुदितमस्तुधेस्तुहिन
श्वेतां मानयन् । निहत्य पथिरेधिकां नभसि क्षिंहिकां राक्षसां विलंघ्य
जलधिं यथा पवनजः स लङ्गापुरी ॥ २६५ ॥

लङ्गः पुरीकर्त्य न ।

सूत्र । गत्वाखारां निशायां पवनसुतवरोऽन्विष्य सीतां विनीतां गेहे गेहे
प्रथमात्म्यं जल विट्ठे प्राचिरे वृक्षमध्ये यत्रात्मेकुम्भकर्णः सुरजितभवने
कन्दरे गहुरेवाद्युवेदे हपुत्रीं चिरमनुसरणाचिन्तितेसीहनूमान् ॥ २६६ ॥

मातृभ्रातृकर्त्तज मंजि सचिव प्रख्यातजानां गृहं पौलस्वस्य सया निरुपित-

मयि श्रीसोधमेकैकशः । नानारूप इहस्यलीच चरिता सीता न दृष्टा क्वचित्
शङ्के सामरक्षणे निपतिता लङ्केश्वराकुला ॥ २६७ ॥

संक्षिप्ताथतनुं निरीक्ष्य सकलां लङ्कां प्रश्वन्त्रिका निर्देशाखिलसोध
मयहृजमहो योवप्रसम्भान्तरां । टङ्का श्रेकरवेसराक्षसवधू संवेशितां जानकी-
मारुष्ठा निमृतं स्थितः पवनजः कंकालभूमीरुहं ॥ २६८ ॥

अत्रावसरे रावण ग्रे विता दूती सीतांप्रति ।

चाज्ञाशक्षिण्यामणि प्रणयिनी शक्तिस्त्रिलोकीजये भक्तिर्भूतपैतौ पि-
नाकिनिपदं लङ्केति दिव्यापुरी । सम्भृति द्रुहिणान्ययेव तदहो गेट्टमरो लभते
स्याचेदेव न रावणः क्वनुपुनः सर्वत्र सर्वे गुणाः ॥ २६९ ॥

ततः स्वयमागत्यरावणः ।

मुख्यमैथिलिचक्षसु दरमुखिप्राणप्रदनैषधि ग्राणानुद्धमृगाच्चि मन्मथ-
नदिप्राणेश्वरिचाहिमां । रामसुभृति तेमुखं सुलितं वक्त्रै कमात्रेणत्तुभिष्या-
मिदशनै वर्जविर्धं मुक्षायहं सानिनि ॥ २७० ॥

अयिजनकातनूजे तापसेनत्वमेवं ननुकिमपिकुमंज ज्ञानिनाशिक्षितासि ।
नमदमरकिरीटेहृष्ट पादाश्विन्देप्रणमतिमयितस्मिन्मर्त्यकोटेनुरागः ॥ २७१ ॥

सीतेत्परिमुच्च मानमधुना राजादारोगृद्धतां पश्यत्वंकमकोञ्चकां सुन-
मरों लङ्केश्वरंजीवय । एकोनाश्च शैतकमहिषी स्त्रकावरमन्देदरों सेवार्थं वि-
नियुज्यतेष्वसकलं लङ्काधिपैर्ज्ञायतां ॥ २७२ ॥

सीतेष्यशिरांसि यानिशिरसा धत्तेमङ्गेशः स्वयं तानि त्वपदसंस्थितानि
सुभगे कस्माद्वज्ञायते । श्रुतैतत्परदार सम्पटवचः सीताहृतंरावणं निर्माल्या
नि शिरांसि मूरुतवधिकं सीतावधःपातुवः ॥ २७३ ॥

सीता । कारैकसि त्वमुषित चिरमेव यस्य निर्वापितो युधि स येन सहस्र
वाङ्मः । तस्यःपि रे पुरमिदो खिलमंत्र वेद मध्यापितस्य विजयी समजीवनाथः
॥ २७४ ॥

मूल । अपतदश्मैलिङ्गानकी पादपद्मे करधृत यद्युगमे नास्यमालोक्य
ऊचे । सुरपतिरपियादे चापतद्वीति योगान्नभवति तद तुष्टिव्रूहि किञ्चाकरो-
मि ॥ २७५ ॥

मूल सूच । इत्थं निष्ठमधुरं नृपमाहवाक्यं नग्रानना सपदि कोपकलीच सी-
ता । श्रीरामवाणाहृत रावणमस्तकेषुगृह्णाः पदं दधति चेन्मसतुष्टिबोगः ॥ २७६ ॥

सीता । यदन्तरं वायसैनेतेवयो दैदन्तरं सिंह इग्रास्येवं नै-
रातिराहक्योर्यदन्तरं तदन्तरं ते इष्टुनन्दनस्य ॥ २७७ ॥

रावणः । सीते त्वं ननु कमिता मस भये नादेन बानेन तत्राम इच्छस्ति
शुक्रप मविरा दाकास्पूर्वं कद । मानेनैव तनुक्षयं ननुगता सत्यं वचोक्षाधिना-
श्च वरावणसीतेयोरिति वचो चास्यं इनूमान्यथै ॥ २७८ ॥

चिजटाप्रक्षिप्तिः ।

सीतयाप्रतिद्विषे रावणेचलिते चिजटासीतेकरहस्यं

सीता । पूर्वामि चिजटे सुखेन भवतीं कस्मादयं रावणेनीतिज्ञा नृप-
शेखदे । हरति मामन्याङ्गनांकाननात् ॥ २७९ ॥

चिजटा । सीतेनम्यथ पुष्पसायकाहृते कालामवीतेः कथा यावत्कामश्चरा-
हृतो न पुरुषस्त्रावदिशिष्टायते ॥ २८० ॥

अपिच । वज्रं जीर्यति लज्जिणोपिचक्षरेचक्षकस्त्रवकं तथा दण्डः खण्डश्चतं
यमस्यदलितः पाण्डोभवत्याप्तिनः । लज्जेणारसितत्र मन्मयश्चरो मणोनभगूक्ष-
तः कः शशिं सखि तस्य पुष्पमभत्युव्याघृधस्यायुधं ॥ २८१ ॥

अथ सीतादर्शने हनूमान् ।

कालं पश्यपत्ताशास्त्रं पौत्रकोशेयवासिनि । हनुमस्य शाखामालम्बं निष्ठसि
त्वमनिन्दिते ॥ २८२ ॥

किमर्थं तव नेत्राभ्यां वारि स्वति श्रोकरं । पुण्डरीकायलाशाभ्यां विप्र-
कीर्णभिवोदरं ॥ २८३ ॥

ततः सीतात्तिः ।

दुहिताजनकस्याहं विदेहस्य महामनः । सीतेति नामतस्याहं भास्या
रामस्य थीमतः ॥ २८४ ॥

कीटक्प्रभावेशाम इति हनूमता पृष्ठे ।

सीता । इक्षिताश्चुवंशस्य जनकस्यव इक्षिता । इक्षिताजीव लोकस्य
शर्मस्य च पश्चापः ॥ २८५ ॥

धनुर्वदे च वेदे च वेदाङ्गेषु च निष्ठितः । विपुलोश्च महावाङ्गः कम्बुदीवेश
महामनः ॥ २८६ ॥

अथ हनूमान्मुद्रां शर्शयति ।

सुवर्णस्य सुकर्णस्य सुषर्णस्य वरानने । देवितं रामभद्रेण सुवर्णस्याकुरी-
यकं ॥ २८७ ॥

अथ सीता हनूमतो वत्ति प्रत्यक्षी ।

मातर्जानकि कोभवान् वनमृगः केनाच संप्रेषित स्त्रवैत्येन इघूतमन कि-

मिदं हस्तेति तं मुद्रिका । दत्ता तेन तदेव तां निजकरे गांकिंग्य आदाय च प्रे
ग्ना श्रृंगिससर्ज्जसम्यगु दभूद्वाचेषु रोमोद्रमः ॥ २८८ ॥

कथं सीता मोहः ।

सूत । मुद्राकूरीयकमौग्ना प्रतिविम्बमासीद्रामस्य सादरमतीव विलोकय-
न्ती । मदुप यव किमभून्मम विनायेति भीमांसया जनकराजसुता मुमोह
॥ २८९ ॥

पुनर्जीतना माधाय इनूमन्तमाहसीता ।

श्रीरामस्य तनुरीदृष्टी तनुतांगतेति ।

कथं इनूमान् ।

अनुदिममनुशैसं त्वामनालोच्च सीतां प्रतिदिनमतिदीनं वीक्ष्य रामं वि-
रामं । गिरिपि विनयोस्ता यच्चादा नहिधाभूत्वितिरपि नविदीर्णा साहिसर्धं
सहैव ॥ २९० ॥

समुद्रतरणे तव कीदृग्यवसाय इति प्रभ्रे इनूमान् ।

तव प्रसादात् पवनप्रसादात्तैव भर्तु चरणा प्रसादात् । चिभिः प्रसादैरनु-
कूलितोहृष्ट व्यक्ताहृष्टं गोव्यदवत्समुद्रं ॥ २९१ ॥

पुनर्हेनूमन्तं सीताखावस्यांप्राह ।

सीता । चन्द्रेऽय दिनेश दीधितिसम स्तोत्रं स्फुलिक्षायते कार्यैः कुलिष्ठोपर्भं
शशिकस्ताः संजासमातन्वते । वायुर्बाढववङ्गिवन्मत्सयं दावाग्निवत्सम्प्रतं स-
न्देशं नयन रामसम्भिधिमितो याज्ञान्तुंकारय ॥ २९२ ॥

ससन्देश आम्रपलस्त्रयः ।

सीता । श्रीमद्राम पदारविन्द युग्मे दातव्य मेकं फलं सैन्येभ्यो युग्मांपाते
क्षपिवरायाव्यन्तरस्यंफलं । यकाद्वापिकालं ततस्तदनुजे देयं शुभाश्रीःशतं पचात्वे-
त्य निराकुलप्रकृतिना भोक्तव्य मेकंफलं ॥ २६३ ॥

ततो हनूमान् ।

किन्दूरमिन्दुमुखिराम शिखीमुखानां किंदुर्गमं कुखभिदां हरियूथया-
नां । देवं प्रसङ्गमित्र देवि तवाद्यसत्यं रक्तांसिकानि कुपितस्त्वय भाष्यमात्रस्य ॥ २६४ ॥

लक्ष्माकारान्तरालास्वाद्यान रचनं ।

सूत्र । सीतासम्भाषणात्ते पवनसुतवरोटरणगिर्भंकु कामोद्याजे ना-
पिदिजोटभूदशन विग्नितस्तदूधी रक्तवर्णे । श्रेतोमुखोऽपि भूत्वा गत वन
निकटोभाषते मन्दमन्दं भ्रातर्युद्धात्प्रसादात्पतदमृत फलं किञ्चिद्भर्थयामि
॥ २६५ ॥ ततस्तेर्निशांतोवनंभंकुमारव्ववान् ।

रावणंप्रत्यानपालाः ।

यत्तारण्येवहृति सततंभाषतो मन्दमन्दं सूर्योदयज चस्तितपितुं तोयदस्तो-
यदाने । भग्नाभग्नं कुटति सहस्रापाचिरं विश्वकर्मा । ततेषुरण्डाश्चिकमधु-
ना वानरे गौवभग्नं ॥ २६६ ॥ इति दूताःसर्वे निष्क्रान्ताः ।

स्वयं भग्नदूतागमनं ।

दूतः । देवाकर्णय कर्कशेन कपिला केनापि केलीवने खेलादाक्षशिराशि-
ताविटपिनःसाटोपमुत्याटिताः । तत्रान्ये वगपालकाः सरभसं सर्वे पि निर्वापि-
ताक्षादार्थं कथनाय केवलं महं देवेन संरक्षितः ॥ २६७ ॥

इति शुभा प्रहितेन दक्षः सैन्येन सुमंगुर्द्वं कुर्वति द्वन्द्वात तदृचाम
मासाद्य रावण चेष्टा ।

सूतः । हन्तीतिज्जलित कुधाकपिदिति द्रीड़ानमलान्धरो हेलोक्ष्मित
बाह्यनी पतिरितिश्चाद्या चलत्कुशहस्यः । रामस्याद्यमितीर्षया कलुवितो लङ्घण
मुपेत्येद्वाटे विज्ञामन्त्यनिलालजे दध्नमुखः कां कां दशां नोगतः ॥ २६८ ॥

अथान्तरे सीता द्वन्द्वात रहस्यं त्रिजटयाकथिते रावणः ।

त्रिजटा । मुद्रामर्कट केन राम निकटा दागत्वा दक्षा करे सीतायाइति
सम्मुद्रा त्रिजटया प्रेक्षोऽथ लङ्घेश्वरः । किं किं किं किमिति द्रृढिरनिश्च
विश्वासना दुर्थितेरक्षो मुख्यसुत द्वमेवहिकपिं धर्तुं नियुक्ती छतः ॥ २६९ ॥

अथ रावणाङ्गया चलत्यद्यकुमारे पारिपार्श्वक बाक्यं ।

प्रविश्यद्यकुमारः ।

पारिपार्श्वकः । प्राकार तोशयामयोऽपुरस्यलंघां लङ्घामयं विश्रिति को-
पि कपि प्रवीरः । तत्स्मुखं प्रचलितः ख्ययमद्यनामा नन्ये व राक्षसपतेः कुर्य-
तः कुमारः ॥ ३०० ॥ ततो द्वन्द्वातासमरेऽद्यकुमारो व्यापादितः ।

अथादेपतिते रावणाङ्गया गच्छति शक्तिपारिपार्श्वक बाक्यं ।

इत्याकथस्मि दधिराज कुमारमद्वं रेवानशपुसद कुचपलायितोसि ।
त्वां द्वन्द्वु मिच्छति दशानन श्वासनेन दर्पीङ्गतो धृत धनुर्गु मेघनादः ॥ ३१० ॥

द्वन्द्वमन्तंप्रति शक्तिपारिपार्श्वक ।

शक्तिः । रामस्यागमनं निवेद्य सुचिरादाश्रास्य सीतांतवक्त्वैमन्तम-

गिंतदारघुपतेः प्रत्यावनावाददे । भङ्गाशेषावनं निहृत्यसहस्राचार्दिकान् ।
चक्रसान्नद्युं रावण मात्रवन्यं विषये सैन्ये भवन्नाशतिः ॥ ३०२ ॥

अथ हनूमन्तं रावणः ।

ऐरेदूत किमेवमेव चरितं वासां निधिं दुर्लभं लहित्वा जात्यनुभिः
परिवृतं भीमं तरङ्गेत्करैः व्यायातोसि विनाशं कथमिहप्रस्थापितः केनशा-
वुहृत्वं नहिवथ्यएवनभयः किं नामधेयो भवान् ॥ ३०३ ॥

ततो हनूमान् ।

श्रीरामेण सख्यागेन जयिना श्रीचित्रकुटे स्थितः सीतान्वेषणा आर्यं
साधनविधेषा प्रस्थापितोयत्वतः । लब्धं चैववरं चिदात्पुरभिदः सर्वं चगामीक्षाहृं
विद्धितं पवनात्मजो दशमुखश्रीमान् हनूमानहृं ॥ ३०४ ॥

अपिच । हत्वावालि महाबलः कपिचमू माश्वास्य सुग्रीवकं शाजानं हृ-
तिनं सदाविजयिनं सख्यः सदानन्दनं । द्वात्वा चैव विषेषं दैवनिवहाराख्यानस्य
चिन्ताश्चितः श्रीरामोजनकात्मजा हृरण्यकः काल्येष्यं भाराजते ॥ ३०५ ॥

रावण हनूमतोशक्तिं प्रत्यूत्ती ।

ऐरेवानर कोभवानहमरे तत्सुनुहन्ताहृवे दूतोहृं खरखडुनस्य जगत्ता-
कोदखडीका गुरोः यदे ईर्दण कठोरताहनविधै कोसैचि शूटादलः कोमेशः
क्षाच शावैषाध गणना कोटिच्छु कीटायते ॥ ३०६ ॥

रावणंप्रति हनूमान् ।

शकोहृं पवनात्मजो दशमुखस्तुच्छापि कोटीश्वर रुद्रांजित्वा समरे प्रभोः

अथियनीं सीतास्तेतुं द्वमः । किन्तु प्राजितया पुराभगवता रामेण सुयीवतो
दत्तोऽदितिं पाणिना वसुमतीं त्वां हनुमुक्तं वचः ॥ ३०७ ॥

अथित्र । रेतेऽरावण राक्षसाधम पश्चामुखीसि मूलाधम गर्वं वर्वर मुखं
मुखं भट्टिति प्रीत्याहितं ब्रूमहे । मुङ्गां सेवय रामचन्द्रं चरणौ दत्ता पुरोजा-
नक्तो तस्माऽदात्य मकांटकं कुरुचिरं पुत्रेण पैचेणवा ॥ ३०८ ॥

आत्मानं परिदक्षितुं यदिभवान् पुच्छं पौच्छादिकं भ्रातुर्वर्गं कुटुम्बकं परि-
चानं चान्यतथा सैनिकं । राज्यव्यापि महोदितं दशशिरः कांक्षस्यदः स्वेच्छया
श्रीरामाय महात्मने विजयिने तदीयतां मैथिसी ॥ ३०९ ॥

यारदाशस्थेर्नपश्चसिमुखं यावद्वारां निधिर्वद्दौ यावदियज्ञं वानश्च-
मूकान्ता न लक्षणपुरी । यावस्ते ददर बन्तुपुत्रं सुहृदां मृत्युं न चाचोक्तेतावदा-
श्च चोक्तनाथ दयिता सीतास्तयं दीयतां ॥ ३१० ॥

अथवा किं बङ्गना ।

तावज्ज्ञेश्वरो राजा यावद्वायति राघवः । अयाते राघवेवोरे लक्षणलक्ष-
श्चरःकुतः ॥ ३११ ॥

अग्रात्य च विभीषणः ।

अचावसरे अुङ्गे रावणे विभीषणं वाक्यं ।

वैरूप्यमङ्गेषु कशानिपातो मौञ्चं तथालच्छणं सन्निवेशः । यतान् वधार्ह-
स्त्रहित्यवादी शास्त्रेषु दूतस्य वधोनदृष्टः ॥ ३१२ ॥

अथित्र । कपीनां किलसाङ्गूचं भिट्टमेकं विभूषणं । तदस्य न्दीप्ततामाशु
तेनदग्नेन गच्छतु ॥ ३१३ ॥

केतुं तं जनितोद्यमः क्षितिभुजां वधोन दूतो भवेदित्या कर्णं विभीषण-
स्य वचनं अद्वलया रावणः । बद्धावाचधिवक्तुर्दीर्घविधै वज्रविधै वासोभिरौक्षयत्तु-
तै दर्द्वावङ्गि मदीपयज्जनुमतः कर्तुं विरुप्यंवपुः ॥ ३१४ ॥

रावण इनुमतो रक्षित प्रत्युक्ती ।

चण्डिः प्रज्ञलितः समादिशभृणं वर्षन्तु धाराधरवातो वाति नवास्यति शुभं
ममी देवः स्तवाज्ञावशाः । इत्थं सुव्य यकोचरै र्हनुमतो लङ्घापतेर्मानसं दग्धे
याटप्र माक्षमेणाच लथा दग्धापि लङ्घापुर्वै ॥ ३१५ ॥

चण्डावसरे जगानां वितर्कः ।

चविः किं बडवान्लेनतर्णेविर्म्बेन किम्बावियन्विषः किं चपलाक्ष्मेन्वा
प्रशिभृत्विभाल नेत्रेणावा । कालः किं च्यवहिनेन्द्र धनुषाधाराधरः किं
महान्वेषः किं ध्रुवमग्नेन सवापि पुर्वेण खेराजते ॥ ३१६ ॥

चाथ इनुमान् ।

शमाये नच लक्षणास्य प्रतः क्षत्वा प्रैराहवं सीता निस्तप वेपमान
हृदया चौर्येण नीतात्वया । प्रत्यक्षं बवदुर्मते वरगृहैः पूर्णाजनैरावृता स्वर्णका-
टिकारत्र नैरक्तिक मयीलङ्घामयादद्व्यते ॥ ३१७ ॥

सूक्त । उत्सक्तमुखानां भयविह्लानां जर्जरतं व्याहरतां मुखेभ्यः । निर्ग-
त्यवक्रिदिंगुणा प्रभावौ ददाह्लक्षङ्गमनिवारितार्चिः ॥ ३१८ ॥

रावणः । शोधुं रक्तत वाजिवारमगृहं प्रायागृहं स्त्रीगृहं इलामार धना-
स्यं बलवता वतेन दीपोनलः । धूमव्याकुल नेत्रवत्तुद्युवती वद्वस्यले ताडनाल्
क्षन्दद्वालक वृद्भीत वनिता हाहारः श्रुतेः ॥ ३१९ ॥

सूक्त । श्रीलङ्घामवक्त्राक्षय धारदद्वनेः संदक्षमानां भृणं प्रेवाघेलि वर्णोऽनि

सर्वदैनस्तोयार्थं लङ्घेत्वरः । अयोनीरधि रसुधिर्जलनिधिः पाथेनिधिः स-
म्भूमौद्भेदाधि जंचधिः पयोधिरुदधिर्बाहां निधिर्बाहिधिः ॥ ३२० ॥

रावणः । निकुम्भकुम्भोदर कुम्भकर्ण कुम्भेश्वरं कोवल नामधेयैः । मन्दोद-
री मन्दिर पावकोर्यं पानीय मानीय नकैर्विनीतः ॥ ३२१ ॥

ततोप्रेक्षकवने वायुपुत्रः सीतान्ति क्षेत्रवीत् । सङ्कादग्नधामया देविविदायो
दीयतामिति ॥ ३२२ ॥

सीता धूमशिखाशत्रोः काणव्याल वधूरिव । उदस्यच शिरोरलं विज्ञारं
खामिनेददै ॥ ३२३ ॥

सीता । मनःशिखायाल्लिलाकं तथामेगगडस्यले पाणितसेच घृष्ण । स्मरेति
विज्ञानमयोत्तीवकं जीवाम्यहं राघव मासमेकं ॥ ३२४ ॥

सूत्र । दग्धालङ्घामशङ्कं जनकनृपसुतां तां समाभाव्यभूयो वायोः सून-
ज्ञरखीपुनरपिमित्तिजाम्ब वन्मुख्ययूथेः । तेभ्यःसर्वं निवेद्य प्रसुदितहृदयेष्ठः
स्वसंसंनिवृत्तः सुयोव प्रेमपात्रं मधुवनमय संख्यं भोगंसचक्रे ॥ ३२५ ॥

तैःपिवद्विरभितो मधूवयं वारितो विनिहतो महाबैयैः । रक्षकोदधि-
मुखोऽवधीरितः सप्तवङ्गपति सन्निधिं यैया ॥ ३२६ ॥

इति सर्वं निष्क्रान्ताः ।

इति पद्मोद्धः ।

अथ षष्ठोऽङ्कः ॥

विद्याचक्ष इच्छन् ।

ततोवनपाच्चैसहप्रविशति दधिमुखः । जयतिजयति देवः । इतिसुधीवं प्रशन्थ ।

दधिमुखः । विद्यं भूमिधरं तदन्तर्वनं तङ्गेक्कु मिच्छारचिं तचाधिष्ठितं देवतापरिकरन्तयाति दत्तं पाणं । वैदेही मभितो विचिन्यहस्यः सुधीवसंप्रेषया दारोऽन्तिविशन्ति यान्ति दधति ध्यायन्ति खादन्ति च ॥ ३२७ ॥

हनुमदागमनं मजानन् सुधीवं प्रति रामः ।

मासमेकं गतोल्लङ्घा हनुमाद्विवर्तते । चिरंदूषु कल्याणं यदि बद्धो न तिष्ठति ॥ ३२८ ॥

अपिच । हे सुधीव हनुमतः कथमहो वार्तापि नासाद्यते दुर्गम्योऽजल-धिः पुरीचविषमा तस्मादिदं कल्यते । दुष्टैर्धर्मं पराङ्मुखैर्दशमुखैः सार्द्धं किञ्चाचापतो यतो वानहिवासवायुतनयः कालानुरूपक्रियः ॥ ३२९ ॥

अथ दधिमुखात् हनुमदागमनं श्रुत्वा श्रीरामं प्रति सुधीवः ।

यथा । अल्यस्ताकं मधुवनभिहृष्टाभुजा मेकमोग्यं भंकु भुक्ते पवनसनय चेदसौ लक्ष्यकार्यः । सत्यंप्रत्या गतहृष्ट तयोरित्य मालाय भाजोत्त-जायातः स्मित किल्किलोन्वीत हर्ष्वा हनुमान् ॥ ३३० ॥

प्रविशति हनुमन्तं ।

सूच । लङ्गामहचुमितचारुणेखरः प्रसन्नताशाधिप मरणलायणीः । विद्युक्त रामातुर दण्डिवीक्षितो वसन्तकाच्चै हनुमानिवागतः ॥ ३३१ ॥

अथ राम इतुमवो रुक्तिप्रत्यक्षी ।

• इहोमारुतनन्दनादिशहतो दृष्टात्वयाजानकी दृष्टा जीवितीवति प्रिय-
तमा मांशोचते शोचते । मदिच्छेद क्षणा क्षणा वदितिं हारम हातमयेत्वे-
वं वत्यूचितं किमक्षिं सुतरा मस्येष चूडामणिः ॥ ३२ ॥

इति प्रथमाभिज्ञानं चूडामणि मर्ययति ।

तत्त्वूडामणिमासाद्य श्रीरामचेष्टा ।

सूच । करणेसंतमुले चिरमुरः पीठे निवेश्य प्रियास्पौर्णीस्त्वासभरं समाक-
र्त्यतिप्रेम्यादिरुच्छिति । स्वामिन्याः कुण्डलं तवेति पुरतः पर्य अुग्रासंपुर्तं
निष्ठानदेव्यग्न वीक्षणांप्रकुरुते चूडामणि राशवः ॥ ३३ ॥

ततः पुनर्हनुमान् । मनः शिखाया स्तिर्णकं स्मरगशङ्क्षेमम् । संघुयजान-
श्रीवद्वा: स्पर्शात्मावीकृतःखगः ॥ ३४ ॥

इत्यभिज्ञानदद्यं दर्शयति ।

तत आलिङ्गितु मुपकान्तं श्रीरामं प्रतिहृशूमान् ।

पीतोनाम्बुगिधि नैरावणपुरी निःशेष चूर्णाक्तानानीतानिशिरांसि रा-
क्षसपते नीनाधि सीतामया । आस्त्रैषापर्णा पारितोघिकमहं नार्दमि वार्षा-
द्वरः दंजल्पत्य निष्ठात्मजे च लपति व्रीडानेतोराशवः ॥ ३५ ॥

रामः । अहो नविहितं किम्वा भवता राक्षसाहताः । दग्धा लङ्घापुरी
सर्वा सीतावार्ता समाहता । हनू । त्वत्प्रतापानेनैव नाय श्रीरघुनन्दन ।
दग्ध पुरैव लङ्घेदं पञ्चाहङ्गिर्मर्यापितः ॥ ३६ ॥

रामः । अहोकिं नविहितं भवता । यदयं चक्षितः ममुत्त इत्युत्ते ॥

इत्युमान् । देव च तप्तवत्प्रजाप तप्तै रम्भानिधिः शोषितस्तेनेत्यं स्तुतवर्त्तं देव
गतवान् चक्षुम लहूतम है । रवोनायक नाम रोनयन जैनैरैरस्था पूरि चेत्सर्वा
नक्षित्रादाममक्षतास्याचेन किंवाप्यत्तं ॥ ३३७ ॥

अयोपविष्णु राम इत्युमतोरुत्ति प्रत्युक्ती ।

क्षुत्तेसीता वसति विधिने देव लक्ष्मेश्वरुम् कीटक्ष्यां जक्षिधि पिहिव-
स्तीर्थते दैवयोगात् । इत्याख्याते पवनतनये व्रीडविभ्रान्त नेत्रो इर्षद्वीडासाय
चकितो विहृतो रामचन्द्रः ॥ ३३८ ॥

तत्रः प्राप्तचेतनेन रामेण जीटश्चीतेति प्रत्ययार्थं पुनः पृष्ठो इत्युमान् ।

इत् । इन्दुलिंसहवाङ्मनेन इक्षिताद्विष्टिर्मुगीगांतथा पाण्यये नवमेशविक्ष-
मदलं इयमेव इत्प्रभा । पाण्यं कलाशव कोकिल वधुकायेष्विवप्रसुतं सीमा-
गः पुरतोट्यहल्त शिखिनां वर्हाः सगर्हाइव ॥ ३३९ ॥

इदनों कोटगवस्तुति श्रीरामेण पुनः पृष्ठो इत्युमान् ।

इत् । कार्श्वर्णेत्प्रतिपत्तिलाला हिमनिधेः स्तूपाद्यचेत्याशङ्का नीलाचैव
मृगाचिका नवगयोर्बाल्यः जियान वारिधिः । सन्तापा यदि धीतस्तो जलबहुस-
स्यानिय दर्शने रामचन्द्रसुतिमान्तेवहृदयं सावरण्यं देवं वतुः ॥ ३४० ॥

अपिच । खभावादेवतव्युत्ती त्वक्षियेगो दिशेवतः । प्रतिपत्ताश्चेदस्यु
विद्येव तनुतांगता ॥ ३४१ ॥

अथ कथं समुद्र उत्तीर्ण इति प्रश्ने ।

हनू । शाखामृगस्य शाखायाः शाखां गत्वा पराक्रमः । यन्मया लक्ष्मितो
हमोऽधिः प्रभवोत्थं तवप्रभो ॥ ३४२ ॥

अथित्त । राम नाम तव जातु जपन्तः पामरा अपि तरन्ति भवात्त्वं ।
अद्वृतात्त्वं भवदद्वृतिमुदाः किं विवित्त भतरत्वपिरव्यं ॥ ३४३ ॥

रामः । चतुरस्तपुरीलक्ष्मा सप्तमाकार वेषिता । इथीनाम्न चतुर्थं चैरथा-
नाम्न चिकोटिभिः ॥ ३४४ ॥

चिकोटि शालासंयुक्ता नवकोटि सुरालया । कथं पुरी त्वया दग्धा विद्य-
माने दशानने ॥ ३४५ ॥

विद्यैरपि दुर्दर्था लक्ष्मानाम भवापुरी । कथं वीर त्वया दग्धा विद्यमाने
दशानने ॥ ३४६ ॥

हनू । निश्चासैव सीताया राजन् कोपान्तेन ते । दग्धा पुरेव लक्ष्मीयं
निभित्तमभवत त्वं ॥ ३४७ ॥

रावण जदेभवतः क्रीटदग्धवसाय इति प्रश्ने ।

हनू । रक्षसाद्भुतेन्द्रं वज्रभुजं वह्नानं दीपिम हं शुरौद्रमहं विलोक्य
सहस्राद्धे मनोहिंसितुं । देव तत्कृपया विजृभितधिया किं भवेदुव्वारं
भत्तुःकर्म भटस्य नोचितमिति त्यक्तोमया रावणः ॥ ३४८ ॥

रामः । एकेनैवापकारेण प्रामान्दाम्यगद्वं कापे । अन्यैनैवापकीरणं शेषेण
अहर्यिनोवदं ॥ ३४९ ॥

इनूमान् । महिधा बहवो भृत्या रुव तिष्ठन्ति दाष्टव । त्वदिधो गुणस्य
स्वभः स्वामीनैव च लभ्यते ॥ ३५० ॥

इति सर्वे निष्क्रान्ताः ।

ततः सप्तमुद्र साङ्कारचनं ।

चथ श्रीरामचक्रस्य साङ्कारयामः ।

सूत्र । चथ विजयदशम्यामास्त्रिने शुक्रपदो दग्धमुख निधनाय प्रस्त्रिते
रामचन्द्रः । दिविदग्यसहैयै यूथनाथैक्तथान्तैः कपिभिरपरिमायैर्यामास्तदिक्
चक्रवाचः ॥ ३५२ ॥

उत्पालैः स्थगयन्नभः किलकिला शब्देर्दिशोनादयन् भज्जन्त्वंत कान-
नानि धरणी मुद्गूनयन् सर्वतः । ग्रस्थाने रघुनन्दनस्य स तदा सुयोव संपालिते
साङ्कारसंमुख सुचाचाल सहसा हृष्टः कपीनांचयः ॥ ३५२ ॥

क्षेणीमज्जति भूधरो विचलति द्वाभं प्रवात्यनुधिः कूर्मः कुचति संकुच
त्वहिपति देवाधिप रुखति । हेतानिर्जित वैरियास्तरचिता रामेप्रयोगान्
न्मुखे गन्तुं खेनविभीषयोपिसभयः स्यानान्तरं वाङ्कति ॥ ३५३ ॥

ततः समुद्र तौरावस्थितो रामः स्वगतं ।

पारेसिक्कुपुरी एरी परिसरे ग्राचीर मभुं लिहं सिंहदेविवलं दियुञ्जयवला
स्ते क्रुमकर्णादयः । शालीकः सरिपु रुग्नवद्यइव भ्रातासखा वानरो मत्वैवं रघु
वंशकेशरियुवा कोदयह मुद्दीकृते ॥ ३५४ ॥

ततो हनूमान् । देवाज्ञापय किंकरोमि सहसा साङ्कामिहेवानये जमुहीप
मित्रोनये किमयवा वारांनिधिं शोवये । हेतो चैलित विंश्चमन्दरगिरि स्वर्गं-
चिकूटाचक्र चैपद्मोभितवर्द्धमानसचितं वधामि वारांनिधिः ॥ ३५५ ॥

अथ समुद्रानश्तोरे सङ्कादुचान्तः ।

भूत्र । सङ्कास्थानतिवृद्धापसभटा नानीय प्रश्नः क्षतो रुद्धेष्वेन विक्षेप्य
नारनगरेण सङ्कार्त्तनशाङ्कामिव । ध्यानान्तरानपरायणा मुनिग्रामा देवं किमन्त्र श्रुते
येषां यद्यृदये स्फुरत्यपि वच क्षेनैव तत्प्रस्थतां ॥ ३५६ ॥

दावणस्तमाचा निकवया व्यासनाद्वावणो निवर्यतामिल्युक्तो विभीषणः ।
सङ्कानाथपदं प्रशापत्याह । राजन् सेयं रात्मस कालराचिः सीतापरित्यजतां ।
यस्यवानस्तमेण पूरीय व्याकुलीक्षता । कर्मेन सहयुधेत बुद्धिमान् राक्षसे-
श्वर ॥ ३५७ ॥

अथिच । त्वजप्रकोपं कुलकीर्तिनाशनं भजस्व रामं कुलकीर्तिं वद्दनं ।
स्वतं विवादेन समेविधीयतां प्रदीयतां दाशश्वयाय मैथिची ॥ ३५८ ॥

सङ्कादग्धा वनंभग्नं सङ्कात्तश्वमहोदधिः । यत्कृतं रामदूतेन स रामः
तेऽपि विद्यति ॥ ३५९ ॥

न रावणो वा न महेदरो वा न कुम्भकोर्णपि न चातिकायः । न चेन्द्रजिहाशस-
प्रसेतुं प्रकृत्स्तुं प्राक्षशत प्रभावं ॥ ३६० ॥

सुवर्णपुरुषाः सुभृश्च सुतीक्ष्णावज्जीपमा वायु समानवेजाः । यावद्गृह्ण-
ति शिरांसिवायाः प्रदीयतां दाशश्वयाय मैथिची ॥ ३६१ ॥

तत चागतः कुम्भकर्णतनुजो रावणं प्रेक्ष्य वदति ।

तद्यतेनोद्भुत्यस्फटिकशिखरी सोपिविदधे समन्तादामूलं चुटितवसुधात्म-
पुरः । व्यासं येनाद्यापि चिपुरश्वर नृत्यतिकाशं प्रस्तादन्तेयामयि शिख-
ग मुक्त्वादयति ॥ ३६२ ॥

दावणः । शूरा शोत्र पथेतु नः कृतिकिप्राप्तः । एवं चक्रिरेतेषामेव विरुद्धं
चात्त पदवौ जागर्त्ति लक्ष्माभटः । यद्देवं रुद्धन् चण्डपीडन वशाभ्यन्दिरत्ता-
च्छटा शङ्कान्तर्यन्ति शङ्करगिरेस्वापिधातुदवाः ॥ ३६३ ॥

इन्द्रं मात्यत्तरं सह विकिरणं दारि प्रवीह्नारकं चन्द्रं इष्टधरं समीरवण्णो
सम्भार्यन्तौ गृहान् । पात्रये परिनिष्ठितं ज्ञतवै हं किं मद्दुद्देनेवं रुद्धो भव्य
मनु यमात्रं वपुषं तं राघवं खोलितिं ॥ ३६४ ॥

विभीषणः । रामोदै भुवनेषु विक्रमगणैः रामः प्रसिद्धिं गिरा सम्भाग्य
विपर्यथाद्यदि पुनर्देवा न जानाति तं । बन्दीवैष यशांसि गायति मरुद्वास्यै कवा-
गाह्वित्येषोभूत विशालतालविवरोद्दृश्यैः स्तुतैः सप्तभिः ॥ ३६५ ॥

चजनि रजनिमध्ये मण्डनं चण्डरम्भेष्टु रुदयसदभ्रं विभूती द्यौस्का-
न्ति । चह इविधिरिदानौ दृश्यते रामरव प्रदिशं जनकपुत्रौ मित्रता सेतु-
रामः ॥ ३६६ ॥

यस्तैकः कपिशावकः नम । इति इत्येवं मणोनिधि दुर्भेदामपि देव दैत्य
निवेदेच्छापुरीं प्राविशत् । शिशुतान् वनदक्षिणो जनकजां दृश्यु भैश्वावनं
हृत्वाद्यं प्रदहन् पुरीमयगतोरामः कथं मानवः ॥ ३६७ ॥

गतायुषं त्वां विपरीतवृक्षिं निःसंशयं राक्षसं खच्यामि । यो मां हितं
तथ्यमपिवृ वन्तं नम य सेराक्षसं वीरमध्ये ॥ ३६८ ॥

सूत्र । अथ चरणहतो दशाननेन प्रकृतिविपर्ययं मस्तकद्यथित्वा । सपदि-
चपरिहत्य तं समंची परिकुपितो नभसा जगाम रामं ॥ ३६९ ॥

गमनसमये पुनर्विभीषणः सादुनयं ।

प्राणं च रक्षा ति विभूषणानि वासांसि दिव्यानि मणोंच्च मुख्यान् । सीताच्च
रामाय लिते य देवौं वसाय शङ्कामपयातु शङ्का ॥ ३७० ॥

रावणः । जानामिसीजा जनकप्रस्तु जानामिहानो मधुसूहनच । चहच
जानात्ति हि तेगवथ्य चायापिदीतां न समर्यासि ॥ ३७१ ।

सूच । ततच्चुभिः सहमत्ति पुत्रैरपेत्यरत्तः कुष्ठधूमकोतुः । सङ्गामहातङ्ग-
इवाम्बरेण विभीषणोराघव मन्दियाय ॥ ३७२ ॥ निक्तान्तो विभीषणः ।

मुनर्चहा समुदयोः कल्पनं ।

सूत्रं । विभीषणे समाचारे सूर्यकोटि समप्रभे । तदादौ रावणभ्रान्त्या
भङ्गक्षिप्तुचेभवत् ॥ ३७३ ॥

हनूमतायं चिर्याति रावणो न विभीषणः । रामचन्द्र पददन्द कमलेभ्रम
रायते ॥ ३७४ ॥

देवादिकागणागमनं ।

देव दारि नमः पथेषु मिलिताः पच्चिमायाचरा यवरुचिभीषणो
दशसुखंभ्राता परे भंचियाः । यातनो शरणं भयापहस्यां किं तज्जानीमहे
चायाकात्य विचारयैकनिपुणा रुक्षं प्रसायं प्रभुः ॥ ३७५ ॥

चथ रामचन्द्रप्रति इकूमादिवेदयति ।

सत्यंदाश्रये विभीषण इति भ्रातर्ति लङ्घापतेनिदासिमुतिमिङ्गिस-
स्यचरमः शीकुभकर्णस्यव । दाकिण्याभ्युपत्तिः पितृकुष्ठपेक्षावर्णक्षा-
श्योरक्षोल्लेक विलक्षणां कल्पति प्रत्यक्ष लक्ष्मीमयं ॥ ३७६ ॥

चथ रामलक्ष्मणोरक्षिं प्रत्यक्षी ।

धर्मात्मा दशकन्धराद्विभ्रूकस्मादयं रावणात् संभ्रान्तो भिन्नेन किं
मकुरते सुयीवतदासिनः ॥

रक्षाराज सहोदररथ निभृतारभोगि सम्भाव्यते किंकुर्मः शशागतं
स्थिपुमयि दुद्धन्ति नेत्राकवः ॥ ३७७ ॥

समागत्य श्रीरामंप्रति प्रति विभीषणः ।

भ्रान्त्वा दिग्बल्यं दशास्यदमन त्वलीर्ति हंसीदिवं यातावृक्षमराजसङ्गम
वश्चत्तेव गर्भिण्यमूल् । पश्य स्वर्गतरक्षिणी परिसरे कुन्दावदातं तथामुक्तंभा-
ति विश्वासमण्डकमिदं श्रीतत्विवेमण्डलं ॥ ३७८ ॥

वीर द्वीर समुद्रसान्त्वलहरीलावण्यलक्ष्मीमुख रक्षत्वकीर्ते सुखनांकालङ्क-
मलिनो धत्ते कथं चन्द्रमा । स्यादेवं त्वदरातिसैधनिकरप्रोत्त शब्दाङ्गुरद्या-
सव्यग्रमनाः पतेद्यदि पुनर्स्तस्याङ्गशायां मृगः ॥ ३७९ ॥

कोदण्डमण्डलविनिःखृतचण्डवाण्यतुङ्गारणगिङ्गत दशाननवाङ्गदण्डः । चा-
खण्डलारिगण खण्डनचन्द्रहासः श्रीजानकी परिवृद्धः सुदृढप्रतिष्ठः ॥ ३८० ॥

पातुं चीयिजगन्ति सन्तातमंकूपारात्मभ्युद्धरन् धाचीं कोलकलेवरो हहि
रभूद्यस्यैकदंद्राङ्गुरात् । कूर्मः आन्तति नात्तति दिरसनः पत्रन्ति दिरदन्तिनो
महः क्रोश्यति नेदिनी जलजति व्यामापि रोक्तमति ॥ ३८१ ॥

कूर्मः पादेस्य यष्टि भुजगपति रसैभाजने भूतधाची तैलोत्पूरा रसमुद्राः
कानकगिरिस्यं दीप वर्त्ति प्रेराइः । कर्त्त्वं स्वण्डांशुरोचि गंगनमलिनता कञ्जलं
दक्षमना शत्रुघ्नेणीपतङ्गां ज्वलति रघुपते त्वत्प्रतापप्रदीपः ॥ ३८२ ॥

कूर्मं क्षेष्यितुं दिशःस्थगितुं भेत्तुं च पृथीधरानवीच्छयितुं तथादिन
मणिं प्रच्छादितुं रेणुभिः । सहीरेषु पुनःपुनस्वलवस्त्वोल्लाहचाडम्बदानधर्तुं
बीरवर्णाधिनीं तवपराजेतुं परान्वाम्भति ॥ ३८३ ॥

तुखाधारो धावावहति दसुधा शूरपदवों फणीशः स्यात्सुं कनकशिखरीमा

नपुणितका । तुकादशः सत्यं यदिभवति दामोदरशदा कदाचेषोऽशक्य रुद्धः
समूह रुद्धयितुं ॥ ३८४ ॥

चत्युत्तैयदि नैवकाष्ठसि सूधावाचं नचेन्मन्यसेत्वद्विष्टुपोऽनुतावस्तु दर्शनविधौ-
यायाः कवीनां गिरः । देव त्वचरुग्राप्रतापदहनञ्चाखावली श्रौषिताः कृद्दृशः
धयन्त्रवादिविनिता नेत्राम्बुद्धिः पूरिताः ॥ ३८५ ॥

हगूमचरितं कौति ।

रथः कृत्त्वे खोकोधनु रगपतिर्ज्या फणिपतिः खरेन्माथीदोषः सरसिंग-
भयः सारथिरपि । शूरः श्रावि देवचित्पुरपुरदाइ परिकरो ज्वलञ्चाकै हर्षा
षतभसितभूता हनूमता ॥ ३८६ ॥

विभीषणांट्टा सुयीवा चक्रग्रन्थाह ।

यस्य न स्वजनेप्रीतिः का प्रीति रितरेजने । शङ्कितयोर्तस्मि सौमित्रे दर-
स्तोपि विभीषणः ॥ ३८७ ॥

सदन्ते विभीषणावस्था ।

दद्युवानरवाहिनी भग्निभूताहङ्कार झङ्कारिणौ शङ्कावात्सविभीषणः
चक्रग्रन्थभूदुर्बासदोर्विक्रमः । पश्यन्दाशरथिं प्रमोदकाहरी गम्भीरमुज्जृभित-
स्तम्भः स भूतविक्रनेत्रिपि चलितुं स्थातुं नवावेक्षमः ॥ ३८८ ॥

ते दद्युवानः । दिष्टरं नैव संधते द्विः स्थापयति नात्रितान् । दिव्दातिन
चार्थिन्द्वा रामोऽद्विनैवभावते ॥ ३८९ ॥

विभीषणस्य दद्यं हनूमान् कथयति ।

सुयीवस्य वियं दद्युवान्नायस्युच सेवनं । विभीषणस्य देवेवं मतिरायति
याति च ॥ ३९० ॥

महानाटकः ।

ततः श्रीरामं प्रति सुयोगः ।

च्येष्टुत्वं त्वं विभिन्नानाथे विभीषणात् । हनुमतास्य राजंकं क-
यितः प्रवृत्तो गुणः ॥ ३६२ ॥

श्रीरामं विभीषणायारप्ति प्रत्युक्तो ।

च्ये रक्षोराजानुजं कुञ्जस्तमद्यैवकुण्डलं यतोयोप्याकीनं अरम् कमलं हक्-
पथमभूत् । किमुदे इहं युध्यात्पदकमलसैव विदितं भवान्द्वैवाभूमिजं मगर-
कुण्डापरिवृद्धः ॥ ३६३ ॥

तस्याति भक्तिमधिगम्य विभीषणस्य सौमित्रिका इजनित्वारमात्रकं शा-
च्ये । प्रत्येष्टभ्यवेचयदम् प्रवर्तोरकुण्डलं प्राप्य प्रथक्करणावश्या मन्त्रन् ॥ ३६४ ॥

परस्परं वानराः ।

च्यैवास्य विभीषणस्य शशापश्यस्य मृदुनाते हर्षादत्र ददात्य इष्युपति-
कुण्डलिष्यत्यियं । यतस्यैव भुजाविह प्रतिभुवै सुयोगराज्यार्थं गे जले वक्त-
प्रश्नमानसत्यचस्त्रियो सर्ववयं सात्त्विगः ॥ ३६५ ॥

समुद्रं प्रति रामः ।

त्वमसिकुलगुरुरम्भे मुखं वर्जन्मुदाशे शिरसि विनिहितोऽथं भक्तिपूर्वोऽप-
क्ष्मिक्ते । दशवदनहता तेसा कुष्ठा से भ्युपेयादशमुखनिष्ठने त्रीयंतां संक-
काङ्क्षाः ॥ ३६६ ॥

च्यथप्राणापविष्टे रामे मार्गमत्त्वं त्वि समुद्रे लक्षणं प्रति रामः ।

वाचिकादैवप्रसाभवप्रकृदनीनेकवाकुभिः शिक्षिता सेवासम्पत्तिः कदाचनुकुले

मेष्यो त्रिवद्वादश्चतिः । तत्सर्वं विहितं तथायुदधिना नेवपरोधः द्वातः पाणित्वे
प्रतिसंपत्ति प्रतिपद्य प्रश्नं धनुर्वाङ्गति ॥ ३८७ ॥

अथ सर्वे दये सर्वं समुदयात् त्तिं प्रत्युत्ती ।

भोःसिद्धेभगवद्मन्त्रालिकिं श्रीरामभद्रानुगेऽद्वृद्धिभयेन किं तद-
भयं तत्त्वं नवम्भूद्गुणाः । तस्येन्दुर्वदनेभाग्यसदने पीयूष्माभाग्ये बाहौकाश्य-
तरु निश्चितविश्वित्रेयीयं हात्ताहतं ॥ ३६८ ॥

श्रीरामः सद्गुरुः ।

चापमानय सैमित्रे श्वरान् काल्पानकेपमान् । समुद्रं श्रावयिव्यामि
पद्मर्याद्यान्तपवर्ष्माः ॥ ६६ ॥

दमोलितीवै विशिष्टेनकैहमेनिवं पांशुनिधि कहिये । स्थानीकरिष्ये
मरुभर्मयिथे भस्त्रीकरिये मग तथायिथे ॥ ८०० ॥

मूल । श्रीहामचन्द्रे दशवर्षे पुर्व्यामादाय पाथे निधिवद्कोपे । आगृह-
म स्वं प्रतिसंदिधाने वै खागिरीन्द्रियावक्तिवाभवतान् ॥ ४८ ॥

अनन्तरस्य । दिशोध्मायने ज्वलितमभवत्सागरजसं परिचेकुःज्ञा
स्तुटनमगमनं ग्रह्यमण्यः । परियक्तेवाणे रघुपरिवृष्टे नाथ सहस्रा दधन्मूर्ति
हिम्बज्येत्तमलिर्बाप्रादेभवत् ॥ ४०२ ॥

चथ समाजः सामनव्य ।

अखयदहनतीव्रं कामितं ते शैरौजः कच मितसलिलोहंदेसकोऽजहीहि ।
मकरतरश्चकीर्णं वारानीतैर्लेविरचयमशिसेत् सायपान्प्रयादि ॥१०३॥

सेतुबद्धारभे रामंकातिनकः ।

रामरेत्तमहंवन्दे चित्तकूटकर्मेष्टके । शोश्ल्याशुक्ति संभूतं जानकीं करु
भूयशां ॥ ८०४ ॥

स्त्रि । उत्ताको तथाक्ष्य शैलान्तिवह्नितत्त्वाप्राप्तात्त्वा भूजाशुक्तिः । शुक्तिः शुक्ता
नति कलितनभो मरहनान् दिविकीर्णान् । दुर्धार्थानाम्भेद्य प्रभृतिकपिभटा
क्षेसमानिन्युरन्तः सिद्ध्यासन्धायदेष्या विश्वयतिन्दोकिर्भरं सेतुबन्धं ॥ ८०५ ॥

सेतुबन्ध समये श्रीरामं प्रति सुयीवः कौति ।

कमचनुर कपीच्छ्रीनोऽय मानेनोन्मे गिरिकुहर निवासा राघवत्यसादात् ।
सुरक्षहि परिपेया भाष्यमन्दकिनीं खेसवलितकरदग्धाः कुम्भनेन्द्रः पिबन्ति
॥ ८०६ ॥

पथसि पासाशेषु स्थितेषु विभीषणः ।

येमज्जन्मिज्ज्वे कियत्पिचिर्हते प्रस्तरादुक्तरे तिन्हौ त्रहन्ततरन्ति राक्षस
भयं सम्यादयन्तो भूयां । नैतेयावगुणा नवादिधिगुणानो वानराशांगुणाः श्रीम
दाशरथेरियं हि सहजाशुक्तिः समुच्चीकृति ॥ ८०७ ॥

अथ समुद्रं प्रति सुयीवः ।

दुर्वृत्तसंगति इनर्थं परम्परायाहेतुः सत्ता भवतिकं वचनीयमन्त्र । सङ्के-
श्रोहरति दाशरथे । कलत्रं प्राप्नुति वन्यवामसैकि शसिन्दुराजः ॥ ८०८ ॥

खलः केरोति दुर्वृत्तं नून्यत्वति साधुषु । दशरथो द्वेरेतीतां वन्धने
स्यान्मदोदधी ॥ ८०९ ॥

ततः प्रविश्चित्प्रहृतः ।

गमुद्र वन्धनं अत्याप्रहृतः ।

विषमजलधिमध्ये सेतुवन्धे विधाय निश्चितशाहनियते रुद्रसेन्द्रं निहत्या ।
थैदिनवित्ससीतां रामनामा तपस्त्री मङ्गलगालकरं द्वे इस्तियूथं प्रविष्ट ॥ ४१० ॥

ब्रह्मावस्त्रे रावश्चेष्टा ।

सूत । अदैजहास वड्विषमवमाय मध्येसेतोः समाप्तिसमये शनिशाचरेन्द्रः ।
उदृतस्त्र्य घन निर्भरसेव्यमान उत्प्रातवात्तपर्वतवद्वक्षमे ॥ ४११ ॥

रावणः । प्राप्ताशाः पर्यसिद्धसङ्कवपुषः लिष्टन्ति सेतुगताः शुद्धैव वदतांदशा-
ननधरः कुदः समुद्रं प्रति । धिक्त्र्वा नामतवाम्युधिः सखिलधिः प्रानीयधिस्तोय-
धिः प्राणधिर्जलधिः पर्याधिरुदधिर्वारा निधिर्वारिधिः ॥ ४१२ ॥

शुत्रासाग्रह वन्धनं दशशिराः सर्वे मुखैरेकदातृं पुच्छतिवार्त्तिकं सचकि-
ते भीत्याकुलः सप्रमात् । वदः सत्यमपानिधिः सखिलधिः कीलालधिस्तोय-
धिः प्राणधिर्जलधिः पर्याधिरुदधिर्वारा निधिर्वारिधिः ॥ ४१३ ॥

अपित्र । पीतस्त्र्वं कलशाद्वेगसुनिका ध्वस्त्राठसिदेवासुरैरावद्वैसिच
शामनामहरिता शाखामूर्त्तिर्जितः । नास्त्रामादभट्टी तथैवभवतो लोकैरियं
भुय्यते प्राणधिर्जलधिः पर्याधिरुदधिर्वारां निधिर्वारिधिः ॥ ४१४ ॥

सेतुवन्धं देष्टा लक्ष्मीपूर्यां लक्षणतः ।

सूत । नहत्पुरुषस्येकोः क्रिपिकाटकरक्षामणिरसा समुद्रं लाङ्गूलध्वजाइवसमा-
क्षिण्यागतः । पुनः प्रत्यायास्त्रुत्यहह क्रिपिनाथे प्रवत्तिते वचः प्रापूर्वैर्व्यवच्छ-
कितलक्ष्मीपूरुषरजनाः ॥ ४१५ ॥

अष्टादशमहायद्वं लेनाध्यक्षाभिः पालिता । सादाषवचमूसेन सेतुगामन्तु-
शुष्यते ॥ ४१६ ॥

लक्ष्माया मधिगर्जिता पलभुजास्माकर्ण्य कोलाहसानुपासान् विदधुः
प्रवक्ष्मभटा युद्धोऽटाटेऽपिनः । भेभेकुम्भिकुम्भ शारगाशुकाः सज्जोभव-
ध्याभृशं निर्गच्छन्विति विर्भरं समभवक्षेष्वरस्योत्तमः ॥ ४१.७ ॥

कृतकलक्षणादं चासिताशेषस्तोकं पृष्ठगृप्तिसैन्ये सेतुमातेनीत्वा ।
मुदितविपिनदुर्गं पर्वतेष्टै सुवेषेशिविरमस्तुत लक्ष्मानाथ नाशाय दामः ॥ ४१.८ ॥

सूच । आशौषुकशास्त्रै दण्डमुखप्रस्थापितै तौचौदेहं वाग्रमास्त्रिते
चकटकं संख्यातमध्यदौ । विजादाथ विभीषणे च यमितौ सुकौचतेतद्वाया
दामेण प्रभुना विलोक्य कटकं रामाञ्चयतैगतौ ॥ ४१.९ ॥

अथ लक्ष्मायां पदावृत्यगौषुकशास्त्रै रावणाय निवेदयतः ।

आकाशे दिशिकानने जलनिधौ श्वेतेतटे गहूरे न स्थानं तिलधारणेणि-
कलितं संख्याकां कथ्यतां । भ्राताते यमितौ कपीच्छ कटकं तद्वार्यित्वेऽचिन्त-
तौ श्रीरामेण लहावना कुरु यथायोग्यं द्रुतं दाषग ॥ ४२.० ॥

ततः प्रासादमारुद्धा वानरसैन्यं पश्यतादावशेन कतमोरामद्विति पूर्वा शु-
कश्चारसौ श्रीरामचन्द्र दर्शयतः ।

यच्योषेऽपतति च मध्यस्थान्दमन्दारवर्ण्य यज्ञतोदाध्विलिप्तिचितौ यच्च
स्तोत्रघोषः । दामःश्वामः वामः यथनस्तच्चवन्नी सर्वासंस्तुतां पश्चन्भूमयति
शरंपाणिना दक्षिणेन ॥ ४२.१ ॥

अद्वैतात्मात्माङ्गं प्रवगवलपतेः यादमक्षमा हस्तस्तारोपुञ्जस्य हस्तैः लविं
कनकमृगस्याङ्गश्च निधाव । वाणश्वामःकलघूः प्रशुशित मनुजेनादरादीद्राभा-
श्चच्चुः कोणेनलङ्घानं त्वदनुजवचनेदन्त वर्णायमास्ते ॥ ४२.२ ॥

अत्रावसरे रावण वक्तव्य ।

श्वेते ते ममवाहवः सुरपते दीदगदकम्भुहराः सोहं सर्वः गत्यराभवकरो ल-

श्वरोरावणः । सेतुं वद्धमं छद्योमिकपिभिः पश्यामिलङ्गां द्वतां जीवद्विर्बचं
दृश्यते किमध्यवाकिन्ना मनश्चूयते ॥ ४२३ ॥

चपिच । आस्थर्थं ताप्तसेतो गिरिकृहरं परान् नानरान् मेलयित्वा
बाल्कत्यागत्यनेतुं विलजनकासुतां मदृशीतां दुराक्षा । दंद्राः क्रुदुं छरेकाखर
नखरं नखेतरेतात् मातङ्गकुम्भभृश्यत्रकान्तानुकामाशनिकरं रसास्त्रादसक्तास्य
शत्राः ॥ ४२४ ॥

चपिच । मरचन्नादित्या शतमखनुखालेकुभुजः पुरद्वारेत्यस्या रभ-
यमुपसर्पन्त्यनुदिनं । प्रकोपव्याकम्पत् खरनेण पुटैर्वानरभट्टैः समाकान्ता सेयं
इरिहरिदश्योवनगरी ॥ ४२५ ॥ इत्युक्ता ।

शुक्रशारणौ तिरस्त्वात्यरामं प्रतिदूतप्रशापना । ततः प्रविशतिनिकुम्भः ।

सूच । आदायलेखं दशकन्धरस्य गत्वानिकुम्भोत्तित्वरूपधारी । ददैरघू-
मां पतयेपुरखादुपेत्यगाढा रभटी पटीयान् ॥ ४२६ ॥

स्त्रियो दशवान्दरस्तिभुवनव्यापि प्रतापानलो आसुग्ं लिखतीन्द्रवज्ञ-
भिदुरोरामां वनाधातिनं । आनीतजनकात्मजा खलुमया सुग्रीवसेनान्वितो
नेतुं वाज्वर्षि मूळापसक्तं प्राणोऽपस्त्रीहिंडसे ॥ ४२७ ॥

वाचिकं । इन्द्राद्यास्तिदशा विशेष्यसमरे यं विद्रवन्तिहुतं तं त्वं ताप्तसरा-
वं गं जर्थमहेयोऽुं किमुसार्द्धसे । आज्ञन्वं प्रतिपद्वराक्षसमुखेमोहात्पदं मान-
क्षयाः सोताद्याविनिवृत्य याहिभवनं गतेति शीघ्रं वद ॥ ४२८ ॥

अहमपिवृतीमि । रेताप्तसमृद्ध रावणहतामुर्द्दन्तकामः दियों किं सहा
भिसुखं प्रदासिकपिभिः प्राप्ताहितः कातृैः । कोद्यतं बुरुतेच पैद्यगप्तेरेलं
फलामहला दाक्राणुं सहता सवेतदमतिः श्वर्यसं दिन्द्यन् ॥ ४२९ ॥

च्यपित्र । यक्षिवा मुदितः शिरांसि कृतवानर्द्धां भवानीपतेर्दस्याऽन्नावश्वर्त्ति
ज्ञातमरगणायः सर्वमायानिधिः । यः कैलासगिरिं भुजेस्तुलितवान्यः काल
दर्पापहस्त्वं तापस दुर्वल्लेज्जलनिधिं बड्डा कथं जेष्यसि ॥ ४३० ॥

च्यन्यस्त्र । यावज्ञायातिरुलः प्रलयघनघटाघोरनादेविच्छैः संयामंकुम्भ-
कर्णं ल्यजसमरसं सामसीतां विहाय । आयाते कुम्भकर्णं तवकामिसच्चितस्यापि
सेनाविद्युराम्भस्यातुं शक्वने तत्प्रलयजपवनश्वासवातावधूता ॥ ४३१ ॥

च्यन्नावसरे मन्दोद्दी समागत्य खगतं ।

कैलासैषोद्दिग्गप्रवीणोदीरः कुवेरानुजशक्तयः । तथापि रामाजितवा-
लिवीर्यः शङ्खास्पदं संप्रति रात्र्वसानां ॥ ४३२ ॥

च्यपित्र । यद्देता इरिपुङ्कवः समतरहूँस्यमम्भेनिधिं दुर्भेदां प्रविवेश
देत्यनिवहैः संप्रेक्ष्य लङ्घापुरीं । क्षित्तातानवनरक्ष्यो जनकाङ्गां दयुच भंका
वं हवतां प्रदहन्युरो गतहतो रामः कथं वर्णयने ॥ ४३३ ॥

प्रश्नापां । रामोय इविवंशजो दशाद्यक्षापात्त चूडामणेः पुचः सर्वमही-
न्वरेनरगणेः संपूजितोरक्षणात् । सीताहारिक्षतानको निजभुजैष्ठप्रतापा-
नवस्त्रेत्यव्यय हितार्थं साधनविधै जानासिनैनं कथां ॥ ४३४ ॥

समागत्यारविद्यमंचित्रूते । देवतांप्रति संप्रति प्रतिभट स्तोतं नकुर्मेवयं
देवत्यप्रतिपद्यने हितमिदं यस्माद्यं मंजिगाः । सीतारक्षण साद्याक्षतधनु-
र्खापिनेत्वहितहेत्वेत्वहितवारिधिः कपिवल्लसार्कं सरामामहान् ॥ ४३५ ॥

यस्मदेवहरेण मारुतसुमेनातारि वार्दनिधिः क्षिप्रंगोव्यदवन्निजालव
इव प्रविश्य लङ्घापुरी । सीता दर्जीं समभ्यभावि निखिलंचाभन्निरक्षः पतेर्दर्शणं
तत्पुरुतो व्यंदाहि च युदी रामः कथं मानवः ॥ ४३६ ॥

अथ युनमन्देदरी ।

युक्तः सुग्रीवभूत्वः कपिरखिलवसं पर्वतस्थानुदेव्या वातसुष्यो तदानीं
दशामूर्खभवतां किंकृतं वीरवर्गः । संप्राप्तो शास्त्रवैसौ सकलकपिवसेः सार्वं सुकृ
च्छाच्छिवं सीतांतां मुक्तमुद्देत्य निश्चामलकथवत्येवसी दावकास्य ॥ ४३७ ॥
इति सर्वं निष्क्रान्ताः ॥ इति षष्ठाङ्कः ॥

अथ सप्तमोऽङ्कः ॥

ततः सीतामत्यजति युद्धेमनसिद्धतेशावगे मोन्ददरीचेता ।

दृष्टुराघवमेव रात्र्यासकुलस्तकन्ददावानसं जातकां निजवस्त्रभस्य परमं प्रे
मामालाक्यच । काङ्क्षन्नोभुज्जराकापद्म विजयं भङ्गच्च सुग्रामुज्जर्थायन्ती
ट्यु व मन्तरासपतिता मन्देदरी वर्तते ॥ ४३८ ॥

ततः प्रविष्टतो रामसुग्रीवै ।

अथ रामः सुग्रीवं प्रति ।

लङ्घापश्चापनायेऽग्नेः कोऽस्तिवीरेमहावक्षः । राजवंशोद्धवो विदान्समा
नेयः कपीश्वर ॥ ४३९ ॥

सुग्रीवो रामं प्रति ।

राजवंश्योनश्चकस्त्रितश्चरोनभूमिभुक् । राजपुत्रो गुणैरुत्तमाक्षो
भ्रातृसुतोऽस्तिमे ॥ ४४० ॥

सूत । रामः सुवेषादितटेनिवसः समुद्रमुक्तं विकीर्णसैवः । राजाधि
नाथस्य गृहायदूरं सुरेन्द्रनसारमथादिदेश ॥ ४४१ ॥

अथ दैत्येन प्रस्थापितो लङ्घांप्रविश्याङ्गदः ।

शत्रु ताराकुमारः प्रथममभिनवं सौधमुक्तं विभित्तिं पादाधातद्वभंज
प्रलयजस्त्रधरध्वानगमीरघोषः । यतत्कसादकस्मादिति चकितदश्योवमुद्ग्राव-
यन्नकुर्वन् दूतानपूर्वान् वहिरभवदथ दामः विद्धिदूचे ॥ ८८२ ॥

रे राक्षसाः कथयत वासशवग्याख्योरालं रघुप्रवस्येऽपहृत्य गम्यः । चैतो-
क्षयदीपन शरोग्यशिखाकराले कोरामदावदहने भविता पतङ्गः ॥ ८८३ ॥

राक्षसाः । मागास्तिष्ठ वहिर्वृज क्षणमपिस्थित्वा पुनर्गम्यतां यथाक्षेभुज-
विक्रमालिलजगदिद्रावगोरावगः । वस्त्रैवाङ्गदवाङ्गपतितोमूढः किमाङ्ग-
न्दसे सिंहस्याङ्गमुपागतं मृग्मिव त्वां कः परिचायते ॥ ८८४ ॥

अथावलेपादङ्गदे राक्षसश्चेणिधूमकेतौ शवग्यसिंहासनमधिरूढे । शव-
ग्याङ्गदयोरक्षित्प्रत्यक्षी ॥

कस्त्वं वालितनूद्धवो रघुपतेदूतोरस्मि वासीनिकः कोवा वानरशब्दः समु-
चिन्ता ते वालिनोरिमूतिः । यद्वाहृतनितान्तवद्वपुषः संमूर्च्छितस्य ध्रूवं ना-
सादर्पमिवत्सुर्विरहयन्नामः कथं विस्तृतः ॥ ८८५ ॥

शुतमर्थ्यं क्रोधातिशयात् विस्तृत्वसरावगः ।

कस्त्वं वालितनूद्धवः कुतश्च्छ्रीराम संप्रेषितावार्ता वृहि हनूमतः सचक-
दाशाज्ञोः भयान्त्रिरूपः । तद्वीतीर्वद काशयं दशमुखं साङ्गं सपुच्चानुगं हत्याचेन्नगतो
निश्चयवचनं चित्रार्पिताराक्षसाः ॥ ८८६ ॥

राक्षसः । रे कस्यासि कोसिक्ष पुनरिहगतः कस्यादृतः किमर्थं विस्तृत-
विष्टपानांविजयिनमपिमां मन्यसे वंतु याय । अङ्गदः । हं हेषांसम्बन्धसूनो तत्

बलमथनस्यात्मजोहं सुवेजात्प्राप्तो रामदूतो विष्णुज जडमते जानकीं वाप्त-
सन्धा ॥ ४७ ॥

पुनरङ्गदः । येनेकेनश्चरेण सामनिहतास्ताका धनुत्तदतं बद्धोवादिधिरेव
कातमपिमे यः प्रापयत्पृष्ठतां । तद्दृत्यं खलुविद्धि राक्षसपत तत्पादयद्वाक्षरदू-
षो विनपरागमेणाकलिका जाताङ्गदव्वाङ्गदः ॥ ८८ ॥

तथा: पुनरुक्ति प्रत्यक्षी ।

दामः कोनामजेता जयति भृगुपतेः कस्याट्टकभृगूणां यज्ञत्रखातिपञ्च
प्रभवतिविदितस्त्रयं याट्टक प्रभावः । योहन्ताहैह्येन्द्रप्रभुतिनृपतेः कस्यादा-
हैह्येवा यत्कं जानोहि यस्वां सचिरमगमयत्त्रिरकारं निकारं ॥ ४४६ ॥

रावणः । कर्म्मवं वन्द्यपते । सुतोवनपतिः किञ्चाममाये वदे द्वे वा । शक्तपुरोग
माममगृहेनित्यं खदास्येत्यिताः । रामः किंकुरते कपीन्द्रपृथुकैः संक्षष्टुताकरं
चेदायति मदीयर्थपदहने सस्त्रात्पत्तजे । [परमः ॥ ८५० ॥

चार्द्दुदः । रेदैरावग्ना रावग्नावपिबद्धनेतात्तदंपुशुमस्तैकः किल कार्च-
बोर्यनुप्रदर्देद्दर्दग्नि पिण्डीकृतः । एकोन्तर्चनलभिताङ्गकवलोदैद्येन्द्र दासीशैतै
रन्यामतिपुराङ्गमलग्नितस्य तेषु कोन्याथवा ॥ ४५३ ॥

रावणः । दोर्दण्डावत्तमे चिलोचनशिरे वक्त्रमः सम्भावितास्तान्येतानि
दग्धनवानिदृशभिर्द्विभूत्याविश्रुतिः । पश्चाद्यापि सरव यीर्यमहिमा त-
क्षित् पुनर्लापसे ग्रेयाच्चः ८पिरिषुः सच्चपिकुपित लक्ष्मापिदतःक्षपिः ॥१८॥३॥

चाहूः । देर्दण्ड विप्रचण्डार्जुनहननविद्वा प्रैददेशां सहस्रावेदवीडा
प्रवोर स्थितपरशुमहार्ग्वनिर्वापकस्य । दूतोहं राघवस्य लदपघनविश्वासक
क्षायांशोऽप्तः पञ्चासामसनेः पवगवल्पपत्रं भूतचार्जुदेहं ॥ ४५३ ॥

रावणः । भ्रातामे कुम्भकर्णः सकलरिपुवल्ल प्राणरुद्धार रूपः पुच्छसे मेघ-
नादः प्रद्वसितवदनो येनवदः सुरेन्द्रः । खड्गे मेघन्दहसो रथमुखचयता रा-
चसामे सहायाः सेहांगीर्वाण शत्रुस्त्रिभुवन विजयेरावणो नामराजा ॥६५.८॥

चक्रदः । रे रे राधण का र्त्तवीर्यदलिताहङ्कार गत्वा खयं सीतामर्पय पा-
लयस्तनयान् यावद्वरामःश्वरान् । कोपान्मुच्ति हैह्याधिपभुजश्चैमहा-
कागनक्तेर्तुर्यच्छुटारधारधणपटो रामस्यजेता रणे ॥ ६५.५ ॥

तयोःपुनरक्ति प्रत्यक्षी ।

रामः किं कुरुते प्रतीपविजयं केसौप्रतीपोजितो वाली सोपिचकोनवेति
किमसुंकेवेच्च शाखामृगं । आस्त्रापि तथापि विमृतिरहो मोहो महानी-
दग्धः पर्यन्ते निज वालकेलिङ्गतये बद्धोसियेनोरसि ॥ ६५.६ ॥

किंकार्यवदसाधदस्य सतथावदः किमस्मेनिधिः क्रीडार्थं कपिपोतकरिष्य-
गतै र्जानात्ययंमानन्ति । लक्ष्मालोक निकायनाथवच्चसावेच्चेव किं किं कार्यको
लक्ष्माधिपति विभीषणाइति प्रख्यातकीर्तिर्मुर्विः ॥ ६५.७ ॥

रावणः । प्रवीशगणामुरे तवपितैव वैर्गशतेषतिः सहिवनौवसां त्वमपि
कोवराकोर्भकः । चकारकिलाराघवः किमपिकर्मलोकोच्चरं तद्वद्यसियक्षुज्ञ
र्ममपुरस्तदीर्थं यशः ॥ ६५.८ ॥

चक्रदः । रामोनाम स एव येनभगिनीनासावसापद्विलः खड्गस्तेखरदूषण
चिशिरसाध्यातः शिरःशोभितः । बद्धालंचतुरम्बुराशिषु परिभ्रान्धमुद्धरेन यथ
संथामर्वदतिस्म निरुपकर्थं तातहवयाविमृतः ॥ ६५.९ ॥

रावणः । यस्तातं तव निर्यलीकमवधी चत्वापि निर्मात्सरस्य प्रेष्यतया
भ्रमग्रक्षिप्तिशो निर्वचकिंगर्जसि । त्वत्यजेणुरेकदा किञ्चमया मैत्रीप्रसादः
चातकात्मत्वेत्वद्वितीयावदेवसुचितोददः कर्थंधीयतां ॥ ६५.१० ॥

अङ्गादः । ग्रपदः पश्चात् न यमयमितोन्योपि नियतं चिह्नेणः साधुनां न
पुनरविनीतिः सुहृदपि । तथा हित्वा सहजमपिनक्तज्ज्वरं चमूविशार्म
श्रीरामं भवदनुजं रवैषभजते ॥ ४६१ ॥

रावणः । श्रुतमस्त्विभीषणाच्च नः सहजः समातिशाममाश्रितः । कतिस-
न्ति न रामनामकाः कतमस्त्वेषु स्थलयोर्याच्यते ॥ ४६२ ॥

अङ्गादः । जघान युधिताङ्कादि कमसीमरक्षः कुरुतेष्वाधनुरैर्द्वयं परि-
बभूतं भार्गवं । स तालतरसपांसपदि छत्रवानम्बुद्धिं बबन्ध न तथापि तेषांसि
सादिमितोरघूणाम्यतिः ॥ ४६३ ॥

रावणः । भग्नं भग्नमुमापतेरजगवं वाचीहतोऽसौहत स्त्रालासपहताहता-
च्च जलधिर्द्वज्ज्वरद्वस्त्रसः । चाः किं तेनसौख्यसामर धराधारे रगेन्द्राकुर्वं
रुदमुदस्यते निजभुजान् जागात्यं रावणः ॥ ४६४ ॥

अङ्गादः । यक्षसवया सशिखरी स्वभूजैरुदूदः श्रमोः प्रसाधनं विद्वादश्वन्द-
रेण । पूर्ववराहवपुष्टाम्बुद्धिं मध्यमग्नितेजोऽदृतागिरि लहस्यधराधरिती ॥ ४६५ ॥

रावणः । कुतोऽन्ताररथे कनकमृगमाचं तृणाचरं कुतोवृक्षाहृक्षप्रवन्दि-
पुरायाली विनिहतम् । कुतोवक्षिज्ज्वालाजटिश शरसन्ध्यानं सुदृढंत्वं तुङ्गोद्यो-
गी समरमवतस्येष्टन्तकजयो ॥ ४६६ ॥

अङ्गादः समदं । अवेहिमां रावणं रामदूतं बाणास्त्रदीयाः खरदूष्याद्यान् ।
भुक्तातुष्टार्चाऽद्व प्राणितामः पास्यन्ति कर्णघटैः सर्वं धैः ॥ ४६७ ॥

करे कटुप्रलापिनः पश्च ।

मृत्युः पादान्तभूत्यस्तपतिदिनकरे मन्दमन्दं ममायेचाप्यद्योलिष्टाणां सम-
भवचकिताः पादर्शं गुच्छन्ति । दृष्टामच्छक्षहासं पततिसुरवधूयमग्नीनाच्च गर्भो
निर्वज्रैतापसैही कथमिहसमितौ वानरान्मेलयित्वा ॥ ४६८ ॥

चयिच । अरे त्वामहं धर्मशीलतयाकाटुक प्रसापिनमदिनहन्ति । यथा-
त्वादीदूतः स्यान्नसवधो महीभुजां । भूसंतदीय केषेन व्याप्तिरूप्यमर्हति ॥ ८६६ ॥

चक्रदः सवेदनधं ।

परदारापहरणे नशुता यादग्रानन । दृष्टादूत परिचाये साधेत्ते धर्म-
शीलता ॥ ८७० ॥

रावणः । बङ्गः से तुर्यदिजलनिधौ वानरैस्तावकौः किं नोवल्लीकाः क्षिति-
धरनिभाः किं क्रियनेपिपीलैः । सङ्कादग्धायदपि कपिनासप्रभावः किलाग्ने-
शैर्यास्त्वये निजभुजवलैः किं छतंरामनाम्ना ॥ ८७१ ॥

चक्रदः । रे रे रावण शम्भूशैलमयने प्रख्यातकीर्तिर्भवान् रामेदुङ्गमिहे
च्छीदमुचितं मन्यामहेकेवलं । रामलितुलच्छास्य धनुषेरेखापिनेलच्छिता-
तच्छारेणाच्छहितो जलनिधिर्दग्धाचक्षुपुरी ॥ ८७२ ॥

रावणः । यद्विज्ञाः किल बाल तालतरवो रामेण सार्वत्रेभग्नं यज्ञ पुरा-
तनंशिवधनुस्तदीर्थं मुचीर्थते । नासीदेतदनागतं श्रुतिपथे सर्वोक्तधूमध्वजः
पौलस्यः करकन्दुकीकृतहरकीडाचक्षो रावणः ॥ ८७३ ॥

चयिच । च्यलमप्रस्तुतालापैः श्रुत्वापि ममविक्रमं । इदानीं रघुडिम्बेन
वद किं कर्तुं मिथ्यते ॥ ८७४ ॥

चक्रदः । खसुर्नासावसापद्म पश्चिमसिवक्षरीं । कदुण्णोस्त्रिविश्वरेतत्ते
रामःक्षाच्छितुमिच्छति ॥ ८७५ ॥

रावणः । श्रावः कस्ति चिरचां लमसि नविदिताक्षेपि कीटकप्रभावाक्षे

किं मूँ नोविदन्ति त्रिभुवनजयिनं रामसुग्रीवमुख्याः । तेषां किं बेनतावग्निं
पश्वलयोक्तारतम्यंविदित्वा सन्दिष्टुदृष्टुदूतत्वरितमवितयं तत्तदावेदयस्त ॥४७६॥

व्यङ्ग्यः । प्रथमतः श्रीरामपादास्त्वामादिशन्ति ।

चाज्ञानादथवाधिपत्यजभनादस्मत्ये । तेहता सीतेयं परिमुच्यतामिति
वचो गवा दशास्यं वद । नोचेष्टाणगमुक्तं मार्गगामाच्छेदोच्छाच्छेऽग्नित इच्छा-
च्छदिग्न्तमन्तकपुरं पुचैर्वृतोयास्यसि ॥ ४७७ ॥

कुमारो चाच्छाणस्त्वामाह ।

सीतांसुच्च भजस्त रामचरणैराज्यंचिरंभुज्यतां देवाः सनुहविर्भुजः परि-
भवंमायातु लङ्घापुरी । नोचेदागरवाहिनीपतिमहाच्छ्वच्छेटान्तरैस्तत्त्वमुच्यि-
भिरेव संगरगतस्तदत्पक्षं प्राप्स्यसि ॥ ४७८ ॥

क्षुग्रीवच्छामाह ।

दृष्टः श्रीरघुनन्दनेन नु बलैर्वर्ये र्महादर्पित रुक्षाहेऽवर मुच्च मानमखिकं
शुच्च वधं वालिनः । सीतामर्पय रक्ष राक्षसकुलानिङ्गाधिकांसंपदं तस्माद्वच्छद
शास्य इमचरणेदासत्वमंगीकुरु ॥ ४७९ ॥

व्यव्यच्च प्रधान सेनापतिभिरादिः ।

रेरेहावग्न रात्तसाधम यशोमग्ने सिशेकार्णवे शत्रुर्द्दमुपरगत रुक्षिष्ठ
किं नोहृथ्यसेकेवलं । रामस्यापि कशवलम्बित धनुस्तीद्वोऽज्वलत्सायकः सा-
च्छादिन्द्रहवा परक्षवपुरदारे स्थितः सानुजः ॥ ४८० ॥

अपृष्ठेषापि त्वं महं पितृवन्मुख्या व्रवीभिः ।

ईरे रावणं सर्वलोकविदितः श्रीरामनामानुपस्त्वांहन्तुं समुपैति वीनरं
चमूमादाय बद्धोदधिः । तेनाहं प्रहितस्त्वदीयनिकाटं महाक्षमाकर्णतां सीरां
देहि भजस्व रामचरणैराज्यं चिरंभुव्यतां ॥ ४८१ ॥

रावणः । मिथ्योच्चमिततात विक्रमकथा विस्फारनिरपारणं तस्यक्षिय
डिभकास्यवरितैश्चित्रोयते त्वादप्तः । यदातस्य मुङ्गमहेश्वरं धनुर्भंडादिकं गा
यसि प्रायस्त्वविचारते नमहिमप्राप्नभावमरिहति ॥ ४८२ ॥

तयोः पुनरुक्तिं प्रत्युक्ती ।

भग्नं शम्भुधनुषं शैवपद्मं संताडिताडका सापिल्लीजरिता खरप्रभृतयो
व्यापादितस्तेर्भकाः । ताल्लाः सप्तहतः स्तूपानि किलतेवाच्चीहतो ईसैकपिर्बद्धो
वाहिनिधिनिरुक्तर इतिश्रुत्वा भवद्वावणः ॥ ४८३ ॥

रावणं निरुत्तरीभवन्तं दृश्या तदाच्छादनाय प्रविशति प्रहस्तः ।

ब्रह्मध्यवनाय नैषसमगस्तुणीं वहिः स्थीयतां स्वल्पं जल्प लहसुतेजद-
मते नैयासभा वज्रिणः । वीणां संवृगु नारदसुतिकथा लापेरत्वं तु अवैरासीताहक्ष
काभक्षण्डितवपुः सुस्थोनलद्वेश्वरः ॥ ४८४ ॥

सुस्थोनलद्वेश्वर इति प्रच्छादयितुं पुनः सशवाह ।

प्रतापं लोकाणुं रविरपिदशास्यस्यशक्तिं निमज्जत्युन्मज्जत्यपरजलधी नव
सहसा । हृषिः शोक्ष्मेव सति च हिमान्नैस्मरहरः सुरज्येषो धाता नहि
सरसिंजं मुद्दिलितरां ॥ ४८५ ॥

अङ्गदः । देरे शाकसराज मुच्च सहसा देवीमिमां मैथिलीं मित्र्याकिं निजपौरवप्रकटनप्रागस्यमध्यस्यसे । एनांप्रवसि किं न किञ्चित्प्रदीप्त देव-विंकमांसेनां वानरभर्तु रुद्धत भुजस्तमैर्गमीरां पुरः ॥ ४८६ ॥

शावगास्युपुनश्चक्षिः । एतेतेममवाहवः सुरपते दीर्घाङ्गकरुद्धराः सोऽहं सर्वं जगत्पराभवकरोऽनुभूते शावगः । सेतुवद्भूमं पृष्ठोमिकपिभिः पश्यामि लङ्घांवृतां जीवद्विर्जन्मचद्वयते किमथवाकिनामनश्चूयते ॥ ४८७ ॥

अङ्गदः । देरे शावग दीनहीनविमते शमोविकिं मनुषः किंरमभाष्यवला क्षते किमुयुगं कामोपिधन्वी किमु । किं गङ्गाचनदोगजः सुरगजोपुच्चःश्वाः किं इयस्तेषोक्यप्रकटप्रताप विभवः किंरे हनुमान्कपिः ॥ ४८८ ॥

उपोहातमृतं हनुमचरितोरावगः ।

ये नादाहिममायतः पुरमिदं चाच्छोबलीलीलया येना मारिच यर्वतस्य कुचरं चाभास्त्रैराक्षसैः । येना भाजिमहावनं कषिवरेणातादिवारांनिधि क्षत्तुख्ये भवतां नृपस्य कटकेवीरोऽस्ति किञ्चाङ्गदः ॥ ४८९ ॥

अङ्गदः । योयुधाकमदीदहत्पुरमिदं योऽदीदलत्ताननं योऽहं वीरमसी मरद्विदिरौ योवीभरदाक्षसैः । सोस्माकं कटककदाचिदपिनोवीरे षु सम्भास्यते दूतचेनहतस्ततः प्रतिदिनं संप्रेष्यते प्रेष्यवत् ॥ ४९० ॥

शावगः । ज्ञातंरामस्यवेदगर्थं येनदूतःक्षतोभवान् । त्वयिदूतगुणः कोवातं व्याचद्ववनेचर ॥ ४९१ ॥

अङ्गदः । सन्धैवावि यहेवापि मयिदूते दशान । अद्वतोवाद्वतोवापि द्वितिपृष्ठे लुठिष्यसि ॥ ४९२ ॥

रावणः । रेषेष्वकपे सुवेषकटकाचै लाप्ते । वारद्यप्राणीर्वा विनियोज-
श्विन्नतनुं गच्छेतिशीघ्रं वद । उत्तिदः समदः समुद्दिकटेवी रे । अस्तिकुन्नमः स्वयं
चाहुः चाहुः तत्त्वः सुरेन्द्रभवनाकाइकीकृतो रावणः ॥ ४६३ ॥

सूतः । अथमथमतिदुद्देष्टा हन्तां हन्तामित्यभिहितवति को पादावया
वालितूनः । धूतभुजं सयद्देष्टावृन्दं मुद्यूसाधं चरणतलनिपातै चूर्णयित्वात्म-
प्राप्त ॥ ४६४ ॥

अथाहुः रामसन्धिधो कथयति ।

गणयतिहितवाक्यं रावणोनैषदर्वाचवभुज बलवहौ प्राप्तकाप्तः प्रतिष्ठाः ।
तत्त्वमुदितं सेनाचक्रं संपूर्णमुद्दं रघुकुलनृपवीरं चुम्भीर्विधेहि ॥ ४६५ ॥
इतिसर्वं निक्रान्तः । इति सप्तमेष्टः ॥

अथाष्टसोऽहुः ॥

पूर्वोऽन्नचित्तं चित्तं ।

सूतः । कात्तस्यः सविशेषमङ्गदमुखादाक्षर्णं चाहुपतेवृत्तं सम्बालकुलस्त-
विभवं चक्रेविमवेमुद्दः । शाव्यात्यं दग्धव्यटोमसहितुर्वहुच मदिक्षमं यदेक-
होनसमर्पिता यदमुना मुक्ताचनाहहुतिः ॥ ४६६ ॥

रावणागमनं ।

ततोऽहायां निजराजमन्दिरं शिखामाहहुरावणः ।

चाहायाः कृतवान्नयं हिविदाति दग्धायपुच्छः पुरासोप्येषप्रतिभाति फाल-
सद्गो नूनं नभद्रमुतः । इहात्मकासमाकृतिः शद्धनुर्धते ससीताप्रियः
प्रद्येकं रिपुसैवतेति तिगदन्मच्छित्तो रावणः ॥ ४६७ ॥

प्रविशति मन्दोदरी ।

अत्रान्तरे इम्लिंबद्वा मन्दोदरी वैरिविद्रावणं विजापयति ।

मन्दोदरी । लंबाङ्गद्वृत चन्द्रगेहरगिरि भ्रूताजागङ्गकः पुच्छकजयी
रिष्यः सर्वत्रीनूनं वलीवलिजित् । तदाजग्नवला वस्तादपहृता देवास्या सा
जानकीचङ्गार्या वसतीत्युवाच वचनं मन्दोदरी मन्दिरे ॥ ४६८ ॥

इत्युक्ता मन्दोदरीगमनेन्मुखीजाता ।

ततो शावणो निजभुजाडम्बरं नाटयन् ।

हवणः । किन्नेभीतभिया निश्चरपतेर्नैसौदिपुर्महान् यस्यायेसमरो-
द्यतस्य नसुराच्चिठक्किंचादयः । महोर्दण्डामण्डलोद्यतधनुः जिसाः च यान्
मार्गार्याः प्राणानस्यतपत्तिनः सतिरणे नेत्रन्ति पश्याधुना ॥ ४६९ ॥

निष्कान्तामन्दोदरी ।

अत्रान्तरे विरूपादनामानंत्री प्रविश्य ।

जयति जयति देदस्तिश्चाधिपमैलि मुकुटरलनीराजित पादपीठा-
शावणः ।

राजन् खसुखावाचेऽमधुराः कस्यनप्रियाः । ताच्चक्षोदक्षमाः किञ्चनेता-
स्य सनसाङ्कमे ॥ ५०० ॥

प्रियावामधुरावातु खाम्भेवविशाजते । श्रीरक्षिष्माणान्तुवाचः सुनव
कर्मणाः ॥ ५०१ ॥

विभवेभेजनेदाने तिठन्तिप्रियवादिनः । विपत्तैर्गतेन्द्रिय दृश्यन्ते खलु
साधवः ॥ ५०२ ॥

व्ययेप्रस्तुतनाशानां मूकतापरमेणुगुणः । तथापिग्रसुभक्तानां सोधर्यादेव-
मुच्यते ॥ ५०७ ॥

यैरेवस्तुतिभिः खामीप्राप्यते व्यसनावटं । पञ्चान्मूकात्वं मापद्वैरुद्धर्तुं नेव
शक्यते ॥ ५०८ ॥

यावदाश्रयेर्नपश्चसिमुखं यावद्वपाथो निधिंशुल्कं यावदिमां नयावद्वशगां
सुद्धां निश्चालकां । यावद्वैव निजानुजस्यचरितं यावत्कुलाङ्गनतां तावद्वावण
सोकनाथदयिता सीताख्यंदीयतां ॥ ५०५ ॥

रावणोदैर्यमालंब्य । मतिर्विष्णितां मंत्रोरतिमंत्रो विषासिनां । परा
क्रौंक साराणामल्लाकामसिवक्षरी ॥ ५०६ ॥

ततः पुनःप्रविशति मन्दोदरी ।

मन्दोदरी । विभीषणोवै व वनप्रविष्टो निद्रावशः सीदतिकुम्हकर्णः । राजा-
भिनानोपतितः कलहे सहे निमग्नाति गमीरपद्मे ॥ ५०७ ॥

ततोमायां नाटयति रावणः ।

सूत्र । व्यथदश्वदनोदयं रामसौ मिञ्चिमाया विरचितशिरसीतेतत्त्वापाणा-
वदीय । गलदविस्तरतोप्रेतपर्यस्तानेचेजनकादुहितुर्दोखापयामासयापः ॥ ५०८ ॥

तद्दृष्टुं जानकीसवाध्यं ।

सूत्र । व्यहृजनकपुच्छीमुखशारीवनेचा नयनसलिलधारा वर्धनिर्भिन्नहारा ।
रमणमरवभीतः मूत्युगात्मि जनीताहृदयदहृनजात्मं सन्दहेदाविश्वानं ॥ ५०९ ॥

रामश्चिरः समविकृत्य शाजगदीश्चाजगदेकवीर तत्कांकरेभीतिसीता
वज्ज्ञेऽप्यवल्प्य ।

सीता । स्फुरतिमधुरवाणी किं नवम्नारविन्देनशनकमस्त्रद्योक्तेनामदक्षे
विज्ञातः । चमस्युरवधूनां वक्षमेऽद्यासिभूतेवृजति प्रस्त्रहृसं सेयमालिङ्गनैस्ते
॥ ५१० ॥

इतिरामश्चिरः भूमालिंग्य प्राणप्रयाणं नाटयति ।

सूत्र । आकाशे । नखसुन्ते रामभूपालमौकिः समरश्चिरसिवथ्यो
नग्रियत्ते कदाचित् । स्युग्र कथमपि सातर्मनिश्चारिणस्तुं हरिहरिहरभ-
स्त्वयेषमायावतारः ॥ ५११ ॥

ततः प्रविशति सरमा ।

सरमा । विरमविश्वम शोकात्मेणमानेऽद्याशमः सतनय पशुवन्तुं रावणं
मह्यित्वा । वलिभिदुपक्षनीचाकोमसः कोमसालिङ्गवधर मधुपानं स्त्रीकरि-
त्यत्यजत्वं ॥ ५१२ ॥

रावणः स्वगतं । पुनरपि मायाधारिणा समागम्नस्यमिति तथाकरोति ।

सूत्र । भेरीनिःस्वान शङ्कुधनि गजं तुर्गस्यन्दनस्तीतनादैःसानन्दशङ्कसे-
न्धःकटकभटभुजास्कालं कोलाहलेन । खङ्गामापूर्यकामं स्वयमभवदयो राघ-
वोरावणस्य विद्वामूर्ज्जदधानः शिरसिरहभरेष्वे कतः पश्यत्व ॥ ५१३ ॥

एवंभूतः पुनरप्यशेषाकवने सीताभिमुखङ्गतेऽरावणः ।

सूत्र । साक्षादालोक्यहर्षाच्चटितिकुचतटीभारतमाप्तिरामंसेत्यायोद्धु
देष्वर्यो दरविदक्षित कुचाभेगवेलाज्ञताङ्गी । धन्याहं प्राणनाथत्वलरजनिधर
च्छिन्नश्रीर्धाशिगांडमामालिङ्गाद्यखेदं जहिविरहमहाप्राप्तकःशान्तिमेतु ॥ ५१४ ॥

आकाशे । मन्देवरी रघुशराहृत शाश्वते चुम्बित्यति त्वमपि विश्वानाम् । जानीहि राक्षसपति नैहि रामभद्रो मायामयेन वण्या विद्युच्छिरांसि ॥ ५२५ ॥

ततो रावणः स्वगतं । भवतुरगाम्यलीघु तापसद्यं निष्ठृत्यै देहीकेसीक्ष्यारुतूहु लभनुभवामीति निष्क्रान्तः ॥ इत्यस्त्रोतः ॥

अथ नवमोऽङ्कः ॥

ततः पुनः पूर्वोक्ताचित्रं चित्रं ।

प्रबिश्चित्रिविभीषणः ।

भेदभेदीराङ्कदवानरभटा अद्य राजौ खलु सावधानः स्थानद्यं । रावण प्रथाविजा प्राभमयो राक्षसी निश्चिप्य निरामत्यागो हनिष्यतीति विभीषयोवदति ।

ततो निश्चिप्रविश्च प्राभङ्गनी स्वगतं ॥

उःखातदारुण सुतीक्ष्णक्षपाणपाणिवीराटवीघु निश्चिनिर्भयंतः श्यानं । हाहासुदर्शनं परिभ्रमयो गुप्तं रामं निहन्मिक्यमद्यवरं वराकी ॥ ५२६ ॥
तद्वालङ्केश्वरेव निवेदयामीति । निष्क्रान्ता ।

ततो लङ्कायाम्प्रविश्च प्राभङ्गनी ।

जयतिजयतिलङ्कानाथः राजन्सुदर्शनचक्र भ्रमयो गरद्वितं रामभद्रं निश्चिप्तं नैरुत्येतदाक्षसः प्रातः समराङ्कणप्रणयिनः कार्याः ॥

रावणः । सव्यमेतत्तद्या करोमि । इतिशुवा निष्क्रान्ता ।

व्यथयुज्जेयोगचिनं ।

रानलाल्लासावायादागमनं ।

सूत्र । सुयोवोराजलक्ष्मीपरिमिलितवपु वासिपुत्रः कुमारः श्रीगमीरामिर्दर
माप्तवायरित्वाः प्रातिमालावन्तः । उक्षंच्चोहं य लङ्घांजलनिधि परिष्ठेभूत
भूरिप्रभावांसर्वे सर्वामर्खां पिदधुरथ रथे राक्षसान्त्वोभयित्वा ॥ ५१७ ॥

प्राकारकूटादुपलान् यसांैनिपात्यमानान् प्रतिगृह्णदेवर्थां । तैरेवक्ताधान्
नि वभमुखैः पूर्वकृमाः कम्बकराः चिपन्तः ॥ ५१८ ॥

रावगः । श्रीरामस्यकटकं द्वया तदागमनदिनं महोदरं पृच्छतिस्म ।

महोदरागमनं ।

महोदरः । न्यस्तभूवलयं चलतिक्तिधरं कुभ्यत्तमस्तार्णवं चस्यैहि
वधूविलोचनजसैः प्रायोरुवर्वादूर्म । प्रादस्त्वपिदाहिनी कपिभटव्याधूतधूली
पठन्त्वादित्यपर्यं कार्यंनविदितं तज्जीवयाचादिनं ॥ ५१९ ॥

रावगः । ऋ राज्यरहितरामलाल्लासाते ।

महोदरः । भ्रूभङ्गाद्वस्तिन्द्रु रघुपतिरवतावन्दनावेदितेसौविष्टस्ते
मातुषस्यतचिपुरुजेमन्त्रिशिप्रत्तकर्मा । वाणेदत्वार्द्धं दण्डिरुवभय पिशुने
काल्ये सम्मिलेयः सुयोवयोववाङ्गः क्वातचरणभरः साङ्गदेवायुपुत्रे ॥ ५२० ॥

रावगः साभ्यसूयं । आःक्रिमितिवक्षासे पश्चाद्यनेवाङ्गवीर्यमिति संया-
मावतरथं नाटयति ।

चथुद्विंशं ।

योद्धुं वानरसाक्षात् समराङ्ग्यां प्रविशन्ति ।

चात्रावसरे विभीषणः । संभूयप्रसमं पर्याधिलहरीपुङ्गरिवप्रावृता रक्षा-
रात्रसयूयैःशिखिशिखाभङ्गी पिशङ्गाच्छ्वैः । वैदेहीविरहव्यथैकविधुरकुट्टे-
ट्यलङ्कृत्वरःसोयं संप्रति राजपुत्रकठकाटोपःसमुज्जृमति ॥ ५२६ ॥

सूत्र । आकरणं पिहितवपुर्विशालवद्वाः प्राकारव्यतिकरजागरहवामङ्ग-
उद्दमे नभसि यथैकसेहिकेशुखोरेकोरजनिचरो व्यतर्कि लोकैः ॥ ५२७ ॥

सुदंशुमहोदरःप्राप्त ।

चयेसरी रघुपतेः परिनद्धपाककिम्पाकपाठलमुखी अपिवीरसेना ।
निशेषमापिवतिरात्रस बीरचक्रं प्रातःप्रभैवतप्रनस्य तमिष्वजात्म ॥ ५२८ ॥

युधिष्ठितेषु रात्रेषु रावणः । भेषभेषंत्रिणःप्रवोधता मयमनयजन्मा-
कुभकर्णः ॥ मंत्रिणः । यदाज्ञापयति देवहिति तथाकुर्वन्तः ॥

रावणः स्वगतं । न्यक्कारोच्छयमेव मे वदरयस्त्राप्यसैतापसःसोप्यजैवनि-
क्तिरात्रतकुलं जीवत्यहोरावणः । धिक्धिक्षक्षजितं प्रवोधितवता किं
कुभकर्णेनवा खर्गयन्तिकाविलुण्ठनवृतोच्छूनेः किमेभिर्भुजैः ॥ ५२९ ॥

सूत्र । दत्तात्रेतसैत्तानि कुभकर्णस्यकर्णयोः । निदादरिहितं चक्रस्त्वा-
मात्यपुरोहिताः ॥ ५२५ ॥

प्रविशति कुभकर्णः ।

विनिवःकुभकर्णो राजसनीप्रमुपेत्य । जयन्तिजयन्तिप्रशम्नौपैरस्त्वपादा ॥

कुम्भकर्णः । यद्यपिद्वितिपात्रानामाज्ञासर्वचगात्मयं । तथा पिशाच्चादैप्रेत
अरत्यवस्तिःसतां ॥ ५२६ ॥

रावणः । इतिभ्रातृवदःश्रुत्वा तथे व्याहृदश्माग्नः । शास्त्रनिःसंशयावाचः-
सतां व्यसनदुर्बन्माः ॥ ५२७ ॥

उत्क्रिमस्याटिकाचलेन्द्रशिखरस्येतीविमुक्ताङ्गदैरेभिः पीनतरैःसुशाकुर
जयप्राप्तं प्रतिष्ठेभुजैः । संयमेममकुम्भकर्णविजयः किन्वद्दुताहृष्टव्र प्रत्याशा
ग्रिथित्योस्म्यहं ब्रज पुनःस्वप्नाय निन्द्रात्मयं ॥ ५२८ ॥

कुम्भकर्णः । सीताग्रियस्व दक्षिणेश्वरकाम्भुकस्त्र वालिद्वृक्षरचिताम्भुशि
ष्टव्यगम्भैः । इद्योऽहनद्व विजिगीम्भुविभीषणस्व शामं निहत्य चरणौ तद वर्ण्ण-
त्वादेष ॥ ५२९ ॥

किञ्च । देवत्वं राक्षसेन्द्रपरिहर तृणवद्विद्यःप्रोक्षल्यं ज्ञत्वा विदेषिवृन्दं
कालुषमपि परिद्वात्याम्भद्वरत्वैः । कोशामेण सूक्ष्माग्नःकःकाङ्गहृषिप्रतिक्षेप्तुः ॥
कोऽहनूमन् त्वाः कालः कोऽविधाताचक्षति मयिरणे रोषयोकुम्भकर्णे ॥ ५३० ॥

रावणः । महावत्ता पराक्रमैराक्षसभट्टैः परिवृत्तोभवतुवत्सः कुम्भकर्ण-
स्त्रायाकुर्वति रणग्रिरसि ॥ कुम्भकर्णारणमूर्धि स्थितोवदति ॥

कुम्भकर्णः । नाहं वालोसुवाङ्ग नेखरत्रिशिरसौ दूषणस्ताडकाहं नाहं स्तेतुः
समुद्रोनचधनुरपि यत्तम्बकस्यव्यात्तं । देवे रामं प्रतापानलकवत्ता महाकाल
मूर्तिः किलाहं वीराणामूरुश्ल्यं समरभुविपुरः संस्थितः कुम्भकर्णः ॥ ५३१ ॥

सूत्र । विषट्टितवज्जसेनाचारिवीरःकपीन्द्रं परिष्वगुस्मुजाभ्यां गाटमायीच्छृ-
त्वा । निरगमदतितुर्णं वूर्णयन्पूर्णदिक्कं कपिकुलमयस्त्रासन्मुखुमुक्तयोः ॥ ५३२ ॥

त वह श्रुति वारावदः । यदर्थिते भ्रागवलेन वालिनाविधायदेशु गमवांदप्ता-
नन् । तदु द्रुतं ग्रन्थं सनेन मानिता निवेश्य कवाकुहरे वारैश्वरं ॥ ५३३ ॥

गमनमुपेत्य सूत्र । सुग्रीवं वाङ्मूले प्रवशवलपति करण्डदेशभ्रुजेनक्षिप्ता-
नित्याप्ताद्वरजनिवरपुरों सन्दधानिजगाम । सानन्दं कुम्भकर्णस्तदगुप्तभट-
स्तस्य गुणेसकर्णे ध्राघांजगवा जगामस्तित्पिर मुरसः वूर्परेण्याचृतस्य ॥ ५३४ ॥

नित्यस्येतसु ज्यवाप्य नयनक्षमलयो रामनैवाविदिवा शावालद्वैपगुण-
सन्तरणसपुनर्भवितीत्वात्रिगूलं । क्रोधान्धः कालमूर्च्छः प्रस्तवद्वाक्षारमे-
आवकीर्णश्चिद्वद्वायोदतीर्णपुनरपिसमरप्राङ्गो कुम्भकर्णः ॥ ५३५ ॥

तं दृश्यै वप्रविद्धा गिरिवरकुहरं अत्तचित्ताः कपीन्द्राः केचित्यादान्तदन्त-
प्रचलितपवनान्देलिताः खेचक्षन्ति । केचिद्दैर्दण्डवयः भ्रुमणनिपतिताः शो-
गितान्युद्धिरन्तिप्राणान्केचित्पुर्वीराः काथमपिजहतिस्कीतपूलारभिज्ञाः ॥ ५३६ ॥

सुग्रीवागमने ।

सूत्र । उत्क्षिप्तगूलमजयं चिपुरान्तकस्य संहारकेतुमिव आटितदित्प्रभव-
धारं ज्यवान्त मुरसित्तिपति स्तरक्षत्ताराप्रतेष्टदित्पुर्यादवुष्णानिहस्तं ॥ ५३७ ॥

तातं विचोक्त्य विवमस्यमथाङ्गदन्तं गारमतेन भुविपातयतिस्मशक्तुं ।
सुक्षेपिनिश्चसति यावदैसौ कपीन्द्रक्षत्तावत् बबन्धनरसिंहपदाङ्गदं सः ॥ ५३८ ॥

दृष्टु गोलक्षणुभवमपियत्त माक्षयरद्यः स्कन्देसौचौ अवगाहदयेसप्तव-
क्षुदरेषु । तीव्रात्मैर्दृश्यतिकृपितः खेगरुपेणवीरः क्रवादोऽभूतदगुचिक-
चः प्रात्यतौ वानरेन्द्रा ॥ ५३९ ॥

दमेऽचिः कुम्भकलं गिरिमिवतरसा प्रात्यवज्ञनुवन्धं करण्डगाढं विभूत्यक्षमुग्न

गुरुमदं जाम्बवानुयोदेषः । निर्मूलोतावभूताम भवदथमरुप्यद्विष्टि चादक्षे
शूक्षार्द्धतिनरोषाङ्गनिचरभट्टसं निरस्योपतस्ये ॥ ५४० ॥

स्तुद्विश्वस्तमवचोक्य रगोच्चलकंकादमिनी सहचरोटमृतवारिधारा: ।
तुर्यं नुमोच तदुपर्यथ लब्धसङ्केभित्तुं द्वातान्ताहव नीलनकौसदध्यो ॥ ५४१ ॥

चालोक्तिनेश्वरेण सक्षम्येन कालान्कादिविश्येः परिशङ्कितेन ।
स्थानं जगाम हनुमान्समरेवतीर्थमाहेश्वरमुयनरसिंहवारुणादः ॥ ५४२ ॥

कुम्भकर्णोहनूमनं निरथ्यहृद्वनावक्ती । रावणायदौभ्रातेऽपायनमिवा
दशात् ॥ ५४३ ॥

कुम्भकर्णोनानीतं हनूमनं गृहीत्वाटशोकवनेशावणः । सीतेष्वपश्य ।

रावणः । हामः स्त्रीविश्वेषाहरितवपुस्तचिन्तयात्याक्षणः सुग्रीवोऽग्रजसुनु
सेन्यभयतो विन्धस्यमूलं गतः । गणेः कस्यविभीषणः सचरिपुः कारुण्यदैन्या
तिथिंडगदारकपाट षेटनपटुर्बहायमेकः कपिः ॥ ५४४ ॥

अथ रावणसीतयोरक्तिं प्रत्यक्ती ।

भवित्वोरम्भायचिदशवदन गुणिरविशाल सतेरामः स्थातानयुधिपुरतो
स्थाप्यगतात्तुः । इवंवास्यात्युच्चे विषदमधुनावानरचनमूर्खविष्टे दं वठाल्लरपरविशो
पात्पठमुनः ॥ ५४५ ॥

सूज । अथचरणशुम्भं तदाक्षसिस्यापवित्वा खरनखरकरायैर्गाढ मुत्याच्यकर्णैः ।
काश्चकटिनदन्तैरस्य संदृश्यनामामुदपतदति वेगाद्यग्रकर्माकपीच्छः ॥ ५४६ ॥

सपदिपरिनिवृत्तः फोषनः कुम्भकर्णसुसुलामतुलमं चाशेषश्चर्षे । अथा-
नीत् । निश्चितश्चरनिपत्तिर्विक्षया तत्रामेनिरभिनदभिसीमं तत्तदङ्कमेष्य
॥ ५४७ ॥

कुम्भकर्णमूर्धि पतति चमूमान ।

धीरं धारय कुम्भराजधरणीं सार्दिं पश्चिमिना दिङुगाः कुरुत शिराम्
कुरुत गिरोन् दग्नै गद्यै द्वागं । यस्मादेतदकाशङ्क खण्डनगलद्वौ घ भयुन्नलं द्वापां
रामशरोत्करैः प्रतियत्त्वौ ममकर्णशिरः ॥ ५४८ ॥

सूत्र । कवचे प्रपतति । देवाः सर्वे विसानान्य पश्चिमतरवेः स्थन्दनो यातु दूरं देशात्-
खामृगोन्नाः परिहस्त रुग्माण्डलाक्ष साक्ष । वेगयस्ताङ्गानादि प्रतिनिधिवर-
धिः सर्वविसां पश्चां खण्डनद्वौ कर्त्त्वे तु निपततिनभसः कौम्भकर्णः कवचन्दः ॥ ५४९ ॥

उल्कान्ते पितृहृदे हात् प्रवरसुरवधूदे भिरं राक्षस्य माणः प्राणाचाणाय भर्तुः
पुनरपिसमरापेक्षयानादरोह । संगीते नारदादैर्मृदुमुरजरवैः रूपमानो वि-
मानं वीरः संग्रामधीरः शिवशिवहिकारं कर्त्तव्यते कुम्भकर्णः ॥ ५५० ॥

प्रविशति मन्दोदरी ।

मन्दोदरी । खण्डनाय तवानुजो बुधिहृते शमेण दलाकारं संखं व्यप्तवैर्गैरु-
थापश्चिवृतस्त्वेदारिपूर्वस्थितः । शमेपिमृति गोचरे सतित यात चैव रोधास्तिता
सीतासंप्रतिसंमता किमुभवे चैव वत्युगीस्थितः ॥ ५५१ ॥ मन्दोदरी निष्क्रान्ता ॥

रावणः खगते । व्यहहहतविधे । महवन्नादित्यो शतमण्डुखासोक्तुभजः
मुरदारेव याः सभयमुपतर्पन्त्य तु दिनः । प्रकोपव्याकम्भाधर तटपुर्वै वानरभट्टैः
समाकान्ता सेव्यं शिवशिव दश्यो वनगारी ॥ ५५२ ॥

रावणः । सत्त्वरमाखण्डत खण्डनद्विष्ट्रावच्छमेघनादं दुष्करसमर्थाय दुष्के
तिष्ठ । मेघनादोपि समरावतरणं नाटवति । वानराः पश्चाय नित्यम् ॥

प्रविशति मेघनादः ।

मेघनादः । चून्नाः संक्षासमेवे विजहितहरव्याभिन्नशक्ते भकुम्भायुज्ञादे-

द्वेषु जन्मांदधतिपश्ममोरावश्चानिव्यतनः । सैमित्रेलिक्षपात्रं व्यमसिनहि
रामानन्दैहं मेघनादः किञ्चिद्भूमुखलीचानिवमितजन्मधिं राममन्देष्यामि
॥ ५५२ ॥

सूच । मायारथं समधिक्षु न भस्यत्त्वागम्भीर काणजसां ध्वनिक्षय
गर्जं । वाक्येरपातयदथोपग्निपाश्चर्वन्वै तैमेदमन्दरगिरीपरिभूतप्रकाः ॥ ५५३ ॥

प्रविश्यति सरस्मा ।

यचान्तरेसरमाराक्षसीरावगाङ्गया रामस्त्वाग्नेयारिमां गतिंसीत्वैक-
यितवतो । सीता । हेरामभद्रहावत्स चक्षयमर्दयं द्युवयोरेतादधीगतिः ॥

सीता । किं भार्गवच्चवनकाश्चपौत्रमानां वाचावशिष्ठमुनिलोमश्कौशिकानां ।
जासागृताप्यहह्यात्पितात्वयास्यान्दभाग्निव भेसकांनिहन्तु ॥ ५५४ ॥

सूच । अमरपतिजितैति नागपथेनवद्वा वथग्रहणिपातोऽमुक्तातत्पाशवन्वै ।
विदधतुरतियुद्धं तचरामानुजमासितश्चरहृतजीवं मेघनादं चकार ॥ ५५५ ॥

अनभुखरणवाचां अयुतेश्चसेन्न तवतनयसुवेदः पातितोषद्वयेन ।
यदतिजदशवल्लो ऽरुषचित्तः सभायां भगवत्त्वरहन्ते हस्तियूथं प्रविष्टं ॥ ५५६ ॥

युनःप्रविश्यति मन्दोदरी ।

हेरेषु रावण्युत्तेषु सर्वेषु रावणं प्रतिमन्दोदरी ।

द्वादृदैन्यं भगिन्यालिप्तशिरस उत्तवामातुलस्यादिनां तालानां भेदनं
तस्मपिवरहननं तत्त्वसुदीवत्त्वं । कम्भाण्युदामहन्तुर्जलनिवितश्चेयां नजात
स्त्रादानो सेयं नष्टे कुलेस्मिन् कथमिइकनितुर्जायतेसेविकः ॥ ५५८ ॥

अथतारावदः । रामायप्रतिपद्व कलश्चिनेदास्यामिवामैथिको हुने
राघवसायकैरभिहतः स्वगंगमित्यामिवा । नीतिचेकथय खुदेविकतरः पद्मो
गृहीतस्त्वयातचेत्रूहि यथासुदीयमभवन्माच्छेषं कुचं ॥ ५५६ ॥

जानामिसीता जनकप्रसूता जानामिरामोधुसुदूराच । अहम्नामि
हितेनवध्य स्वाधापिसीतां न समर्पयामि ॥ ५५० ॥

अविश्वति यमः ।

अथ शावणः । कालमधिक्षिपन्नाह । रेकास्त्वमपिकाल वृद्धविभवःस्वैर
सकामोभवस्यानेभूषयतांश्वपिरः श्रेष्ठोभिरङ्गुङ्खकां । तस्माद्वाधवमेत्यशं स स-
हसाज्जोभव त्वंकुरेसंदृढःकरवालभीषणभुजो बुद्धायस्त्वेष्वदः ॥ ५५३ ॥

हनू । येषांविभीषणेमुक्ता शक्तिःकुरेष्वद्वासा । कथामेनगृहीतासाधि-
येवनिजवद्वासा ॥ ५५२ ॥

अथ शावणाशक्तिविहृते लक्ष्यायेरामविलापः ।

रामः । वस्त्रोत्तिरु धनुर्गृह्यायिपवःसैन्यं विनिधून्तिनः किंशेषेष्ट्यनिरा-
छताः किमरथःप्रत्युदृताकिंप्रिया । भ्रातर्द्द्विवचो जहौचिह्नददयभ्रान्तं नूपंवि-
द्विमांकेयिप्रियसाहसे सुतवधान्मातःक्षतार्थाभव ॥ ५५३ ॥

तातःखण्डमुपागतः प्रियसाखीदेवेनदूरीक्षता नीतादुरुनिश्चायरेष्ववक्षिना
पलो मनोहारिणी । भ्रातासर्वगुणेकरत्वगित्यः सन्दिग्धदेहोऽधुनादुःखादुःख
यदम्यरापरिवर्यदेवेन नीतावदेः ॥ ५५४ ॥

सुग्रीवः । पातालान्नसमृहतो बतवलिनेतिनमृत्युःक्षयनेन्मृत्युश्चालाल्ल
गाय मतिनंकोम्बुलिताव्याधयः । श्रेष्ठस्यापिश्वरां विधुत्यनहताभारावलीक्ष-
न्मज्जां चेतःसत्पुरवाक्षिकावपदवी मित्रेयवकिंशिद्वसे ॥ ५५५ ॥

अथ सुधीवं प्रवेदितस्य रामस्यवचनं ।

भ्रातुर्बंहस्तिभुवनेनहिवन्मुरक्तिप्राणाङ्गं भागवटितःपरिभूतशतुः । इह
स्त्राणात्तिभुजो रघुनन्दनस्यात्मं यसिकालासदनं किमुमांविहाय ॥ ५६६ ॥

महाश्यमदाहृदिं त्वमरथ्यासुप्रागतः । शगच्छानित्यासाकं जाकमप्यहम
चयः ॥ ५६७ ॥

सुधेशाशमनं ।

सूत्रं । अद्यैवैषधमानेतुं यावद्वातिनभाष्टारः । कोपिरामसमर्थचेत्तदा
जीवतिक्षणामः ॥ ५६८ ॥

प्रेषधानयनप्रक्षावे नक्षादीनांवाक्यं ।

नक्षस्तिरात्मात्पुनरेतिगता तथाचैन्दहिविदोदिशां । हुयीवनीकौषुण
रेकरां वीराङ्गदेयामचतुर्येन ॥ ५६९ ॥

अथ महोवधिमानेतुं गते हनूमतिरामवाक्यं ।

मातर्निश्चीयनिचिरंभव दीर्घयामाताताक्काह वपुष्टागगनं पिदेहि ।
नाथप्रभाकररवां नकुरप्रभारं यावद्वद्विष्ट पथमेतिसमीरसूनः ॥ ५७० ॥

शुकप्राशव्योराशमनं ।

अथ हनूमतामीतौवधिविश्वल्ये नसूत्यिते सौमित्रैरावणं प्रतिशुकशारण्डावंक्षयं ।

इत्यामादामवों सोरजनीत्ररवधू भीमसंपद्वदस्यं याहंप्रोक्ष्यवैव्याप्तु-

मथवक्त्वरक्षसां मर्देत्वा । जिलागन्धर्वकोठिर्मंठिति सतमगिज्जाजमाहाय
श्वर्चंप्राप्तः श्रीमहामान् पुनरपिभविता शश्याख्येपुरस्त्रात् ॥ ५७१ ॥

अथतदाकरण्ये समसमवरति रावणेरक्षसां कपीनाक्षवचः ।

अयमनुकृतवक्षी पुक्षतापिञ्जगुच्छेत्वा भुवमवतीर्णः कार्म्मुकीरामभद्रः । अय-
मपिदग्नकण्ठः कुण्ठिताम्भोदग्नाभः परिकल्यतिरामं भ्रान्तकोदग्नदग्नः ॥ ५७२ ॥

रावणः । रेतेवीरप्रवीराः कुरुतरणमितः किंप्रकायध्वमैतेः सप्तद्वीभूयग-
स्त्रैर्भजतस्त्रिपुगणान् कोवकाशेभयस्य । हत्वाद्याहृहनूमदग्नं विजयवक्षंजाम्बव-
न्ताद्यनीचं तन्वाप्रैजाङ्गुदादीन् करकलितधनूराम मन्त्रे धयामि ॥ ५७३ ॥

श्रीरामः । भोलङ्गेश्वरदीयतां जनकारामः स्वयंद्याचतेकोयं तेमतिविभूमः
स्वरनयं नाद्यापिकिञ्चिदूतं । नैवैतत्वत्वरद्गूष्या चिंशिरसां वर्णात्तुजापङ्किता-
मचीनैवसहित्यते ममधनुर्जावन्धवन्धूक्षतः ॥ ५७४ ॥

अजानते रावणहनुमतोयतिप्रत्युक्ती ।

साधुवानशग्नकत्वंस्त्राद्यो श्रीवस्त्रिभूतके । धिगस्तुममचीवत्यस्त्रं श्रीवस्त्र-
रावण ॥ ५७५ ॥

रामस्यदिव्यास्त्रोपकरे रावणवाक्यं ।

चाग्ने यास्त्रं हृदयदवथूर्वारणः श्राद्धमुच्चैर्धीराशाधः पवनशारतां यान्तिनि-
श्वासदग्नहाः । तज्जानक्षाकिमपिनक्षतरक्षसां स्वामिनोमेदिवैरस्त्रैर्यदयमपरंता-
पसःकर्तृकामः ॥ ५७६ ॥

श्रीरामः । रेते निशाचरपतेत्वदितं गृह्णावाया सनंचिदशदप्यहरं श्राद्धा-
लिंगाप्यामिविश्वाग्निमहं प्रियाया मन्दोदरीनेभजकाप्रवाहैः ॥ ५७७ ॥

रुवषः । खोमानं नगुताडका भृगुसुतोवृद्धस्तपस्त्री द्विजो मारीचोमृगश्च
भोतिभवनंवाचीपुनर्वाचः । भोकाकुत्स्यविकातथसेक्रिमधुमावीरोजितःकरस्वया
देहं घडकारण्यायते यदिपुनःकोद्यहमारे पय ॥ ५७८ ॥

च्यपिच । जातस्यगडांशुवंशो त्वमसिपुनरहंपद्मयोनेः प्रपैत्रोराङ्गः कृशकाति
मेस्फुरति दशमुखीत्वंकिलैकाननेन्दुः । वाह्नीविश्वतिर्मेविष्णितकुलिशादोरुंगं
निर्जितं तेस्यद्वांवधूसिमोर्ध्वं रघुतनयमयोपारुषेवाकुलेवा ॥ ५७९ ॥

रामः । सत्यंतेषद्मयोनिः प्रथमकुलगुरुः किन्तुतक्षनभूमेः पद्मंसैवोपजी-
योममतुविजयतेवंशीजंविवसान् । धिक्तेवक्त्राणितानि प्रकटयसिपुरायानि
शीवभूतनिस्पर्ष्याचष्टवाली ममयुधिपुरतेबाङ्गवाङ्गल्यवीर्यं ॥ ५८० ॥

च्यपिच । क्षितामृद्धौः किमितिसवृतोधूजटिर्दद्मीषां देहस्तमानांचिभु-
यनविजय श्रीरिधेवाक्तवीति । मूर्द्धौनेवा नखसुभवतोदुर्जभासंभवेयुर्यदे वस्य
त्वमसिभवतांश्चिपित्रोपिप्रपैत्रः ॥ ५८१ ॥

च्यथ श्रीरामहक्षये । रक्ति प्रत्यक्षी ।

रे रे ददित्याहस्त साधुसमयेभेकुं भवाग्यर्थीर्युद्दे मां पुरतोनिधायभव-
ताकिंप्रकृतेगम्यते । नैवंरामदयानिधेश्वृपते रावण्यकर्णान्तिकं पृच्छाम्येकम-
संशयंदशमुखः किंवध्यएवव्यसौ ॥ ५८२ ॥

च्यथ रामेणक्षिद्यमाने रावणश्चिरसितं प्रशंसन्त्वोपाह ।

सूत । शतद्वूनंदशमुखश्चिरः श्रांसतेकगङ्गपीठाचक्षुर्ध्वंते धगुविलश्चैतदु-
याहृहासं । शतद्वामंप्रतिचकुरतेविक्षमं क्षोधवाचान्वै वक्ष्यामाभवतिपुन
स्त्री अनाच्छासनाय ॥ ५८३ ॥

तेभूमैपतिताः पुनर्बनवानालोक्य मूर्धे पराग्निखिद्यन्तइमेनहीत्यपि
परं प्रव्याहृहासंदधुः । येहंपूर्विकयाप्रहार मभजन्मांहित्यमां हित्यमांहित्यी
स्युक्तिपराः पुरारिपुरतेज्ज्ञापत्तेमैल्यः ॥ ५-८ ॥

रामः । हतातेदशमंशिरो दशमुखप्रायो नभोमगहसंदधे । देवगौः समं
सुरपतिरात्म्यस्माच्या । तस्मात्वां पुनरन्यजन्मनिरपुं वास्काम्याहं वासपन्
रामसुव्वितिरावग्यस्यवदनं सीताविद्योगातुरः ॥ ५-५ ॥

सूत । किञ्चकिद्वानवीना भवदथवज्ञेशोदाच्छाधीश श्रीष्टेयीत्यालोक्य मुग्धे
सकलकपिकुलेमातर्लोर्बाक्यजातैः । तु द्वातंसर्वधं लक्षित शिखिनिभं ब्रह्मवायं
गुहीता भित्तावद्याः स्वल्पे तद्व्यमनय दधेशावग्यं रामचन्द्रः ॥ ५-६ ॥

इति शाब्द्यवधः ।

रणशिरसिसुदस्त्री मुक्तमन्दाशमालं स्वयमयमवतीर्णात्याशनयक्षस्तः ।
विशितजयश्वेऽवन्दिभिः स्थन्दनाज्ञादिनकरकुलक्ष्यीसत्कृतोशमभदः ॥ ५-७ ॥

नेपत्त्ये । सर्वागीर्वाणवन्द्याः व्रजतनिजगृहान् रक्तुमाध्यरणादाक्खर्गेभक्ता-
कुशाखां नयसुरकरिणं यानिकायातदेवाः । भूयोदेवहुमार्णां मनुभवतुवनेनन्द-
ने सम्भिवेशोदारे त्रिसंयदेतदश वदनश्चिरः किञ्चारैरनन्तकस्य ॥ ५-८ ॥

अथ मन्दोदरी विक्षापः ।

असुराधिपमयतनया दशमुखपत्री सुरेन्द्रजिज्ञननी । अहमनुरंप्याक्षिभिर्धैवंविसद्गारम् ॥ ५-९ ॥

—मोधिन्ज्ञसेतुवन्धविधिः क्षावस्थितिर्भूतांक्षेषः क्षयरादवेजन्म-

निधिः पारं क्षवादुः सहाः । किञ्चिन्नानन्दरासिनोपिकपथः कौतेनिशाचारिणः
कार्यार्थां गतयोविधेरपि नयांत्यासोचनामोचरं ॥ ५६० ॥

भुजाय जायत्वरवासजात्क केसीकसां खण्डितकाक्षदण्डं । तं रावणं हन्त
सथाविष्टुं कोरामभाद्रादपरः प्रवीरः ॥ ५६१ ॥

शिवशिरसिशिरांसि वानिरेजुः शिवशिवतानिशुठन्ति गृध्रपादे । अथि
खण्डुविषमः पुराणातानां प्रभवतिजन्तुषु कर्माणां विपाकः ॥ ५६२ ॥

राक्षसाः । रावणस्यारणेभक्तः पुष्पकस्यापराभवः । अपिभिर्विजिता चक्रा
जीमह्निः विं भद्रश्चते ॥ ५६३ ॥

जातिव्रक्षकुलैष्यजोधनपतिर्यः कुम्भकर्णायजः सूनुवासवजित्वयं दशशि-
रादोदृग्गकाविंशति । अक्षकंकामगमं विमानमजयं मध्येसमुद्धंपुशीसर्वे निष्पत्त-
मेतदेवनियं देवं परं दुर्जयं ॥ ५६४ ॥

यस्यैवानगरी समुद्रपरिखाकामप्रदं काननं व्याक्षाशक्षशिरोमणिप्रणयनी
चेष्टोक्षराज्येपरं । कित्वायेन शिरांसितीव्रुतपस्यासंसेवितः शङ्करस्यैवागतिरी-
हशीकिमपरं सर्वे विनष्टं हठाल् ॥ ५६५ ॥

अथ चक्रारूपर्यचिरं ।

प्रविशति विभीषणः भन्देवदशीच ।

अथ मन्दोदरी प्रणामेशामं प्रति विभीषण वाक्यं ।

इयमियं मयदानवनन्दिनी विद्यनाथजितः प्रसवस्थाणी । किमपरं दश-
कन्मरणेहिनी त्वयिकरोति करददययेत्जनो ॥ ५६६ ॥

रामः । मन्देदरीतविभीषणपट्टराजी भूयादिमाच्च परिपालय वीरकङ्गां ।
च्याज्ञाप्यतं तदितिदत्तसमक्षराज्यं सीतां सभोपनयनाय दिदेश्चरामः ॥ ५६७ ॥

अथ सीतित्वपदीकाञ्चाचेऽर्गुपत्रेण सीतावाच्च ।

सीता । अयंरामःखामी तदनुजवरो लक्ष्मणाहस्यं वायोः सुनुर्शु निकरमु-
ख्यावानसग्याः । ममाकारो जातो यदि दशमुखेभाववशगङ्गदाहं भस्मीस्यामिति
विश्विवल्लासघुवधूः ॥ ५६८ ॥

वचसिमनसिकाये जागरेखपूर्भावे यदिमसपतिभावो राघवादन्यपुंसि ।
तदित्तदहममार्क्ष्यावन्प्रावकेदं सुहृतदुरितभाजां त्वंहिकम्भेंकसाक्षी ॥ ५६९ ॥

वल्लाप्रविष्टायां सीताद्यां ।

सूत्र । पदेपायालाक्षावसनमिव कोसुम्भरजनं कटीदेशे तस्यादनजराचि-
काङ्गारकुसुमाच्चिदामुक्तास्येघनकुचवटे करणिकाटेकाञ्चानुवेदेशाःशपथसमये
भूयणमभूत् ॥ ५०० ॥

सीतामुदीच्य सुमुखींगिखिनः प्रवेशेभुक्तास्तया सुमनसः सुरसुन्दरीभिः ।
सुरिवक्ष्यायः सक्तस्येषस्त्राणिकार्णं जातो वथाविश्वरु त्रिदिवेमक्षाच्च ॥ ५०१ ॥

वल्लः शुद्धिविधीतथा भगवतस्तोजोभिरभ्युदौरमुनामनहृथया विश्चिन्हां
मालिक्षज्जिवभ्रती । प्रादाङ्गुष्ठ नखः यदत्तनद्यानीको विनिन्यासतः स्तोकालो
कामुखीक्षणानु वल्यादाङ्गनिर्गता जानकी ॥ ५०२ ॥

अथावसरे वल्लाद्यां सीताद्यां ।

भगवदनुरीच्चरलशिष्टुना यज्ञामदान्योजितस्यका धेनुंदोर्गिरिरा वस-

मतीब्दोयमम्भे निधिः । रक्षकं दश्मकन्त्रस्त्रयक्तिरा रामस्यकिंवर्णतेदैवं निर्यथ
येन सोऽपिसहस्रासीता विश्वनातः ॥ ६०३ ॥

चादग्धायांसीतायां दशरथसमेतानां चाकाशेदेवानांवाक्यं ।

विश्वविश्वम रामत्वत्वात्मं पवित्रवयमधिगतवन्तःसाक्षिगोत्तोकपात्माः ।
किमपरमन्तेऽस्मिन् हेमवक्षी वशुद्धाकुष विपुलविभूषां जानकीतेतत्त्वाति ॥
॥ ६०४ ॥

देवाण् विजेतव्या लक्ष्माधरणतरयीयोजन्ननिधि विष्पङ्गःपैस्त्रियोदयाभुवि सहा-
यास्तकपथः । तथायिकोरामः सकालमजयमाक्षसकुर्वक्षियासिद्धिः सत्त्वभवति
महतांगोपकरण्ये ॥ ६०५ ॥

रामोमूर्धिनिधाय काननमगामालाभिवाङ्गां गुरोस्तद्वयाभरतेन शत्रु-
मखिलंसात्त्वास्त्रैवोचितं । तैसुयीवविभीषणावनुगतैनीतैपरां सम्पदंप्रेद्ध-
त्वादशक्त्वाद प्रभृतयोष्वस्ताःसमस्ताहितः ॥ ६०६ ॥

चेत्सोक्षविदितसैतन्नमोक्षाईयतिभुवं । मैथिकीरामरा भेति रामोजानकि
जानकि ॥ ६०७ ॥

प्रविश्वन्ति सद्गम्यस्यलोकपालः ।

लोकाच्यधादीन्नालक्ष्मा मयमियमुदन्वन्त मतरदिशल्यं सोमिचेत्यमुपनिनायै-
यधिवरं । इतिस्मारं स्मारं त्वदिनगरीभित्तिलिखितं हनुमन्तांदन्तैश्चतिकुपि
तोराक्षसगणः ॥ ६०८ ॥

अयोध्यागमनोद्योगचित्तं ।

सूत्राहत्वातंशत्रावगांवीरं सीतासादावहाष्वः । अयोध्याच्चगमिष्यानि सुमु-
देसहसीतया ॥ ६०९ ॥

सीतांप्रतिशमः ।

यस्यांमणिर्वित चन्द्रिकामर्कायदैख्यासाग्रिशाचरपतेश्वसिव्यथाऽसि ।
व्यावर्त्तवस्त्रकमचं कमलादिः पश्यलङ्घे तितां नवविभीषणराजघानैः ॥६१०॥

चत्रासीतपिण्डाश्च बन्धविधिः पृष्ठाभवद्वरेगाढं वक्षसिसाडिते हनु-
मताद्वेगाद्विजाहृतः । दिव्येरिन्द्रजिदच लक्ष्माश्वर्त्ताकान्तरं प्रापितःकेना-
प्यचूमगाद्विराक्षपतेः क्षमाचक्षणाटवी ॥६११॥

सूत्रावैदेहौसमवायदाश्रयिनारब्दे प्रयाणेत्यतोष्टुपुव्यक्षसंखितेन रभ-
सादाकाशमारोहता । लक्ष्मासागद जानकीवग्नरथाद्यायी चमलारिका जम्बू-
बज्जल विन्दुवज्जल जवज्जम्बालवज्जालवत् ॥६१२॥

चथदहनविशुद्धांतां समादाय सीतांरजनिचरकपीन्द्रवर्णन्दितःपृथकेन ।
पुरमगमदयोध्यां मंत्रियूथैर्मिसित्वा सपदिभरतदत्तां राज्यसंभेदेऽ६१३॥
सौवै निष्क्रान्ताः ॥ इतिनवमोऽप्तः ॥

॥ समाप्ते ॥ यथान्यः ॥

अगुद	शुद्ध	पूष्ट	पंक्ति
सुरेन्द्र	सुरेन्द्र	६७	१५
भाद्रा	भाद्रा	८८	८
देवं	देवं	८८	११
माति	माति	८८	१६
मूर्धि	मूर्धि	१००	१०
काङ्क्षा	काङ्क्षा	१००	१०
रवे	रवे	१०९	७
अगुक्तमग्निकपचे ।			
क्षेत्रि	क्षेत्रिय	—	८